

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ (Κ.Ε.Θ.Ι.)

**ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΚΤΟΝΙΑ:
ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ**

Επιστημονικός Υπεύθυνος:

Αν. Καθ. Βασίλης Χ. Καρύδης

Συντονισμός έρευνας:

Φωτεινή Μηλιώνη, Ματίνα Χ. Παπαγιαννοπούλου

Ερευνητική Ομάδα:

Μιχάλης Κανδαράκης

Κωνσταντή Λαμπάκη

Μαρία Μουδάτσου

Συνεργάτιδα:

Εύα Ξυδοπούλου

ΑΘΗΝΑ, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	2
I. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ	4
1. Φύλο και Κοινωνική Έρευνα	4
2. Φύλο και Εγκληματολογία	9
3. Φύλο και Θυματολογία	13
4. Φύλο και Ανθρωποκτονία	17
II. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	23
1. Δείγμα	23
1.1. Δείγμα φακέλων	24
1.2. Δείγμα συνεντεύξεων	25
2. Μεταβλητές από φακέλους	25
3. Εργαλείο έρευνας	25
4. Στάδια, επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων της έρευνας	26
5. Μεθοδολογικές δυσχέρειες και προβλήματα	27
III. ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	30
1. Ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των φακέλων των καταδίκων	30
2. Ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των φακέλων των υποδίκων	51
3. Ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των συνεντεύξεων	54
4. Ανάλυση των συνεντεύξεων των καταδίκων	55
5. Ανάλυση των συνεντεύξεων των υποδίκων	71
6. Παρατηρήσεις των ερευνητών/-τριών	74
IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	77
V. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	80
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	85

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα έρευνα πεδίου επιχείρησε τη διερεύνηση του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας με πρόθεση, από τη σκοπιά των γυναικών-δραστών, εισάγοντας ως σημαντική μεταβλητή τις σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων καθώς και τον κοινωνικό ρόλο του καθένα. Ο συσχετισμός έγινε μεταξύ των επιπέδων ενδο-οικογενειακής βίας και του τελικού «περάσματος στην πράξη», αλλά διερευνήθηκε επίσης η βιωματική πρόσληψη του εγκληματικού γεγονότος από τις ίδιες τις δράστιδες, όσο και η εμπειρία του εγκλεισμού.

Γίνεται δεκτό ότι η βία αποτελεί τρόπο εκδήλωσης των σχέσεων εξουσίας, και υπό την έννοια αυτή το συχνό φαινόμενο της κακοποίησης των γυναικών συνιστά έκφραση της κατοχής και της εξουσίας του άνδρα, ο οποίος θεωρεί αυτή τη συμπεριφορά οιονεί δικαίωμα και συχνά έτσι αντιμετωπίζεται από τον κοινωνικό περίγυρο. Ενώ, όμως, αυτή η διάσταση της γυναίκας-θύματος έχει επαρκώς ερευνηθεί και απασχολήσει ακόμη και Διεθνείς Οργανισμούς, ελάχιστα έχει διερευνηθεί η άλλη όψη του νομίματος: η γυναίκα-θύτης, η δι-αντίδραση με το θύμα, η κοινωνική διάσταση των μεταξύ τους σχέσεων, η αμυντική λειτουργία της ενδο-οικογενειακής βίας. Ευελπιστούμε ότι αυτή η έρευνα αποτελεί κάποια συμβολή σε αυτή την ερευνητικά παραμελημένη παράμετρο, φωτίζοντας –όσο το κάνει- μια κοινωνικά «αόρατη» διάσταση των έμφυλων σχέσεων στη χώρα μας.

Ευχαριστίες οφείλονται τόσο στην προηγούμενη όσο και τη νυν Διοίκηση του Κ.Ε.Θ.Ι., για την ανάθεση της έρευνας αλλά και το συντονισμό και συνεργασία κατά την εκπόνηση της και την τελική επεξεργασία των ευρημάτων.

Η τέως Πρόεδρος του Κ.Ε.Θ.Ι. Αν. Καθηγήτρια Β. Αρτινοπούλου μοιράστηκε μαζί μου την επιστημονική ευθύνη κατά τον αρχικό σχεδιασμό και την οργάνωση της έρευνας. Τα μέλη της ερευνητικής ομάδας Μ. Κανδαράκης, Κ. Λαμπάκη, και Μ. Μουδάτσου διεξήγαγαν με επιστημονική αρτιότητα και συνέπεια τις συνεντεύξεις με τις κρατούμενες, καταγράφοντας ταυτόχρονα παρατηρήσεις ποιοτικού χαρακτήρα που συνέβαλαν σημαντικά στην τελική καταγραφή των ευρημάτων και των συμπερασμάτων. Πολύτιμη υπήρξε η συνεργασία του εγκληματολόγου της Φυλακής Κορυδαλλού Ν. Κουλούρη, κατά τις επισκέψεις των ερευνητών-συνεντευκτών/-τριών στο σωφρονιστικό κατάστημα. Η Ε. Ξυδοπούλου συμμετείχε αποφασιστικά στη διατύπωση του θεωρητικού πλαισίου που διέπει έρευνες με αυτό το αντικείμενο. Τέλος, τα στελέχη του Κ.Ε.Θ.Ι. Φ. Μηλιώνη και Μ. Παπαγιαννοπούλου αποτέλεσαν

το συντονιστικό μοχλό της ομάδας καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας, συμβάλλοντας επίσης στην τελική της μορφή.

Αθήνα, Απρίλιος 2005

**Βασίλης Χ. Καρύδης
Αν. Καθηγητής Εγκληματολογίας**

I. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

1. Φύλο και κοινωνική έρευνα

Η διάσταση του φύλου ως κοινωνική μεταβλητή συχνά ελλείπει από την έρευνα. Έτσι, δημιουργείται η ανάγκη όχι μόνο να υποδειχτεί πώς θα χειριστεί κανείς την απουσία πληροφοριών και δεδομένων αναφορικά με το φύλο, αλλά και πώς θα αντιμετωπιστεί η ενδεχόμενη διαστρέβλωση της πραγματικότητας, εφόσον η συγκεκριμένη μεταβλητή αρκετά συχνά δεν λαμβάνει τη δέουσα προσοχή που θα έπρεπε να ενέχει στην κοινωνική έρευνα. Η ένταξη του φύλου ως μεταβλητή στην κοινωνική έρευνα δεικνύει πέρα και πάνω από όλα την ένταξη των γυναικών σε μια περισσότερο ισότιμη και ισόροπη κατάσταση στις δυτικές κοινωνίες.

Ένα συχνό λάθος που παρατηρείται στην έρευνα είναι ότι οι όποιες διαφορές μεταξύ των φύλων ερμηνεύονται με βάση τη βιολογική θεώρηση. Κάτι τέτοιο ελλοχεύει τον κίνδυνο όχι μόνο να μην αναδειχθούν οι πραγματικές διαστάσεις και παράμετροι ενός υπό εξέταση θέματος, αλλά να διατηρηθεί και να διαιωνιστεί η αντίληψη της ανισότητας των φύλων, εφόσον οι παρατηρούμενες διαφορές αποδίδονται «στη φύση», ή «στην κοινή λογική»¹. Αυτό που οφείλουμε να παρατηρήσουμε, είναι ότι η ανισότητα στις ευκαιρίες που δίνονται στα δύο φύλα, σηματοδοτεί και τη διαφορά ή την ανισότητα στην εκτέλεση συγκεκριμένων έργων ή στη συμπεριφορά. Κατά συνέπεια, κρίνεται αναγκαία η προσέγγιση των όποιων ερευνητικών δεδομένων, εντάσσοντας τα τελευταία σε ένα κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο.

Εφόσον αποδεχτούμε το γεγονός ότι ο τελικός στόχος μιας έρευνας είναι να εξάγει χρήσιμα, ακριβή και γενικεύσιμα αποτελέσματα για τη χάραξη πολιτικής και στρατηγικών αναφορικά με οποιοδήποτε ζήτημα/φαινόμενο και να διατυπώνει συγκεκριμένες προτάσεις αντιμετώπισης, τότε θα πρέπει η έρευνα να συμπεριλαμβάνει τη μεταβλητή του φύλου ως βασική παράμετρο, καθώς οι γυναίκες αποτελούν πληθυσμιακή ομάδα-στόχο και όχι απλά μειονοτική ή ήσσονος σημασίας ομάδα.

Η μελέτη του φύλου στην έρευνα αποσκοπεί πρώτιστα στην απεικόνιση της θέσης των γυναικών σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο σε σχέση με την αντίστοιχη θέση που κατέχουν οι άνδρες. Με τον τρόπο αυτόν, καθίσταται δυνατός ο έλεγχος της πορείας των πολιτικών για την επίτευξη της ισότητας και παράλληλα τα ερευνητικά δεδομένα χρησιμεύουν ως εργαλείο καταμέτρησης της προόδου που πραγματοποιείται αναφορικά με την ενδυνάμωση

---

¹ R. Barthes, *Mythologies*, Paris: Éditions du Seuil, 1957.

της θέσης των γυναικών σε κοινοτικό, εθνικό, διεθνές και παγκόσμιο επίπεδο. Είναι σκόπιμο να επισημανθεί ότι η μελέτη της μεταβλητής του φύλου δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί *μεμονωμένα* αναφορικά με την κατάδειξη και ανάδειξη της θέσης των γυναικών στην κοινωνία. Η εξέλιξη των τελευταίων κρίνεται σε σύγκριση και αντιδιαστολή με τη θέση και το ρόλο των ανδρών².

Η έμφυλη έρευνα αποτελεί συλλογικό όρο για ένα ραγδαία εξελισσόμενο και διευρυνόμενο πεδίο έρευνας. Ενέχει δύο κύριους στόχους: α) τη διερεύνηση των διαδικασιών γνώσης, των θεωριών και των μεθοδολογικών προσεγγίσεων της επιστήμης και β) τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ βιολογικού (sex) και κοινωνικού φύλου (gender), των σχέσεων μεταξύ των δύο φύλων και των σχέσεων εξουσίας που αναπτύσσονται μεταξύ των τελευταίων³.

Προκειμένου να χρησιμοποιηθούν κατά τον καλύτερο δυνατό και αποτελεσματικότερο τρόπο τα δεδομένα που προκύπτουν από τη μελέτη της μεταβλητής του φύλου, θα πρέπει η ποσοτική ανάλυση, στην οποία εμπίπτουν, να συνδυαστεί με ποιοτική ανάλυση. Παρά το γεγονός ότι αρκετοί επιστήμονες στο χώρο της έρευνας πρεσβεύουν ότι η ποιοτική ανάλυση δεν καλύπτει τα αυστηρά επιστημολογικά κριτήρια που διέπουν την ποσοτική ανάλυση, η πρώτη θα πρέπει να χρησιμοποιείται *συμπληρωματικά προς* τη δεύτερη και να μην τυγχάνει απλώς σύγκρισης βάσει κριτηρίων που εφαρμόζονται αμιγώς στην ποσοτική ανάλυση.

Η διερεύνηση του φύλου στην κοινωνική έρευνα δεν μπορεί να αποτελεί μόνο αντικείμενο προς στατιστική ανάλυση. Έχοντας ως δεδομένο ότι η μεταβλητή αυτή είναι περισσότερο αλληλοεξαρτώμενη και αλληλο-διαμορφούμενη με άλλες κοινωνικές μεταβλητές, όπως η οικογενειακή κατάσταση, το μορφωτικό επίπεδο, η ηλικία, η κοινωνική τάξη, η εθνικότητα, κ.λπ., η ποιοτική ανάλυση καταφέρει να φέρει στην επιφάνεια διαφορές ή ομοιότητες μεταξύ των διαφόρων μεταβλητών που δεν μπορούν εύκολα να αποτυπωθούν μόνο με στατιστική επεξεργασία. Έτσι, για τον κατάλληλο σχεδιασμό (κοινωνικής) πολιτικής σε σχέση με ζητήματα φύλου, είναι απαραίτητο οποιοδήποτε υπό εξέταση θέμα να εξετάζεται υπό ένα ευρύ πρίσμα μεθοδολογίας, στο οποίο να συνδυάζονται οι ποσοτικές με τις ποιοτικές προσεγγίσεις.

Η ενσωμάτωση του φύλου στην εμπειρική έρευνα αποτελεί πρόκληση, τόσο σε θεωρητικό, όσο και σε πρακτικό επίπεδο, καθώς ο/η ερευνητής/-τρια θα πρέπει να εξετάζει το κάθε φορά αντικείμενο μελέτης, προσπαθώντας να απαλείψει ή έστω να

---

² Gender Statistics Programmes (GSP) in the Arab Countries, txt. at:

<http://www.escwa.org.lb/gsp/index.html>

³ txt. at: <http://www.bth.se/tks/teknovet.nsf/0/af598cf74a97d615c1256e2e002ed85d?OpenDocument>

μειώσει κατά το δυνατόν τα έμφυλα στερεότυπα που υπεισέρχονται στην επιστημονική σκέψη και πρακτική⁴.

Παρ' όλα αυτά, δεν μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι ο «αποκλεισμός» των γυναικών από την έρευνα ως ομάδα μελέτης, αποτελεί ηθελημένη διάκριση εις βάρος τους εκ μέρους των ανδρών. Περισσότερο πρόκειται για ενός είδους δομικό φαινόμενο, το οποίο έχει τις ρίζες του στα μοντέλα πρώιμης κοινωνικοποίησης των φύλων και στις αμοιβαίες προσδοκίες ανδρών και γυναικών για τους ίδιους/-ες, αλλά και για το αντίθετο φύλο⁵.

Η έμφυλη έρευνα τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, έχει σημειώσει αξιοσημείωτη ανάπτυξη κατά τα τελευταία 10 χρόνια⁶. Μία σχετική Έκθεση για με την αποτίμηση των δραστηριοτήτων των γυναικείων μελετών αναφέρει ότι ο κύριος στόχος της έμφυλης έρευνας και εκπαίδευσης είναι η επιδίωξη των πολιτικών, πολιτισμικών, κοινωνικών, οικονομικών, επιστημονικών και ατομικών μελημάτων ως προς τη χειραφέτηση των γυναικών⁷. Επιπρόσθετα, η έμφυλη έρευνα συνιστά πρόκληση για την επιστημονική σκέψη και στοχεύει στη διεύρυνση της σημασίας και της πρακτικής της επιστημονικής έρευνας, ώστε να αντικατοπτριστούν περαιτέρω οι αλλαγές, υπό τις οποίες διέρχεται η θέση των γυναικών στην κοινωνία, σε μικρο- και μακρο-επίπεδο.

Η έρευνα αποτελεί σημαντικό εργαλείο αναφορικά με τη μείωση των έμφυλων προκαταλήψεων στην ανάπτυξη πολιτικών και στο σχεδιασμό προγραμμάτων. Ο αποκλεισμός του βιολογικού (sex) και του κοινωνικού (gender) φύλου ως μεταβλητές από κάθε είδους έρευνα συνιστά σοβαρή παράλειψη, η οποία οδηγεί σε προβλήματα αξιοπιστίας της έρευνας και γενικευσιμότητας των αποτελεσμάτων⁸.

Έχοντας ως στόχο να εξισοροτηθεί η μονοσεξουαλική (με την έννοια του «βιολογικού φύλου») παράδοση της δυτικής σκέψης, είναι αναγκαίο η διεξαγωγή έρευνας σε οποιοδήποτε πεδίο να επικεντρώνεται στη φεμινιστική προσέγγιση. Η τελευταία ανέπτυξε μια σειρά μεθοδολογικών χειρισμών, ώστε να ενσωματωθεί στην έρευνα η διάσταση του φύλου με τρόπο κατά το δυνατόν πληρέστερο και

---

⁴ Conradi E., Biller-Andorno N., Boos M., Sommer C. & Wiesemann C., Gender in medical ethics: re-examining the conceptual basis of empirical research, *Medicine, Health Care and Philosophy*, 6, 1, 2003, 51-58.

⁵ Βλ.: Braidotti R., Eurodoc Conference, Soest, 21 January 2003, txt at: http://www.eurodoc.net/workgroups/gender/talk_braidotti_2003.pdf

⁶ Harding S. & McGregor E. (επιμ.), *The gender Dimension of Science and Technology*, απόσπασμα από την Παγκόσμια Έκθεση Επιστήμης (World Science Report), UNESCO, 1995; Directorate General XII of the Commission of the European Union, *Women and Science*, Proceedings of the Conference, 1999.

⁷ Braidotti S., De Dreu H. & Rammrath C., *Women's Studies in Europe*. Final Report of the Evaluation of Women's Studies Activities in Europe for the SIGMA Network and Directorate general XII of the Commission of the European Union, September 1995.

⁸ Greaves L., Hankivsky O. et al., *Sex, Gender and Women's Health*, Vancouver, British Columbia Center of Excellence for Women's Health, 1999.

αποτελεσματικότερο. Έτσι, οι εκπρόσωποι του φεμινισμού στην έρευνα τείνουν να αμφισβητούν έντονα τη χρησιμότητα των ποσοτικών μεθόδων έρευνας και να υιοθετούν περισσότερο τις ποιοτικές προσεγγίσεις. Επιπρόσθετα, καταφεύγουν σε ομάδες-εστίασης (focus groups) στην έρευνα, τεχνική, η οποία έχει κερδίσει έδαφος στην κοινωνική έρευνα τα τελευταία χρόνια. Παράλληλα, η φεμινιστική προσέγγιση τάσσεται υπέρ της χρησιμοποίησης ερευνητών/-τριών με κατά το μάλλον ή ήττον κοινά χαρακτηριστικά με τα άτομα που συμμετέχουν στην εκάστοτε έρευνα, ώστε να μειώσει σε σημαντικό βαθμό οποιεσδήποτε προκύπτουσες ανισότητες και να καταγραφούν με μεγαλύτερη ακρίβεια οι θέσεις-απαντήσεις των υποκειμένων της έρευνας. Εκτός αυτών, η φεμινιστική προσέγγιση ως επί το πλείστον καθιστά την κοινωνική έρευνα συμμετοχική, υπό την έννοια ότι τα υποκείμενα συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση της τελευταίας και στις στρατηγικές που αναπτύσσονται για την εξέλιξη και ολοκλήρωσή της⁹.

«Η φεμινιστική θεωρία –κάθε είδους– πρέπει να βασίζεται, ή να άπτεται με κάθε δυνατό τρόπο, στην πραγματική ιστορία ζωής των γυναικών, όπως οι ίδιες μιλούν για αυτήν»

Lugones M.C. & Spelman E.V, σελ. 21¹⁰.

Μεθοδολογικά, η φεμινιστική έρευνα διαφέρει από την παραδοσιακή κοινωνική έρευνα σε τρία σημεία¹¹: α) αναζητά με ενεργητικό τρόπο να εξαλείψει τη δυναμική ανισορροπία μεταξύ έρευνας και αντικειμένου μελέτης, β) παρακινείται από πολιτικά κίνητρα και διαδραματίζει μείζονα ρόλο στην αλλαγή των κοινωνικών ανισοτήτων και γ) ξεκινά από τις απόψεις και τις εμπειρίες των γυναικών. Το να μελετά/διερευνά ο/η ερευνητής/-τρια τις γυναίκες έχοντας ως βάση και αφετηρία τη δική τους διάσταση, τον/την καθιστά μέρος της έρευνας, υπό την έννοια ότι οι πεποιθήσεις του/της διαμορφώνουν την τελευταία και παράγουν φεμινιστική έρευνα¹².

Εν κατακλείδι, η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στην έρευνα θεωρείται αναγκαία, καθώς η μελέτη του θα συντελέσει ουσιαστικά στην αποτελεσματική χάραξη πολιτικής αναφορικά τόσο με την επίτευξη της ισότητας των φύλων, όσο και με το πάγιο αίτημα των τελευταίων χρόνων σε παγκόσμιο επίπεδο: τη βελτίωση της

⁹ Revisiting feminist research methodologies: a working paper, txt. at. http://www.swc-cfc.gc.ca/pubs/revisiting/revisiting_2_e.html

¹⁰ Lugones M.C. and Spelman E.V., Have We Got a Theory for You!: Feminist Theory, Cultural Imperialism and the Demand for 'The Woman's Voice, στο: A.Y. Al-Hibri & M. A. Simons (επιμ.), *Hypathia Reborn: Essays in Feminist Philosophy*, Bloomington, Indiana University Press, 1990, 18-33.

¹¹ Brayton J., *What makes feminist research feminist? The structure of feminist research within the social sciences*, txt at. <http://www.unb.ca/PAR-L/win/feminmethod.htm>

¹² Harding, S., *Is there a Feminist Method? In Feminism and Methodology*, Bloomington: Indiana University Press, 1987.

Ποιότητας Ζωής για ανεξαιρέτως όλες τις πληθυσμιακές ομάδες¹³. Η διάσταση του φύλου θα πρέπει να εντάσσεται στην έρευνα ως ξεχωριστή μεταβλητή, χρησιμοποιώντας ερωτήσεις-κλειδιά, ώστε η μελέτη της να αποφέρει αξιόπιστα, αντικειμενικά και γενικεύσιμα αποτελέσματα σχετικά με τα υπό εξέταση ζητήματα. Επιπρόσθετα, η έμφυλη έρευνα θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ως δομική και καθοριστικής σημασίας έννοια στην ανάπτυξη της διεπιστημονικότητας και δημιουργίας καινοτόμων μεθόδων στην επιστημονική και κριτική ανάλυση.

Έχει προταθεί ότι οι άνδρες πολύ συχνά εξωτερικεύουν τα αρνητικά τους συναισθήματα, εμπλεκόμενοι σε παρεκκλίνουσες συμπεριφορές, όπως η παραβατικότητα και η κατάχρηση ουσιών, ενώ οι γυναίκες – λόγω ισχυρότερων κοινωνικών δεσμών, τείνουν να εσωτερικεύουν τα οποιαδήποτε προβλήματα αντιμετωπίζουν, με συνέπεια να παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα ψυχολογικής κόπωσης. Αν και αυτή η υπόθεση έχει συνοδευτεί και με εμπειρικά δεδομένα¹⁴, έχουν προταθεί δύο ανταγωνιστικές ως προς την προαναφερόμενη θεωρίες αναφορικά με τη σχέση παθολογίας, ρόλων και κοινωνικού φύλου: α) η θεωρία των συμβατικών ρόλων των δύο φύλων (Gender role conventionality model)¹⁵ υποστηρίζει ότι τα άτομα με ταυτότητα βασισμένη στη συμβατικότητα των ρόλων αποφεύγουν να επιδεικνύουν συμπεριφορές που είναι χαρακτηριστικές του άλλου φύλου (για παράδειγμα οι γυναίκες να δεικνύουν βίαιη συμπεριφορά και οι άνδρες να εσωτερικεύουν τις πιέσεις που δέχονται), καθώς η αρρενωπή ταυτοποίηση ενθαρρύνει την εξωτερίκευση, ενώ η θηλυκή ταυτοποίηση την εσωτερίκευση της σύγκρουσης και β) το μοντέλο της λειτουργικής αξίας (functional value model)¹⁶ υποστηρίζει ότι υψηλά επίπεδα αρρενωπότητας και θηλυκότητας συνδέονται με χαμηλά επίπεδα παθολογίας, εξαιτίας της προσαρμοστικής φύσης των συμπεριφορών που συνδέονται με τους ρόλους και του γεγονότος ότι οι τελευταίες συνεπικουρούνται από την προσωπική και κοινωνική ικανότητα του ατόμου να αντεπεξέλθει σε/και να χειριστεί καταστάσεις/συγκυρίες.

Οι έρευνες που διεξάγονται έχοντας ως θεωρητικό υπόβαθρο τα παραπάνω μοντέλα, έχουν σε ένα βαθμό αποτύχει να δώσουν δεδομένα που να επιβεβαιώνουν τα μοντέλα αυτά. Συνηθέστερα, παρατηρείται ο συνδυασμός των παραπάνω ως

---

¹³ Hoogland R.C., *Gender and/in European Research: The Fifth Framework Program of the European Community for Research, Technological Development and Demonstration Activities 1998-2002* (2nd ed.), Utrecht, 1999.

¹⁴ Huselid R.F., & Cooper M.L., Gender roles as mediators of sex differences in expressions of pathology, *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 595-603, 1994.

¹⁵ Bem S.L., The measurement of psychological androgyny, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155-162, 1974.

¹⁶ Spence J.T., Masculinity, femininity, and gender-related traits: A conceptual analysis and critique of current research, στο: B.A. Maher (επιμ.), *Progress in experimental research in personality* (Vol. 13, pp. 1-97). New York, Academic Press, 1984.

προς τα εμπειρικά αποτελέσματα: για παράδειγμα έχει αναφερθεί ευθεία συσχέτιση μεταξύ θηλυκότητας και εγκληματικότητας¹⁷.

Ο/η ερευνητής/-τρια θα πρέπει πρώτιστα να εξετάσει αν μπορεί να προκύψει χρήσιμη πληροφόρηση από έρευνες που διεξάγονται αποκλειστικά σε ανδρικό ή σε γυναικείο πληθυσμό. Σε αυτήν την περίπτωση, κανείς μπορεί να συλλέξει ικανό υλικό σχετικά με τη βιολογική, ψυχολογική, ή/και κοινωνιολογική διάσταση «του κόσμου» των ανδρών και των γυναικών ξεχωριστά. Θα πρέπει, ωστόσο, να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην υπερ-γενίκευση των αποτελεσμάτων (ό,τι ισχύει για τους άνδρες, ισχύει και για τις γυναίκες και αντίστροφα), στον εσσενσιαλισμό (ό,τι ισχύει για μια ομάδα γυναικών/ανδρών, ισχύει για τον ανδρικό/γυναικείο πληθυσμό καθ' ολοκληρίαν) και τέλος πώς η θεωρία κατασκευάζεται ή τροποποιείται βάσει των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Η χρηστικότητα παρόμοιας μεθοδολογίας στην έρευνα είναι σημαντική, στο βαθμό που αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο κατασκευής μιας θεωρίας. Εντούτοις, η θεωρία πρέπει να ελέγχεται και να οργανώνεται, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις δυνατές παραμέτρους που υπεισέρχονται στη μελέτη ενός αντικειμένου, όπως το έγκλημα και η παραβατική συμπεριφορά.

Μια έμφυλη εγκληματολογική θεωρία είναι περισσότερο αξιόπιστη, αν συμπεριληφθούν σε αυτή οι διαστάσεις του κοινωνικού ελέγχου, της αποτροπής του εγκλήματος, της πρόληψης, της διαφορικής συσχέτισης μεταξύ εγκληματικής πράξης και εγκληματικού ατόμου, υπό μια *γενικεύσιμη* και όχι γενικευτική σκοπιά, χωρίς να αποκλειστεί οποιοδήποτε είδους παραδοσιακή εγκληματολογική θεώρηση και χωρίς να εμμένει κανείς σε μια μονολιθική εξέταση των υπό εξέταση φαινομένων. Η κατά το αρτιότερο δυνατό θεμελιωμένη εγκληματολογική θεωρία εμπεριέχει τη διάσταση του φύλου, και όχι αποκλειστικά τη φεμινιστική οπτική ή μεθοδολογία.

2. Φύλο και Εγκληματολογία

Μέχρι πολύ πρόσφατα ο κλάδος της εγκληματολογίας εστιαζόταν κατά κύριο λόγο στους άνδρες και το έγκλημα, ενώ οι αναφορές στις γυναίκες ήταν ελάχιστες. Ο Λόγος (discourse) που αφορούσε στους άνδρες μέσω γενικεύσεων υιοθετούνταν και για τις γυναίκες, υποθέτοντας ότι οτιδήποτε ίσχυε για τους άνδρες, θα ίσχυε και για τις γυναίκες, χωρίς ποτέ να λαμβάνεται ουσιαστικά υπόψη η διάσταση του φύλου στην εγκληματική πράξη και γενικά στην παραβατική (ή παρεκκλίνουσα)

---

¹⁷ Widom C.S., Female offenders: Three assumptions about self-esteem, sex-role identity, and feminism, *Criminal Justice and Behavior*, 6, 365-382, 1979.
Campbell C.S., MacKenzie D.L. & Robinson J.W., Female offenders: Criminal behavior and gender-role identity, *Psychological Reports*, 60, 867-873, 1987.

συμπεριφορά¹⁸. Το πρόβλημα της γενικευσιμότητας αναφέρεται ουσιαστικά στο αν οι γενικές θεωρίες λαμβάνουν υπόψη τόσο την ανδρική, όσο και τη γυναικεία εγκληματικότητα και -κατά συνέπεια- αν οι ίδιες θεωρίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν ώστε να εξηγήσουν το έγκλημα που διαπράττεται από το καθένα από τα δύο φύλα. Η πρακτική της γενίκευσης έφερε ως αποτέλεσμα οι θεωρίες που υιοθετούνταν για τη γυναικεία εγκληματικότητα να μην παρεκκλίνουν από τις ευρύτερες κοινωνικές αντιλήψεις σχετικά με τη γυναικεία φύση και τους γυναικείους ρόλους. Κατά συνέπεια, οι εγκληματολογικές θεωρίες ήταν αμιγώς ανδροκεντρικές.

Οι γυναίκες ως δράστες εγκληματικών πράξεων στα εγκληματολογικά κείμενα τις περισσότερες φορές αποτελούσαν αντικείμενο συζήτησης εντός των στενών πλαισίων σεξουαλικών αδικημάτων ή πταισμάτων¹⁹. Μάλιστα, επισημαίνεται έντονα ότι η εγκληματολογία –όπως είχε διαμορφωθεί- παρουσίαζε σημαντικές ανεπάρκειες, καθώς κατ' ουσία βασιζόνταν σε εξειδικευμένες θεωρίες για την ανδρική εγκληματικότητα και το έγκλημα²⁰. Με άλλα λόγια, υπήρχε η τάση καταγραφής και μελέτης των δεδομένων σχετικά με το έγκλημα, η οποία βασιζόταν όχι στο έγκλημα καθεαυτό, αλλά στο φύλο του δράστη. Αυτή η μορφή σεξισμού στην εγκληματολογία συνέβαλε κατά το μάλλον ή ήττον στην ενδυνάμωση της «συσσωρευμένης γνώσης» για τις γυναίκες-εγκληματίες, οπότε και η διάκριση κατά των γυναικών εκτός από το θεωρητικό επίπεδο, επηρέασε και την αντιμετώπισή τους από το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης²¹.

Σε αυτό το πλαίσιο, δεν αναμένεται οι γυναίκες να προβούν σε εγκληματικές πράξεις. Αν παρ' όλα αυτά υποπέσουν σε εγκληματική συμπεριφορά και φερθούν αντίθετα από αυτό «που η φύση τους εντέλει και ορίζει»²², τότε ενδεχομένως να χαρακτηριστούν ως επικίνδυνες ή ψυχικά άρρωστες, καθώς το γυναικείο έγκλημα ελλείπει λογικών κινήτρων και οι γυναίκες που προβαίνουν σε εγκληματικές πράξεις έχουν ως ένα βαθμό το ακαταλόγιστο των πράξεών τους, εξαιτίας της φυσιολογίας και του φύλου τους²³.

---

¹⁸ Gelsthorpe L. & Morris A., *Feminist Perspectives in Criminology*, London, Open University Press, 1990.

¹⁹ Naffine N., *Feminism and Criminology*, Sydney, Allen & Unwin, 1997.

²⁰ Voigt L., Thornton W., Bamle L. & Seaman J., *Criminology and Justice*, New York, MacGraw-Hill pub., 1994.

²¹ Gelsthorpe L., Towards a Skeptical Look at Sexism, *International Journal of the Sociology of Law*, 14, 1986, 125-152.

²² Feinman C., *Women in the Criminal Justice System*, Westport, Praeger pub., 1994.

²³ Lloyd A., *Doubly Deviant*, Sydney, Penguin Books, 1995.

Allen H., *Justice Unbalanced Gender, Psychiatry and Judicial Decisions*, Milton Keynes, Open University Press, 1987.

Ιστορικά, η γυναικεία εγκληματικότητα υπήρξε το πλέον παραμελημένο πεδίο των εγκληματολογικών θεωριών²⁴. Εξαιτίας του καταφανώς μικρότερου ποσοστού εγκλημάτων που διαπράττουν οι γυναίκες συγκριτικά με τους άνδρες, η παραδοσιακή εγκληματολογία ουδέποτε αντιμετώπισε με τη δέουσα σοβαρότητα αυτό το δεδομένο. Προκειμένου να προσεγγιστεί και να κατανοηθεί η γυναικεία εγκληματικότητα, θα πρέπει να απαντηθούν δύο βασικά ερωτήματα: α) για ποιο λόγο παρατηρείται το μεγάλο χάσμα στα ποσοστά και τη σοβαρότητα των εγκλημάτων μεταξύ ανδρών και γυναικών και β) για τις γυναίκες που εμπλέκονται σε εγκληματική δραστηριότητα, ποιες ερμηνευτικές προσεγγίσεις είναι οι πλέον εφαρμόσιμες;

Αναφορικά με το πρώτο ερώτημα, χρειάζεται να επισημανθεί ότι το φύλο είναι ο ισχυρότερος δείκτης πρόγνωσης της εγκληματικής δραστηριότητας: οι άνδρες όντως προβαίνουν σε εγκληματικές πράξεις συχνότερα από ό,τι οι γυναίκες και διαπράττουν σοβαρότερα αδικήματα από αυτές. Σε αυτό το σημείο υπεισέρχεται μια διπλή διαπίστωση: αφενός ότι οι άνδρες υπερ-εκπροσωπούνται στο έγκλημα (και τις στατιστικές) και αφετέρου ότι οι γυναίκες υπο-εκπροσωπούνται. Η κομβική και μείζονος σημασίας παρατήρηση είναι ότι τόσο οι άνδρες, όσο και οι γυναίκες, χειρίζονται τις καταστάσεις με τέτοιους τρόπους, ώστε η συμπεριφορά που επιδεικνύουν, να θεωρείται αρμόζουσα σύμφωνα με το φύλο τους. Η διερεύνηση του πώς οι άνδρες και οι γυναίκες πραγματώνουν την αρρενωπότητα/θηλυκότητά τους, μας παροτρύνει να εξετάσουμε τον τρόπο, με τον οποίο οι κοινωνικές δομές περιορίζουν και κατευθύνουν τη συμπεριφορά έτσι, ώστε να υπάρχει η πιθανότητα να επηρεαστεί η εγκληματική ή η νομοταγής συμπεριφορά ενός ατόμου²⁵.

Η φεμινιστική εγκληματολογία έρχεται να καλύψει τα θεωρητικά και ερευνητικά κενά της παραδοσιακής εγκληματολογίας. Αναπτύχθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και άρχισε να εδραιώνεται στη δεκαετία του 1970 και συνδέθηκε στενά με την εμφάνιση του Δεύτερου Κύματος του Φεμινισμού. Το Δεύτερο Κύμα του Φεμινισμού, συνέπεσε με την αιφνίδια αύξηση της γυναικείας εγκληματικότητας, καθώς –όπως υποστηρίζεται- οι ίσες ευκαιρίες που διεκδίκησαν και κέρδισαν οι γυναίκες έδωσαν τη δυνατότητα σε πολλές από αυτές να εμπλακούν σε ένα εύρος εγκλημάτων, όπως τα εγκλήματα του «λευκού κολάρου» ή οι ληστείες. Η θέση αυτή δέχτηκε μεγάλη κριτική²⁶, καθώς θεωρήθηκε πως η απουσία ευκαιριών και όχι η διαθεσιμότητα των τελευταίων ευθύνεται σε ένα βαθμό για την αύξηση της γυναικείας εγκληματικότητας

²⁴ Smart C., *Women, Crime and Criminology: A feminist Critique*, London, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1976.

²⁵ Messerschmidt J.W., *Crime as a Structured Action: Gender, Race, Class, and Crime in the Making*, Thousand Oaks, Sage pub., 1997.

²⁶ Brown B., Women and Crime: The Dark Figures of Criminology, *Economy and Society*, 15, 1986, 355-402;
Smart C., The New Female Criminal: Reality or Myth?, *British Journal of Criminology*, 19, 1979, 50-59.

και επιπρόσθετα δεν υπήρχαν στατιστικά στοιχεία που να ενίσχυαν την παραπάνω θέση²⁷. Παράλληλα, αμφισβητήθηκαν έντονα οι προγενέστερες βιολογικές και ψυχολογικές θεωρίες που προσπαθούσαν να ερμηνεύσουν τη γυναικεία εγκληματικότητα. Ενώ ήταν γενικά αποδεκτές οι φυσιολογικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων, δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στην ουσιαστική επιρροή των κοινωνικών δυνάμεων επί της ανθρώπινης συμπεριφοράς:

«Από όλες τις διαφορές μεταξύ των δύο φύλων, μόνο τέσσερις –το μέγεθος, η δύναμη, η επιθετικότητα και η επικυριαρχία– ενοχοποιούνται για την υπεραντιπροσώπευση των ανδρών στο ποινικό σύστημα. Τα δύο πρώτα είναι βιολογικά καθορισμένα, τα υπόλοιπα δύο κατά κύριο λόγο, αν όχι εξ' ολοκλήρου, είναι αποτέλεσμα κοινωνικής μάθησης.»

(Adler, 1975a: 43)²⁸

Η γυναικεία εγκληματικότητα ερμηνεύτηκε στη συνέχεια υπό το πρίσμα διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων: τα χαμηλά ποσοστά της πρώτης εξηγήθηκαν με βάση τις έμφυλες διαφορές στον αυτο-έλεγχο και τις ευκαιρίες· ερευνητικά αναφέρεται ότι οι άνδρες παρουσιάζουν μικρότερη δυνατότητα αυτο-ελέγχου από τις γυναίκες, ενώ οι τελευταίες κατά κανόνα υποβάλλονται σε μεγαλύτερο βαθμό επιτήρησης από ό,τι οι άνδρες²⁹. Η strain theory (θεωρίες πίεσης) χρησιμοποιήθηκε κυρίως ώστε να προσεγγιστεί ερμηνευτικά η αύξηση των εγκλημάτων κατά της περιουσίας από γυναίκες χαμηλότερου οικονομικού επιπέδου, οι οποίες αντιλαμβάνονται τις δυνάμει ευκαιρίες για επιτυχία, ωστόσο είναι αδύνατο γι' αυτές να επιτύχουν τους στόχους τους³⁰. Κατά γενικό κανόνα, ανάλογες θεωρίες για τα οικονομικά κίνητρα και την περιθωριοποίηση, έχουν χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερα σημαίνουσες αναφορικά με τη διαμόρφωση της εγκληματικής καριέρας των γυναικών³¹.

Ωστόσο, ένα στοιχείο που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής και φαίνεται να προωθεί το Λόγο περί της ύπαρξης της φεμινιστικής εγκληματολογίας, είναι η σχέση μεταξύ φεμινισμού και εγκληματολογίας και οι ιδιαιτερότητες που προκύπτουν στη σχέση αυτή. Λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαίτερη αυτή σχέση, γίνεται λόγος για *φεμινιστικές*

²⁷ Chesney-Lind M. & Pasko L. (επιμ.), *The female Offender* (2^η εκδ.), Thousand Oaks, Sage pub., 2004.

²⁸ Adler F., *Sisters in...ό.π.*

²⁹ LaGrange T.C. & Silverman R.A., Low Self-Control and Opportunity: Testing the General Theory of Crime as an Explanation for Gender Differences in Delinquency, *Social Inquiry*, 64, 1999, 56-68.

³⁰ Broidy L. & Agnew R., Gender and Crime: A General Strain Theory Perspective, *The Journal of Research in Crime and Delinquency*, 34, 1997, 275-306.

³¹ Daly K., Gender and Varieties of White-Collar Crime, *Criminology*, 27, 1989, 769-793.

όψεις της εγκληματολογίας και όχι για φεμινιστική εγκληματολογία *per se*³². Ενώ η παραδοσιακή εγκληματολογία θεωρεί ότι το έγκλημα ορίζεται από το δράστη, το θύμα, την κατάσταση και την κοινωνία και τα ποσοστά του πρώτου είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ των δρώντων υποκειμένων αφενός και του ανεπίσημου και επίσημου κοινωνικού ελέγχου αφετέρου, η φεμινιστική διάσταση της εγκληματολογίας συμπληρώνει ότι το έγκλημα θα πρέπει να μελετηθεί σύμφωνα με όλες τις παραπάνω οπτικές, να απορριφθεί η αναφερόμενη αποκλειστικά στους άνδρες θεώρηση του εγκλήματος και να συμπεριληφθούν οι εμπειρίες των γυναικών, οι στάσεις τους και το σύστημα αξιών τους³³.

Αυτό που χρειάζεται να προσεχτεί ιδιαίτερα σχετικά με τη διαμόρφωση της έμφυλης εγκληματολογικής θεωρίας, είναι η υπερ-γενίκευση των ερευνητικών αποτελεσμάτων στον ανδρικό ή/και στο γυναικείο πληθυσμό, ο εσσενσιαλισμός και ο τρόπος, με τον οποίο η εκάστοτε θεωρία κατασκευάζεται ή τροποποιείται βάσει των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Χρειάζεται κυρίως να κατανοηθεί η έμφυλη κοινωνική οργάνωση, ο ρόλος των φύλων εντός του κοινωνικού πλαισίου, ώστε να οδηγηθούμε στην κατασκευή των θεωριών περί του εγκλήματος και για τα δύο φύλα. Χρειάζεται να εξετάσουμε το έγκλημα υπό ένα επιστημολογικό και θεωρητικό πρίσμα, του οποίου κύρια χαρακτηριστικά να είναι η αρτιότητα και η χρησιμότητα: η αρτιότητα θα παρέξει τη δυνατότητα στους επιστήμονες του χώρου να συμβαδίζουν με τις εξελίξεις ή τις προκύπτουσες τάσεις της εγκληματολογίας, ενώ η χρησιμότητα θα εξασφαλίσει σε σημαντικό βαθμό την αποτελεσματικότητα των θεωριών αναφορικά με τα τακτικά επαναλαμβανόμενα διλήμματα των κοινωνικών επιστημών. Πλέον είναι εμφανής η διάθεση στην επιστημονική κοινότητα να υιοθετηθεί ένα έμφυλο πρότυπο, το οποίο να αναγνωρίζει τόσο τη χρησιμότητα της παραδοσιακής εγκληματολογίας, όσο και την ανάγκη να περιγραφεί ο τρόπος που η οργάνωση του φύλου καθορίζει τις επιπτώσεις των κοινωνικών δυνάμεων που προτείνονται από την παραδοσιακή θεώρηση του εγκλήματος³⁴.

3. Φύλο και Θυματολογία

Ο σαφής και καθολικός προσδιορισμός της έννοιας του θύματος συναντά στο διηλεκτές δυσκολίες ως προς τη διατύπωσή του και εξαρτάται κυρίως από το κοινωνιολογικό, νομικό, γεωγραφικό και πρακτικό περιβάλλον συμφραζομένων,

---

³² Gelsthorpe L. & Morris A., Feminism and Criminology in Britain, *British Journal of Criminology*, 28, 2, 1988, 93-110.

³³ Naffine N., *Feminism and...ό.π.*

³⁴ Steffenmeier D.J. & Allan E., Gender and Crime: Toward a Gendered Theory of Female Offending, *Annual Review of Sociology*, 22, 1996, 459-487.

εντός του οποίου χρησιμοποιείται. Ταυτόχρονα, γίνεται αντιληπτός και διακριτός μέσα στο εκάστοτε συγκεκριμένο πολιτισμικό και σύννομο πλαίσιο, στο οποίο η θυματοποίηση επισυμβαίνει³⁵.

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών προέβηκε στη διατύπωση Διακήρυξης σχετικά με τις βασικές αρχές δικαιοσύνης για τα θύματα εγκλημάτων και κατάχρησης εξουσίας, στην οποία αναγνωρίζει την αναγκαιότητα να υιοθετηθούν μέτρα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, προκειμένου να διασφαλιστεί η καθολική και αποτελεσματική αναγνώριση των δικαιωμάτων των θυμάτων στις δύο προαναφερθείσες περιπτώσεις³⁶. Συγκεκριμένα, προτάθηκε η εφαρμογή κοινωνικών, εκπαιδευτικών και οικονομικών πολιτικών, καθώς και πολιτικών για την υγεία και την πρόληψη του εγκλήματος, ώστε να μειωθεί η θυματοποίηση και να ενθαρρυνθεί η παροχή βοήθειας στα θύματα. Επιπρόσθετα, αποφασίσθηκε να επιχορηγηθεί η έρευνα για τους τρόπους, με τους οποίους μπορεί να μειωθεί η θυματοποίηση, να συνεπικουρηθούν τα θύματα και παράλληλα να ενδυναμωθεί η δικτύωση προκειμένου να αναζητηθούν οι πλέον αποτελεσματικοί τρόποι για τους στόχους που θέτει η Διακήρυξη.

Η έννοια του θύματος ενέχει αφενός την υποδήλωση κάποιου είδους δράσης -ή την παντελή απουσία της τελευταίας- και αφετέρου την ανάγνωση των σχέσεων δύναμης και εξουσίας που η υποδήλωση αυτή εξυπηρετεί³⁷. Στα εγκληματολογικά κείμενα ως «θύμα» εννοείται ο δέκτης ή το Αντικείμενο μιας εγκληματικής πράξης³⁸. Σε αυτό το πλαίσιο, το «θύμα» αποτελεί τεχνικό όρο, ο οποίος επισυνάπτεται κατά κάποιο τρόπο στην πρακτική της θυματολογίας που με τη σειρά της είναι διττή ως προς τη σημασία της: αποτελεί έναν κατάλογο ονομάτων που έχουν υποστεί θυματοποίηση από κάποιο δράστη ή από ένα συγκεκριμένο τύπο εγκλήματος και παράλληλα χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη συγκεκριμένη μορφή της εγκληματολογίας, η οποία ασχολείται με τη σχέση δράστη-θύματος, με την αλληλεπίδραση των τελευταίων και το ρόλο του θύματος στην εγκληματική πράξη³⁹. Στη δεύτερη περίπτωση, η σχέση μεταξύ δράστη-θύματος είναι πολύπλοκη και δεν μπορεί να προσδιοριστεί μόνο με την επακριβή και απόλυτη σημασιολογική ερμηνεία του δράστη και αυτού που υφίσταται τη δράση (επομένως να περιοριστούμε στον

---

³⁵ Moody S., *What Victims Want to Know: Information Needs and the Right to Information*, Paper submitted for the XIth International Symposium on Victimology, 13-18 July 2003, Stellenbosch, South Africa, txt at: <http://www.victimology.co.za/new%20papers/moody.doc>

³⁶ United Nations, *UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, General Assembly Resolution, 40/34, 29 November 1985.

³⁷ Stringer R., *Blaming Me, Blaming You: Victim Identity in Recent Feminism*, *Outskirts: Feminisms Across the Edge* (online journal), 8, May 2001, txt. at: <http://www.chloe.uwa.edu.au/outskirts/archive/VOL8/article1.html>

³⁸ McLeer A., *Saving the Victim: Recuperating the Language of the Victim and Reassessing Global Feminism*, *Hypatia*, 13, 1, 1998.

³⁹ Ο ρόλος αυτός μπορεί να είναι από παθητικός μέχρι απόλυτα ενεργητικός.

ενεργητικό ρόλο του ατόμου που προβαίνει σε εγκληματική πράξη και στον παθητικό ρόλο του ατόμου που την υφίσταται). Αν εξαλείψουμε το ρόλο του θύματος στη σχέση δράστη-θύματος, χάνουμε σημαντικό μέρος της γνώσης αναφορικά με το έγκλημα και τις συνθήκες, υπό τις οποίες πραγματοποιήθηκε⁴⁰.

Η χρήση του όρου «θύμα» υπό την κλασική και ευρέως διαδεδομένη έννοια, είναι δυνατόν να οδηγήσει σε λανθασμένες κοινωνικές αναπαραστάσεις, σε διαιώνιση των στερεοτύπων και να επιβεβαιώσει την οικεία εικόνα της αδυναμίας των γυναικών, όπως αυτή παρουσιάζεται συχνά σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής (αλλά και της επιστήμης). Επιπρόσθετα, ο συγκεκριμένος όρος αναφέρεται και παραπέμπει στην τάση αυτο-ενοχοποίησης, στο ελλοχεύον αίσθημα ντροπής και στην επαναθυματοποίηση⁴¹. Στην περίπτωση αυτή, το «θύμα» συνοδεύεται από τις κλασικές εννοιολογικές σημασίες της παθητικότητας, της αδυναμίας και του ευάλωτου. Με αυτόν τον τρόπο ενσωματώνεται στην ταυτότητα της γυναίκας ένα στοιχείο που φαίνεται να προέρχεται από και να είναι εγγενές της θυματοποίησης, το οποίο προσδιορίζει σε σημαντικό βαθμό τη συμπεριφορά της, προξενεί δυσλειτουργία σε όλα τα επίπεδα της ζωής της και είναι δυνατόν να προκαλέσει σειρά καταχρηστικών συμπεριφορών εις βάρος της στο μέλλον⁴².

Έτσι, αρκετές εκπρόσωποι της φεμινιστικής θυματολογίας προσφεύγουν στη χρήση του όρου «επιζώσα», καθώς ο όρος αυτός δεν επιβαρύνει αρνητικά την ταυτότητα των γυναικών και την κοινωνική τους θέση. Η έννοια της «επιζώσας» ουσιαστικά αναφέρεται στη δυνατότητα των γυναικών-θυμάτων να παρέμβουν ενεργητικά στην εμπειρία της θυματοποίησης, να τροποποιήσουν κάθε δυσλειτουργικό πρότυπο που ενυπάρχει στη ζωή τους, να παραιτηθούν της αυτο-ενοχοποίησης και να επικεντρωθούν στους τρόπους, με τους οποίους θα επιβιώσουν των τραυματικών γεγονότων που υφίστανται/έχουν υποστεί⁴³.

Ωστόσο και παρά το γεγονός ότι η θυματολογία –ανεξαρτήτως θεωρητικής κατεύθυνσης– είναι αμιγώς επικεντρωμένη στη θυματοποίηση των γυναικών και γίνονται σημαντικές προσπάθειες χάραξης πολιτικής για την προστασία των θυμάτων⁴⁴, η τελευταία σχετίζεται ελάχιστα με τα αίτια της βίας κατά των γυναικών και τις δομικές αλλαγές που πρέπει να επισυμβούν προκειμένου να μειωθεί η θυματοποίησή τους και επιπρόσθετα δεν είναι κατά το επιθυμητό αποτελεσματική ως

---

⁴⁰ McLeer A., *Saving the...ό.π.*

⁴¹ McCaffrey D., *Victim Feminism...ό.π.*

⁴² Στο ίδιο.

⁴³ Στο ίδιο.

⁴⁴ Vaughan-Evans L. & Wood D., *Women as Victims*, στο: E.A. Fattah (επιμ.), *The Plight of Crime Victims in Modern Society*, New York, Palgrave-MacMillan, 1989, 141-160.

προς την πρόληψη⁴⁵. Αντίθετα, φαίνεται να υπάρχει η τάση αύξησης της εγκληματοποίησης των γυναικών: οι τελευταίες αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη σοβαρότητα αναφορικά με τα πραγματικά ή με τα φερόμενα εγκλήματα που έχουν διαπράξει από ό,τι για τον σαφώς μεγαλύτερο βαθμό θυματοποίησής τους⁴⁶.

Το πραγματικό ερώτημα που τίθεται, είναι γιατί οι πολιτικές για τις γυναίκες-θύματα είναι περισσότερο συμβολικές παρά αποτελεσματικές ως προς τις επιπτώσεις τους. Οι επαγγελματίες του χώρου συχνά υποπίπτουν στο σφάλμα της υπόθεσης ότι το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης μπορεί να προάγει τα ζητήματα των γυναικών και τρέφουν μη πραγματικές προσδοκίες ως προς το ρόλο του τελευταίου αναφορικά με την άμβλυνση της θυματοποίησης⁴⁷. Και στις δύο περιπτώσεις, εντούτοις, φαίνεται να αγνοούνται οι αντιφάσεις του τυπικά πατριαρχικού ισχύοντος νομικού και ποινικού συστήματος⁴⁸, καθώς οι πρωτοβουλίες για σκληρότερες πολιτικές υπέρ των γυναικών-θυμάτων μάλλον ενδυναμώνουν περισσότερο την πολιτεία και την καθεστηκυία τάξη, παρά προστατεύουν τις γυναίκες⁴⁹. Επιπλέον, η παροχή υπηρεσιών στα θύματα είναι δυνατή κυρίως στις περιπτώσεις που τα θύματα έχουν εμφανώς δεχτεί επίθεση. Το ζήτημα αυτό δημιουργεί μια εκ νέου συζήτηση για το πώς τελικά ορίζεται ο τραυματισμός του θύματος και για την υποκειμενική διάγνωση του πρώτου⁵⁰. Ακόμα και στην περίπτωση που οι επαγγελματίες στην παροχή υπηρεσιών έχουν επαρκή εκπαίδευση, πολλές φορές καθίσταται αρκετά δύσκολο να πει κανείς με ασφάλεια αν ένα θύμα έχει όντως υποστεί επίθεση, ή πόσο εκτεταμένος είναι ο τραυματισμός του⁵¹.

Καθίσταται, λοιπόν, εμφανές ότι η θυματολογία, οι θεωρητικές της κατευθύνσεις, ή ο προσανατολισμός της (αμιγώς) προς τις παρεχόμενες υπηρεσίες στα θύματα, έχουν μικρότερη από την επιθυμητή αποτελεσματικότητα. Περισσότερο λειτουργούν ως τροχός σχεδιασμού χάραξης πολιτικών που απευθύνονται σχεδόν αποκλειστικά στα θύματα εγκληματικών πράξεων και ως πολιτικές ρητορείες, παρά ως επιστήμη που είναι δυνατό να μειώσει ουσιαστικά τη θυματοποίηση. Ειδικότερα,

⁴⁵ Elias R., *Paradigms and Paradoxes of Victimology*, στο: C. Sumner, M. Israel, M. O'Connell & R. Sarre (επιμ.), *International Victimology: Selected Papers from the 8th International Symposium: Proceedings of a Symposium held 21-26 August 1994*, Canberra, Australian Institute of Criminology, 1996, txt.at: <http://www.aic.gov.au/publications/proceedings/27/elias.pdf>

⁴⁶ Daly K., *Gender, Crime and Punishment*, New Haven, Yale University Press, 1994.

⁴⁷ Snider L., The Potential of the Criminal Justice System to Promote Feminist Concerns, *Studies in Law, Politics and Society*, 10, 1990, 143-172;

Smart C., *Feminism and the Power of Law*, London, Routledge, 1989.

⁴⁸ Radford J. & Stanko E., The Contradictions of Patriarchal Crime Control, *Peace Review*, 6, 1994, 149-158.

⁴⁹ Elias R., *Paradigms and...ό.π.*

⁵⁰ Holtmann B., *Gender Bias in Service Delivery to Victims of Crime*, Paper submitted for the XIth International Symposium on Victimology, 13-18 July 2003, Stellenbosch, South Africa, txt. at: <http://www.victimology.co.za/new%20papers/holtmann.doc>

⁵¹ Στο ίδιο.

οι περισσότερες πολιτικές υπέρ των θυμάτων (και περισσότερο υπέρ των γυναικών-θυμάτων) προσανατολίζονται στις προφανείς και θεσμοθετημένες αδικοπραγίες σε βάρος τους. Μια περισσότερο αποτελεσματική ατζέντα υπέρ των θυμάτων θα περιελάμβανε τη ριζοσπαστική μετάθεση της προσοχής από τα θύματα εγκλημάτων στα θύματα εν γένει και το σχεδιασμό και πραγματοποίηση πολιτικών εφαρμοσίμων αναφορικά με τη δομική, θεσμική και συλλογική θυματοποίηση (ομάδων, μειονοτήτων, κ.λπ.). Επιπρόσθετα και αναφορικά με την έρευνα στη θυματολογία, χρειάζεται να τροποποιηθεί η κατεύθυνση στους στόχους της: χρειάζεται ο προσανατολισμός των θυματολογικών ερευνών –συμπεριλαμβανομένων και των ερευνών που πραγματοποιούνται από εκπροσώπους της φεμινιστικής θυματολογίας– να στραφούν προς τα αίτια της θυματοποίησης και να μην αρκούνται μόνο σε περιγραφικά στοιχεία. Οι πατριαρχικές δομές και η θεσμοθετημένη βία ενδεχομένως αποτελούν μια παράμετρο αιτιότητας αναφορικά με τη θυματοποίηση των γυναικών, ωστόσο δεν είναι η μόνη που χρειάζεται να διερευνηθεί. Οι θυματολόγοι οφείλουν να προτείνουν στρατηγικές αντιμετώπισης της βίας και να συντελέσουν αποφασιστικά στον σχεδιασμό και στη χάραξη πολιτικών.

4. Φύλο και Ανθρωποκτονία

Το έγκλημα της ανθρωποκτονίας από πρόθεση χαρακτηρίζεται ως το σοβαρότερο του Ελληνικού ποινικού νόμου, αλλά και διεθνώς – μαζί βεβαίως, με το έγκλημα της εσχάτης προδοσίας, που όμως αφορά όχι πλέον σε προσβολή προσώπου, όπως η ανθρωποκτονία, αλλά προσβολή κατά της πολιτειακής τάξης. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, η εσχάτη προδοσία και η ανθρωποκτονία ήταν και τα μόνα εγκλήματα που ετιμωρούντο με την ποινή του θανάτου έως και την κατάργηση της στην Ελλάδα το 1993 ή με ισόβια κάθειρξη⁵².

Η αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής ως ενέργεια ή παράλειψη συνιστά σε όλες τις σύγχρονες κοινωνίες την ύψιστη εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς και κατ' επέκταση ένα από τους βασικούς δείκτες για το επίπεδο της βίας. Η συχνότητα του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας διαφέρει σημαντικά σε διαφορετικές χώρες. Σε κάποιες κοινωνίες, η ανθρωποκτονία αποτελεί μια καθημερινή και με μεγάλη θεατότητα αιτία θανάτου –σύμφωνα με τους Archer και Gartner (1984)⁵³– ενώ σε άλλες ένα τόσο σπάνιο φαινόμενο, έτσι ώστε όταν συμβεί, απασχολεί σε πολύ μεγάλη έκταση και διάρκεια. Το Μεξικό για παράδειγμα, επιδεικνύει ένα από τα

⁵² Κουράκης Ν., Η ανθρωποκτονία χθες, σήμερα, αύριο - Βασικά πορίσματα Επιστημονικού Συμποσίου για την ανθρωποκτονία, *ΠοινΔικ.* 11/1999, 1151.

⁵³ Archer D. and Rosemary G., *Violence and Crime in Cross-National Perspective*. New Haven: Yale University Press 1984.

υψηλότερα ποσοστά ανθρωποκτονιών στον κόσμο, ενώ το Νεπάλ από την άλλη έχει ένα από τα χαμηλότερα καταγεγραμμένα ποσοστά ανθρωποκτονιών. Σημαντικό είναι ωστόσο, το γεγονός πως το ποσοστό ανθρωποκτονιών σε κάθε κράτος συνήθως παραμένει σταθερό στο πέρασμα των χρόνων με σχετικά μικρές αυξομειώσεις, με εξαίρεση βέβαια στις περιπτώσεις πολέμου. Ταυτόχρονα, σύμφωνα με τον Leyton (1995), παρατηρείται ότι η σχέση των ποσοστών των ανθρωποκτονιών μεταξύ διαφορετικών κρατών, επίσης παραμένει σταθερή. Έτσι, για παράδειγμα, το ποσοστό ανθρωποκτονιών του Καναδά είναι συνήθως διπλάσιο ή τριπλάσιο από αυτό της Αγγλίας και το ένα τέταρτο από αυτό των Ηνωμένων Πολιτειών, ενώ και οι τρεις αυτοί στατιστικοί αριθμοί τείνουν να αυξάνουν ή να μειώνονται μαζί στο πέρασμα των χρόνων⁵⁴.

Από την επισκόπηση των ερευνών για το φύλο και την ανθρωποκτονία στην Ελλάδα, προκύπτει έλλειψη ενασχόλησης των επιστημόνων με το θέμα της «γυναίκας-ανθρωποκτόνου»⁵⁵. Παρ' όλα αυτά, θα γίνει προσπάθεια διερεύνησης του θέματος μέσω ερευνών για την ανθρωποκτονία γενικότερα.

Σύμφωνα με την έρευνα του Ε. Χριστοδούλου το 1965, η οποία αφορούσε 423 περιστατικά ανθρωποκτονίας, τα οποία συνέβησαν την πενταετία 1960-1964, από τους 429 δράστες, οι 347 ήταν άνδρες και οι 82 γυναίκες, ενώ από τα 423 θύματα, τα 299 ήταν άνδρες και οι 124 γυναίκες. Επίσης, το μεγαλύτερο ποσοστό των δραστών (77.6%) είχαν ιδιαίτερο τόπο καταγωγής κάποιο χωριό ή κωμόπολη, η ηλικία των δραστών αλλά και των θυμάτων κυμαίνονταν από 22 έως 30 ετών και οι περισσότεροι δράστες ήταν γεωργοί ή κτηνοτρόφοι. Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας, η σχέση δράστη-θύματος ήταν στις περισσότερες των περιπτώσεων συγγενική και πιο συγκεκριμένα αφορούσε συζύγους, γονείς με παιδιά και αδέρφια μεταξύ τους⁵⁶.

Η γυναίκα που διαπράττει ανθρωποκτονία με θύμα το σύζυγό της, φαίνεται να το κάνει για διάφορους λόγους, όπως ζήλια, ψυχική ασθένεια, προσπάθεια φυγής από κακοποίηση ή/και επιθυμία να συμβιώσει με κάποιον άλλον. Ωστόσο, ο συνηθέστερος λόγος σε τέτοιες περιπτώσεις ανθρωποκτονιών με θύμα το σύζυγο είναι η άμυνα ή η απογοήτευση από κακοποίηση που έχει υποστεί από το σύζυγο ή τον πατέρα, υποστηρίζει ο Flowers (1987)⁵⁷. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της ιστορίας που αναλύει η Benedek (1982), στο οποίο παρουσιάζει τη γυναίκα θύμα

⁵⁴ Leyton, E., *Men of Blood*, Constable, 1995.

⁵⁵ Καταγράφεται μόνο η δημοσίευτη διδακτορική διατριβή της Η. Πέππα (στη ρωσική, 1988).

⁵⁶ Χριστοδούλου, Α. Χ., *Το έγκλημα της ανθρωποκτονίας στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη, 1965, όπως αναφέρεται στο: Τσουραμάνης Χ., *Ο Φόνος στην Ελλάδα, Εγκληματολογική Θεώρηση*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα, 1998, σ. 31.

⁵⁷ Flowers, R. B., *Women and criminality: The woman as a victim, offender and practitioner*, Greenwood Press, Connecticut, 1987.

ενδο-οικογενειακής βίας στο πατρικό της περιβάλλον, η οποία καταλήγει να θεωρεί τη βία ως «θεσμό» της κοινωνικής δομής και συναναστροφής και επίσης λύση σε ενδεχόμενους διαπληκτισμούς. Σε τέτοιες περιπτώσεις, συνήθως η επιλογή συζύγου δε διαφέρει και πολύ από το πρότυπο του πατέρα και κατά συνέπεια η ανθρωποκτονία φαντάζει ως η μοναδική διέξοδος⁵⁸.

Επιπροσθέτως, το 1984 η Φ. Τσαλίκουλου σε μια προσπάθεια αναζήτησης στοιχείων για τη σχέση φόνου και σχιζοφρένειας, εξέτασε 19 περιπτώσεις δραστών ανθρωποκτονίας και συμπέρανε ότι κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις η σχιζοφρένεια μπορεί να οδηγήσει στο έγκλημα, σημειώνοντας όμως ότι αυτό δεν παραπέμπει απόλυτα σε σχέση αιτίας-αιτιατού⁵⁹. Ο Goetting (1987) διεξήγαγε έρευνα με 56 γυναίκες, οι οποίες κατοικούσαν στο Detroit και διέπραξαν ανθρωποκτονία με θύμα το σύζυγό τους τις χρονολογίες 1982-1983 και παρατήρησε ότι οι περισσότερες ήταν μαύρες, 30-35 ετών, χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, άνεργες, μητέρες, με προηγούμενη εγκληματική δραστηριότητα, κοινωνικά απομονωμένες και θύματα κάποιας μορφής βίας από το σύζυγο. Η διάπραξη του εγκλήματος ήταν κυρίως αποτέλεσμα έντονων συγκρούσεων με το σύζυγό τους⁶⁰.

Ο Mann (1988) επισημαίνει ότι, ο μικρός αριθμός γυναικών-δραστών δεν είναι καθόλου ασήμαντος προς διερεύνηση γιατί στις περισσότερες των περιπτώσεων, η γυναίκα-δράστης έχει βιώσει μακροχρόνια βία από το σύζυγο⁶¹. Σε μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τον Mann σε ένα τυχαίο δείγμα 114 γυναικών-δραστών ανθρωποκτονίας στο Σικάγο και στο Χιούστον κατά τα έτη 1979-1983, δηλώνεται η παρουσία συναισθηματικών λόγων και άμυνας ως τις δύο βασικότερες αιτίες για τη διάπραξη του εγκλήματος. Το πορτραίτο των γυναικών-δραστών ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως έχει τα εξής χαρακτηριστικά: 32 ετών περίπου, μαύρη, άνεργη, μητέρα, διαπράττει το έγκλημα μόνη της, συνήθως με όπλο και σκοτώνει κάποιο πρόσωπο κοντινό της, στο σπίτι, βράδυ, σαββατοκύριακο⁶².

Με βάση τα στοιχεία που παρουσιάζονται από τη Στατιστική της Δικαιοσύνης⁶³ στα διαπραχθέντα αδικήματα κατά κατηγορίες και στους θεωρούμενους ως δράστες αυτών κατά φύλο, ο αριθμός των ανδρών-δραστών είναι αρκετά υψηλότερος από αυτό των γυναικών. Συγκεκριμένα, στις χρονολογίες 1988-1996, καταγράφονται: 176

⁵⁸ Benedek, E.P., *Women and Homicide*, στο: Danto, B. L., Bruhns, J., και Kutscher, A.H. (eds.), *The human side of homicide*, Columbia University Press, New York, 1982, σ. 155.

⁵⁹ Τσαλίκουλου, Φ., *Σχιζοφρένεια και φόνος, Μια ψυχολογική-εγκληματολογική έρευνα*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1984.

⁶⁰ Goetting, A., *Homicidal wives: A profile of family issues*, όπως αναφέρεται στο: Τσουραμάνης, Χ., *ό.π.*, σ. 36.

⁶¹ Mann, C., *Getting even? Women who kill in domestic encounters*, *Justice Quarterly*, τ. 5, σσ. 33-51, όπως αναφέρεται στο: Τσουραμάνης, Χ., *ό.π.*, σ. 36.

⁶² Mann, C., *Female murderers and their motives: A tale of two cities*, στο: Vuano, E.C., *Intimate violence: Interdisciplinary perspectives*, Taylor and Francis, 1992, κεφ. 7, σσ. 73-81.

⁶³ *Στατιστική της Δικαιοσύνης*, τεύχη 1988-1996, Αθήνα, ΕΣΥΕ.

άνδρες και 16 γυναίκες (1988), 199 άνδρες και 12 γυναίκες (1989), 207 άνδρες και 16 γυναίκες (1990), 219 άνδρες και 10 γυναίκες (1991), 254 άνδρες και 11 γυναίκες (1992), 281 άνδρες και 10 γυναίκες (1993), 265 άνδρες και 13 γυναίκες (1994), 257 άνδρες και 11 γυναίκες (1995) και 288 άνδρες και 15 γυναίκες (1996).

Ο Χ. Τσουραμάνης (1994)⁶⁴, μελέτησε 171 δράστες, θύματα και περιστατικά ανθρωποκτονιών που διεπράχθησαν στην Ελλάδα μεταξύ 1990-1994 και δημοσιεύθηκαν σε κάποια ημερήσια αθηναϊκή εφημερίδα κυρίως «Τα Νέα». Μεταξύ άλλων από τη μελέτη προέκυψε ότι οι δράστες ήταν κυρίως: άνδρες (91.8%), 25-34 ετών, άνεργοι, ανύπαντροι, είχαν ελληνική ιθαγένεια, στην πλειονότητα των περιπτώσεων υπήρχε σχέση δράστη-θύματος και οι περισσότεροι φόννοι είχαν γίνει χωρίς να υπάρχει προφανής λόγος.

Εξετάζοντας περίπου 400.000 περιπτώσεις ανθρωποκτονιών, οι οποίες διαπράχθηκαν από το 1976 έως το 1994 στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο Shackelford εστίασε στα ποσοστά που το θύμα ήταν ο σύντροφος και η γυναίκα ο δράστης, και ειδικότερα στο είδος της σχέσης και την ηλικιακή τους διαφορά. Συμπέρανε ότι οι άνδρες που βρίσκονται σε μία σχέση εκτός όμως γάμου, έχουν 10 φορές περισσότερες πιθανότητες να δολοφονηθούν από τις συντρόφους τους από ότι οι παντρεμένοι. Από την άλλη, ως προς τους έγγαμους, οι πιθανότητες ανθρωποκτονίας μειώνονται ανάλογα με την ηλικία, ενώ σε μία σχέση εκτός γάμου οι μέσης ηλικίας άνδρες έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να δολοφονηθούν από τις συντρόφους τους. Τέλος, όσο μεγαλύτερη η ηλικιακή τους διαφορά τόσο αυξάνει η πιθανότητα ανθρωποκτονίας⁶⁵.

Ο Α. Τσιγκρής (2002), εξέτασε 196 υποθέσεις ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως που εκδικάστηκαν από το Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο της Αθήνας κατά τη χρονική περίοδο 1986 έως 1995. Συνοπτικά, όσον αφορά στους δράστες, μεταξύ άλλων συμπέρανε ότι το 91.3% ήταν άνδρες, το 72% του συνόλου των ανθρωποκτονιών ήταν 18-45 ετών, το 78.6% του συνόλου των ανθρωποκτονιών διαπράττονται από έναν και μόνο δράστη, το 1/5 περίπου του συνόλου των περιπτώσεων οι δράστες χαρακτηρίζονται ως «αντικοινωνικά» άτομα, το 42% των υποθέσεων ανήκουν σε χαμηλότερες κοινωνικο-οικονομικές τάξεις, το 35.6% των δραστών του συνόλου των ανθρωποκτονιών κατάγονται από κάποια χώρα του εξωτερικού, το 33.1% του συνόλου των ανθρωποκτονιών τελούνται από αλλοδαπούς δράστες από τους οποίους το 37% είναι αλβανικής υπηκοότητας. Επίσης, στο 10.7% των ανθρωποκτονιών ο δράστης και το θύμα ανήκουν στην ίδια οικογένεια και κατοικούν

---

⁶⁴ Τσουραμάνης, Χ., *ό.π.*

⁶⁵ Shackelford, T. K., Partner-killing by women in cohabiting relationships and marital relationships, *Homicide Studies*, vol. 5, No. 3, Florida, Sage, 2001, σσ. 253-266.

κάτω από την ίδια στέγη, γεγονός που παραπέμπει στο φαινόμενο της ενδο-οικογενειακής βίας⁶⁶.

Αναμφισβήτητα, το έγκλημα της ανθρωποκτονίας αποτελεί ένα αντικείμενο μελέτης που ενέχει ιδιαιτερότητες και χρήζει ιδιαίτερης προσοχής. Ενώ αποτελεί ένα έγκλημα-ταμπού, επιδέχεται ταυτόχρονα μεγάλης σχετικοποίησης με κοινωνικούς όρους. Σε κάθε περίπτωση ανθρωποκτονίας προκύπτουν αξιολογικά ερωτήματα σχετικά με το θύμα, το δράστη, τις συνθήκες και τα κίνητρα: Ποιος είναι το θύμα; Ποιος ο δράστης; Ποια η σχέση τους; Πως έγινε; Γιατί έγινε; Είναι χαρακτηριστικό ότι η ίδια η έννομη τάξη προβλέπει λόγους άρσης του αδίκου της ανθρωποκτονίας (π.χ. νόμιμη άμυνα) ή ειδικές ελαφρυντικές περιστάσεις (π.χ. βρασμός ψυχικής ορμής).⁶⁷ Η έλλειψη ενιαίου κινήτρου, η πολυπλοκότητα των τρόπων τέλεσης, η δημοσιότητα, η διέγερση της κοινής γνώμης καθώς και η προσβολή του σοβαρότερου εννόμου αγαθού συντελούν στην δυσκολία γενίκευσης των αποτελεσμάτων της όποιας έρευνας. Εάν επιχειρηθεί διεπιστημονική προσέγγιση του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας, τότε θα πρέπει να διερευνηθεί, πέραν του στενού εγκληματολογικού πυρήνα της, σε ανθρωπολογικό, αισθητικό, πολιτικό, θρησκευτικό, και κοινωνιολογικό επίπεδο⁶⁸.

Οικονομικοί παράγοντες, ενδο-οικογενειακή βία, ερωτική αντιζηλία, ξεκαθαρίσματα λογαριασμών, εκδήλωση έντονης βίας υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών ή αλκοόλ, κώδικες τιμής, είναι κάποιοι από τους λόγους που συχνά παρουσιάζονται ως αιτίες για τη διάπραξη του συγκεκριμένου εγκλήματος. Η προσωπικότητα του δράστη, η προσωπικότητα του θύματος και η ευρύτερη κοινωνία αποτελούν στοιχεία προς διερεύνηση στις περιπτώσεις ανθρωποκτονιών. Όπως εύστοχα σημειώνει ο Γ. Πανούσης «...δεν πρέπει να κρίνουμε τις προσωπικότητες των εγκληματιών ως μία επίλεκτη κατηγορία ανθρώπων, αλλά ως φορείς των κοινωνικά σημαντικών χαρακτηριστικών και σχέσεων της κοινωνίας στην οποία ασκούν τη δραστηριότητά τους»⁶⁹. Ακόμα και τα χαρακτηριστικά του μεγέθους και της δύναμης των ανδρών σε συνδυασμό με την επιθετικότητα και την επικυριαρχία έχουν αμφισβητηθεί ως η κύρια αιτία της μεγάλης διαφοράς μεταξύ των ανδρών και γυναικών δραστών ανθρωποκτονιών. Δεν υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις που να μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι διαφορές αυτές οφείλονται στη «γλυκιά και τρυφερή γυναικεία φύση» την οποία στερούνται οι άνδρες. Κατά συνέπεια, η διερεύνηση των λόγων της υπο-εκπροσώπησης των γυναικών στο έγκλημα της ανθρωποκτονίας θα

⁶⁶ Τσιγής, Α., *Το έγκλημα της ανθρωποκτονίας στην Ελλάδα*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 2002.

⁶⁷ Καρύδης, Β, Προλεγόμενα, στο: Σ. Δημητρίου, *Μορφές Βίας*, Σαββάλας, 2003.

⁶⁸ Κουράκης, Ν., *ό.π.*

⁶⁹ Πανούσης, Γ., *Θεμελιώδη ζητήματα της εγκληματολογίας*, Αθήνα-Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2000, σ. 97.

πρέπει να αναζητηθεί στην κοινωνική κατασκευή του φύλου μέσω των μηχανισμών του επίσημου και του άτυπου κοινωνικού ελέγχου⁷⁰. Υπό την έννοια αυτή, είναι αναγκαία η διεύρυνση του ερευνητικού προσανατολισμού προς τη συγκεκριμένη κοινωνική κατηγορία δραστών (γυναίκες), ώστε να αναδειχθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τόσο των δραστών, όσο και των αιτιών τέλεσης της πράξης και της ίδιας της τέλεσης. Με αυτό τον τρόπο, θα μπορούσαν ενδεχομένως να σχεδιαστούν ταυτόχρονα πολιτικές πρόληψης του φαινομένου.

---

⁷⁰ Φρονίμου, Ε., *Γυναίκα και φυλακή, Όψεις της ελληνικής πραγματικότητας, στο, Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα, Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, 2000.

II. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα έρευνα εντάσσεται στις πρωτογενείς μελέτες εμπειρικής διερεύνησης και περιλαμβάνει δύο φάσεις αλληλοσυμπληρούμενες⁷¹. Η πρώτη φάση αφορά στη συλλογή πληροφοριών από τη μελέτη των φακέλων των κρατούμενων γυναικών στις Γυναικείες Φυλακές Κορυδαλλού για ανθρωποκτονία από πρόθεση. Η δεύτερη φάση περιλαμβάνει την επιτόπια συνέντευξη με τη μορφή χορήγησης ερωτηματολογίων στις κρατούμενες.

1. Δείγμα

Τον πληθυσμό της παρούσας έρευνας αποτέλεσαν όλες οι γυναίκες κρατούμενες (κατάδικες και υπόδικες) για ανθρωποκτονία από πρόθεση στις Γυναικείες Φυλακές Κορυδαλλού. Η έρευνα διεξήχθη σε δύο στάδια. Κατά το στάδιο μελέτης των φακέλων, εξετάστηκαν οι φάκελοι όλων των κρατούμενων γυναικών για ανθρωποκτονία από πρόθεση. Στο δεύτερο στάδιο των πρόσωπο-με-πρόσωπο συνεντεύξεων το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν όλες οι κρατούμενες για ανθρωποκτονία από πρόθεση του συζύγου/συντρόφου ή άλλου συγγενικού τους προσώπου.

Όπως αναφέρθηκε, τα δεδομένα που συλλέχθηκαν κατά τις δύο φάσεις της έρευνας αλληλοσυμπληρώνονται, αφενός γιατί ορισμένες γυναίκες, των οποίων οι φάκελοι μελετήθηκαν, δεν προσήλθαν για συνέντευξη, και αφετέρου γιατί πολλές από τις πληροφορίες που συλλέχθηκαν κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων δεν υπήρχαν στους φακέλους.

Σημειώνουμε ότι οι Γυναικείες Φυλακές Κορυδαλλού είναι το μοναδικό κατάστημα κράτησης στην Ελλάδα γυναικών (προερχόμενες από όλη την επικράτεια) και κατά συνέπεια, εξετάστηκε το σύνολο των φακέλων για το συγκεκριμένο έγκλημα (33), ενώ διεξήχθησαν συνεντεύξεις σε άνω του 50% του συνόλου (18).

---

⁷¹ Λαμπίρη-Δημάκη Ι. & Κελπερής Χ., *Κοινωνικές έρευνες με στατιστικές μεθόδους*, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα, 1995. Βλ. μεταξύ άλλων: Κυριαζή, Ν., *Η Κοινωνιολογική Έρευνα, Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999. Ιωσηφίδης, Θ., *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Κριτική, Αθήνα, 2003. Ψαρρού, Μ. και Ζαφειρόπουλος, Κ., *Επιστημονική Έρευνα, Θεωρίες και Εφαρμογές στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2001. Japeau, Cl., *Η Έρευνα με Ερωτηματολόγιο - Το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή*, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2000. Duverger, M., *Μέθοδοι κοινωνικών επιστημών I, II*, μτφρ. Ν. Παπαδήμα, Ε.Κ.Κ.Ε. Β' έκδοση, Αθήνα 1978. Λαμπίρη- Δημάκη Ι., *Η Κοινωνιολογία και η Μεθοδολογία της. Παραδείγματα και μέθοδοι*, Β' αναθεωρημένη έκδ. Έρευνας, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990. Λαμπίρη-Δημάκη Ι., *Κοινωνιολογία και Κοινωνική Έρευνα. Βασικά στοιχεία*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 1969.

Για τη διαμόρφωση των ερευνητικών υποθέσεων λήφθηκαν υπόψη οι θεωρητικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις σχετικά με την ενδο-οικογενειακή βία και τη γυναίκα κρατούμενη, όπως προκύπτουν κυρίως από την ελληνική βιβλιογραφία.

Οι υποθέσεις που διερευνήθηκαν είναι:

1. Οι γυναίκες κρατούμενες στις Γυναικείες Φυλακές Κορυδαλλού για ανθρωποκτονία από πρόθεση, έχουν υποστεί κάποια μορφή βίας (σωματική, ψυχολογική, λεκτική, οικονομική) στο συζυγικό/οικογενειακό περιβάλλον.⁷²
2. Η ηλικία των γυναικών που κρατούνται για το αδίκημα της ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως, κυμαίνεται μεταξύ 30-35 χρονών.⁷³
3. Το μορφωτικό επίπεδο των γυναικών αυτών, είναι χαμηλό (έως απόφοιτες Δημοτικού)⁷⁴.
4. Οι γυναίκες είναι οικονομικά εξαρτώμενες από το σύζυγο/σύντροφο, χωρίς δικούς τους οικονομικούς πόρους.⁷⁵
5. Ο τόπος διαμονής των γυναικών την περίοδο τέλεσης του αδικήματος είναι οι επαρχιακές πόλεις.
6. Η ύπαρξη ενός τρίτου προσώπου (ερωτικός σύντροφος), παίζει καθοριστικό ρόλο στη διάπραξη του εγκλήματος⁷⁶.
7. Οι γυναίκες κρατούμενες αρνούνται την κατηγορία που τους αποδίδεται.

1.1. Δείγμα Φακέλων

Μελετήθηκαν όλοι οι φακέλοι των γυναικών που κρατούνται για ανθρωποκτονία από πρόθεση, κατάδικες και υπόδικες. Από τις 33 κρατούμενες κατά το διάστημα της συλλογής των στοιχείων από τους φακέλους, οι 27 ήταν καταδικασμένες για ανθρωποκτονία από πρόθεση, ενώ σε έξι (6) είχε επιβληθεί προσωρινή κράτηση. Οι ηλικίες των γυναικών, όπως προέκυψε από τα στοιχεία που συλλέχθηκαν ήταν μεταξύ 29 και 68 ετών, με μέσο όρο ηλικίας τα 33 χρόνια.

⁷² Αρτινοπούλου Β & Φαρσεδάκης Ι. *Ενδο-οικογενειακή Βία Κατά των Γυναικών: Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική Έρευνα*, Αθήνα, εκδ. Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.), 2003.

⁷³ Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, Στατιστική της Δικαιοσύνης, Πολιτικής Δικαιοσύνης, Εγκληματολογικής και Σωφρονιστικής, ετών 1987-1996.

⁷⁴ Στο ίδιο.

⁷⁵ Θανοπούλου Μ, Φρονίμου Ε. και Τσιλιμιγκάκη Β. *Αποφυλακίζόμενες Γυναίκες: το Δικαίωμα στη επαγγελματική επανένταξη*. Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1997.

⁷⁶ Τσιγκρής Α., *Το έγκλημα της ανθρωποκτονίας στην Ελλάδα*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 2002.

1.2. Δείγμα Συνεντεύξεων

Όπως προαναφέρθηκε, το τελικό δείγμα των συνεντεύξεων διαφέρει από αυτό των φακέλων. Οι γυναίκες που ανήκαν στο δείγμα ήταν τριάντα (30), εκ των οποίων τέσσερις (4) δεν βρίσκονταν στο κατάστημα κατά την περίοδο διεξαγωγής των συνεντεύξεων και έτσι, ο εν δυνάμει πληθυσμός για την παραχώρηση συνέντευξης ανερχόταν σε 26 κρατούμενες. Τελικά, ο συνολικός αριθμός κρατουμένων για το συγκεκριμένο έγκλημα γυναικών που παραχώρησε συνέντευξη ήταν 18, εκ των οποίων 15 κατάδικες και 3 υπόδικες. Ο μέσος όρος ηλικίας τους ήταν μεταξύ 34 και 37 ετών.

2. Μεταβλητές από φακέλους

Στην ποσοτική ανάλυση των φακέλων μελετήθηκαν οι παρακάτω θεματικές ενότητες: βιογραφικά και κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία, εγκληματική δραστηριότητα κρατουμένων, στοιχεία για το έγκλημα, δεδομένα της κρατούμενης κατά το χρόνο διάπραξης του εγκλήματος, εξάρτηση από ουσίες, ιστορικό κακοποίησης, χαρακτηριστικά θύματος, σχέσεις δράστη και θύματος, καθώς και αποφάσεις δικαστηρίων.

3. Εργαλείο έρευνας

Για τη συγκέντρωση των στοιχείων και τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, σχεδιάστηκε ερωτηματολόγιο με βάση τις ακόλουθες θεματικές ενότητες: κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά ερωτώμενης, σχέση της κρατούμενης με τους γονείς της, σχέση με το σύζυγο/σύντροφό της και τα παιδιά της, σχέσεις της κρατούμενης με ναρκωτικά/αλκοόλ, ψυχιατρικές διαταραχές, εμπλοκή με τη δικαιοσύνη, έγκλημα, επιδράσεις εγκλεισμού στις διαπροσωπικές και λοιπές σχέσεις της κρατούμενης, επικοινωνία με το ευρύτερο περιβάλλον, καθώς και προσδοκίες για το μέλλον.

Για το σχεδιασμό του ερωτηματολογίου λήφθηκαν υπόψη: η έρευνα του Κ.Ε.Θ.Ι. «*Ενδο-οικογενειακή Βία Κατά των Γυναικών: Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική Έρευνα*»⁷⁷ και κάποιες κωδικοποιήσεις από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας. Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στη δομή και το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου, κυρίως ενόψει του γεγονότος ότι θα αφορούσε σε πληθυσμό εγκλείστων.

---

⁷⁷ Αρτινοπούλου, Β. & Φαρσεδάκης, Ι., *Ενδο-οικογενειακή Βία Κατά των Γυναικών*, ό.π.

Το ερωτηματολόγιο αρχικά ήταν μεγαλύτερο σε έκταση και περιείχε περισσότερες και λεπτομερέστερες ερωτήσεις (92 ερωτήσεις) από το τελικό (56 ερωτήσεις). Το ερωτηματολόγιο ήταν ημι-δομημένο (περιείχε ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου) κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Οι ερωτήσεις ανοικτού τύπου κωδικοποιήθηκαν μετά. Κάποιες από τις ερωτήσεις ήταν πολλαπλών απαντήσεων.

Επίσης, μερικές από τις ερωτήσεις παρέμειναν ανοικτές (ερωτ. 14A, 15B, 43), διότι θεωρήθηκε από τους/τις ερευνητές/-τριες ότι η κωδικοποίηση θα περιόριζε το φάσμα των απαντήσεων των ερωτώμενων γυναικών και σχολιάστηκαν στην ανάλυση.

4. Στάδια, επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων της έρευνας

Η συγκέντρωση των στοιχείων από τους φακέλους έλαβε χώρα την περίοδο από 3/11/2003 έως 13/11/2003. Στη συνέχεια, εφαρμόστηκε ποσοτική ανάλυση των μεταβλητών που προέκυψαν από τους φακέλους.

Ακολούθησε ο σχεδιασμός του ερευνητικού εργαλείου προκειμένου να πραγματοποιηθούν οι συνεντεύξεις. Η διάρκεια των συνεντεύξεων ήταν 2 εβδομάδες (από 2/2/2004 έως 16/2/2004). Προηγουμένως, έλαβε χώρα μια ομαδική ενημέρωση των κρατούμενων σχετικά με το αντικείμενο της έρευνας και το σκοπό της. Τους τονίστηκε πόσο απαραίτητη είναι για τη διεξαγωγή της έρευνας η συμμετοχή τους. Δόθηκε η διαβεβαίωση ότι τα ερωτηματολόγια είναι ανώνυμα και ότι οποιαδήποτε πληροφορία θελήσουν να εμπιστευτούν στους/στις ερευνητές/-τριες, θα είναι απόρρητη. Επίσης, ενημερώθηκαν ότι έχουν την ελευθερία να διακόψουν τη συνέντευξη οποιαδήποτε στιγμή το επιθυμήσουν. Ας σημειωθεί, ότι πριν την έναρξη κάθε συνέντευξης, κάθε κρατούμενη υπέγραφε υπεύθυνη δήλωση ότι συμφωνεί να συμμετάσχει στην εν λόγω έρευνα. Τέλος, ενημερώθηκαν για το Κ.Ε.Θ.Ι. και τις υπηρεσίες που προσφέρει στις γυναίκες.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στο επισκεπτήριο των συνηγόρων, το οποίο ως ένα βαθμό δυσχέραινε την επαφή με τις κρατούμενες λόγω του διαχωριστικού τζαμιού. Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν μεταξύ 09:00–12:00 και 15:00–17:00.

Στο δείγμα ανήκουν τριάντα (30) κρατούμενες. Από αυτές, τέσσερις (4) ήταν, κατά το χρόνο των συνεντεύξεων, εκτός Γυναικείων Φυλακών Κορυδαλλού (2 είχαν αποφυλακιστεί, 1 ήταν με μεταγωγή στην Θεσσαλονίκη και 1 είχε εισαχθεί στο Δρομοκαΐτειο). Από τις παραπάνω τριάντα κρατούμενες (30), οι 6 είναι υπόδικες. Επιπρόσθετα, η ανάλυση των στοιχείων των υποδίκων γυναικών που συλλέχθηκαν

τόσο από τους φακέλους, όσο και από τις συνεντεύξεις, καταχωρήθηκαν και μελετήθηκαν χωριστά από τα στοιχεία των γυναικών καταδίκων.

Τελικά, δέχθηκαν να μας παραχωρήσουν συνέντευξη οι 18 από τις 26 κρατούμενες, αριθμός που αντιστοιχεί στο 69,2% του συνολικού δείγματος. Από τις 18 κρατούμενες που τελικά συμμετείχαν, οι 15 είχαν ήδη καταδικαστεί για ανθρωποκτονία (ανεξάρτητα του βαθμού εκδίκασης), ενώ οι 3 βρίσκονταν σε προσωρινή κράτηση. Οι απαντήσεις των κρατουμένων κωδικοποιήθηκαν και εφαρμόστηκε ποσοτική και ποιοτική ανάλυση ανάλογα με την ερώτηση. Υπήρξε σύγκριση αποτελεσμάτων όπου στάθηκε δυνατό σε μια προσπάθεια σύγκλισης των ευρημάτων με τα αντίστοιχα της μελέτης των φακέλων.

Για την επεξεργασία των στοιχείων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS – v. 11. Από την επεξεργασία προέκυψαν οι βασικές στατιστικές μετρήσεις, οι κατανομές και οι μέσες τιμές. Στη συνέχεια, έγιναν διασταυρώσεις προκειμένου να διερευνηθούν πληρέστερα οι υποθέσεις.

5. Μεθοδολογικές δυσχέρειες και προβλήματα

Βασική μεθοδολογική μέριμνα αποτέλεσε η κατασκευή του ερευνητικού εργαλείου. Δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή τόσο στη δομή και το περιεχόμενο των ερωτήσεων, όσο και στη χρονική διάρκεια της συνέντευξης.

Αναλυτικότερα, σχετικά με τη δομή του ερωτηματολογίου, κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί ότι τέθηκαν σημαντικοί περιορισμοί στους/τις ερευνητές/-τριες ως προς το περιεχόμενο των ερωτήσεων. Έτσι, οι ερωτήσεις και οι λεπτομέρειες σχετικά με το αδίκημα που διαπράχθηκε ενώ είχαν αρχικά σχεδιαστεί, παραλήφθηκαν στο τελικό ερωτηματολόγιο και ήταν στην ευχέρεια και τη διάθεση κάθε κρατούμενης να μιλήσει από μόνη της γι' αυτό, αν το επιθυμούσε.

Αναφορικά με τη χρονική έκταση του ερωτηματολογίου, πρέπει να αναφερθεί ότι το ερωτηματολόγιο που σχεδιάστηκε αρχικά, περιείχε περισσότερες και λεπτομερέστερες ερωτήσεις από το τελικό, το οποίο είχε χρονική διάρκεια 30-45 λεπτά. Ο βασικός λόγος της περικοπής ορισμένων ερωτήσεων ήταν ότι, στην περίπτωση που συμπεριλαμβάνονταν, η συνέντευξη θα υπερέβαινε το χρονικό όριο των 45 λεπτών που είχαν θέσει οι ερευνητές/-τριες και ενδεχομένως να κουράζονταν οι ερωτώμενες. Η συγκεκριμένη διάρκεια είναι ικανοποιητική και καλύπτει τις

προδιαγραφές που έχουν διεθνώς τεθεί για τη λήψη αυτοπρόσωπης συνέντευξης.⁷⁸ Επίσης, διευκόλυνε την ομαλή ολοκλήρωση της έρευνας, καθώς η χρονική περίοδος που χορηγήθηκε από την σχετική άδεια της διοίκησης, ήταν μόνο δύο εβδομάδες.

Συγκεκριμένα, στις ερωτήσεις σχετικά με την κακοποίηση (ερωτήσεις: 15, 19, 20-24) η αρχική σκέψη ήταν να σχεδιαστεί το ιστορικό της βίας, που να δίνει τη δυνατότητα να μελετηθεί η κακοποίηση σε δύο χρονικές περιόδους: πριν τον εγκλεισμό και νωρίτερα, ώστε να γίνει ανάλυση της εξέλιξης της πορείας της κακοποίησης με την πάροδο των χρόνων. Ωστόσο, κάτι τέτοιο θα μεγάλωνε σε έκταση το ερωτηματολόγιο και θα απαιτούσε περισσότερο από τον προκαθορισμένο χρόνο και για αυτό η ιδέα εγκαταλείφτηκε.

Στις δυσχέρειες που οφείλονται στο ερευνητικό εργαλείο, πρέπει να προστεθεί και η ερώτηση σχετικά με το οικονομικό επίπεδο των γυναικών πριν τον εγκλεισμό τους (ερώτηση 8). Λόγω του ότι η ερώτηση ανάγεται σε πολύ προγενέστερο χρόνο από αυτόν που χορηγήθηκε το ερωτηματολόγιο, δεν κατέστη δυνατό να χρησιμοποιηθεί η κωδικοποίηση της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας. Αυτό συνέβη γιατί μια χρηματική απολαβή που οι γυναίκες εκτιμούσαν ως «καλή» κατά τη χρονική περίοδο πριν μπουν στη φυλακή, ίσως με τα σημερινά δεδομένα να την έκριναν διαφορετικά (για παράδειγμα ως «μέτρια»).

Πέρα από τις μεθοδολογικές δυσκολίες που ανέκυψαν από την κατασκευή του εργαλείου, προβλήματα προέκυψαν και κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Η πρώτη βασική δυσκολία στη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, ήταν αποτέλεσμα του χρόνου που μεσολάβησε από τη στιγμή της συλλογής στοιχείων από τους φακέλους, μέχρι την έναρξη των συνεντεύξεων. Οι τρεις μήνες που μεσολάβησαν ήταν αρκετοί για να μεταβληθεί το αρχικό δείγμα. Κάποιες κρατούμενες είχαν στο μεσοδιάστημα αποφυλακιστεί (δύο κρατούμενες), είχαν φύγει με μεταγωγή σε άλλη πόλη (μία κρατούμενη) ή νοσηλεύονταν σε κάποια ψυχιατρική δομή (μία κρατούμενη). Επίσης,

---

⁷⁸ Η συνέντευξη ως μια διαδικασία συλλογής πληροφοριών μέσα από την πρόσωπο με πρόσωπο αλληλόδραση ανάμεσα στον/την ερευνητή/-τρια και τον/την ερωτώμενο/-η συνιστά μια κλασική ποιοτική μέθοδο προσέγγισης κοινωνικών φαινομένων. Στην ενεργητική συνέντευξη διαμορφώνεται ένα ανοικτό επικοινωνιακό πλαίσιο, στο οποίο συνεντευκτής/-τρια και ερευνώμενος/-η εμπλέκονται στη δημιουργία παραγωγής νοήματος, καθώς αρθρώνουν ανοικτές ερμηνευτικές δομές και αναπτύσσουν μια πρακτική διαλογικής συζήτησης. Σε αυτήν την προοπτική το υποκείμενο έρχεται στο προσκήνιο της ερευνητικής διαδικασίας ως φορέας συναισθημάτων, αντιληπτικών σχημάτων και κοσμοθεωρήσεων και αποκτά ένα ενεργό ρόλο σε μια δημιουργική, ρευστή και πολυδιάστατη διαδικασία παραγωγής γνώσης. Βλ. σχετικά:

Douglas J. D. (1985) *Creative interviewing*, Beverly Hills, Sage. Fontana A., Frey J. (1998) «Interviewing: the art of science», in, N. Denzin, Y. Lincoln (eds.), *Collecting and interpreting qualitative materials*, London, New Delhi, Sage Publication. Holstein J. Gubrium J., (1997) "Active interviewing", in, Silverman D., (ed.) *Qualitative research: theory, method, practice*, London, Sage Publication. Holstein J. Gubrium J., (1997) *The active interview*, Thousand Oaks, Sage. Mishler E., (1996), *Η συνέντευξη έρευνας*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα. Ζαϊμάκης Γ. (2002), *Εκτίμηση αναγκών και μέθοδοι ποιοτικής έρευνας*, Ξάνθη, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

ορισμένες από αυτές απουσίαζαν με άδεια, ή βρίσκονταν σε άλλη πόλη όπου εκδικαζόταν η υπόθεσή τους και δεν ήταν διαθέσιμες.

Ένα εξίσου σημαντικό πρόβλημα προκάλεσε και ο χώρος διεξαγωγής των συνεντεύξεων. Η ερευνητική ομάδα είχε δύο εναλλακτικές λύσεις: το ελεύθερο επισκεπτήριο και το επισκεπτήριο των συνηγόρων. Η πρώτη επιλογή έδινε τη δυνατότητα άμεσης επαφής με τις κρατούμενες. Ωστόσο, απορρίφθηκε αμέσως τόσο από τους/τις ερευνητές/-τριες όσο και από τις κρατούμενες, γιατί απαραίτητη προϋπόθεση από τη διοίκηση ήταν η παρουσία μιας σωφρονιστικής υπαλλήλου καθ' όλη τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Έτσι, επιλέχτηκε η δεύτερη λύση, η οποία σε καμία περίπτωση δεν θεωρήθηκε ιδανική, καθώς η ύπαρξη του διαχωριστικού τζαμιού δυσχέραινε την επικοινωνία.

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσε μια ακόμα μεθοδολογική δυσχέρεια. Επειδή ήταν περιορισμένο και δύσκολα προσβάσιμο, κατέστη αδύνατη η διεξαγωγή πιλοτικής έρευνας για τον έλεγχο του ερευνητικού εργαλείου. Μια επιπλέον σημαντική δυσχέρεια προήλθε από το γεγονός ότι στο δείγμα υπήρχαν τόσο γυναίκες κατάδικες για ανθρωποκτονία, όσο και γυναίκες υπόδικες, οι οποίες δεν είχαν δικαστεί και συνεπώς η έκβαση της δίκης ήταν άδηλη. Άμεση συνέπεια αυτού ήταν να καταστεί αδύνατο να απαντήσουν σε αρκετές ερωτήσεις του ερωτηματολογίου. Ειδικότερα, ερωτήσεις που αφορούσαν στο έγκλημα, στις αποφάσεις του δικαστηρίου, στην επίδραση που είχε ο εγκλεισμός στις σχέσεις τους με τα αγαπημένα τους πρόσωπα και στις προσδοκίες για τη μετά την αποφυλάκισή τους περίοδο, δεν τέθηκαν καθόλου στις υπόδικες γυναίκες. Σημειώνουμε, τέλος, ότι πολλοί φάκελοι είχαν ελλιπή στοιχεία. Στους φακέλους που τηρούνται στο χώρο της φυλακής δεν περιλαμβάνεται η δικογραφία των υποθέσεων και, κατά συνέπεια, υπάρχουν περιορισμένα στοιχεία που μπορούν να συλλεχθούν. Επιπλέον, σε πολλούς από αυτούς δεν υπήρχαν καταχωρημένα ούτε τα πρακτικά της δίκης, παρά μόνο τα βουλεύματα, γεγονός που περιορίσε σημαντικά τις πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες και περιστάσεις διάπραξης του εγκλήματος.

III. ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

1. Ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των φακέλων των καταδίκων

Για τους σκοπούς της έρευνας μελετήθηκαν τριάντα τρεις (33) φάκελοι γυναικών κρατουμένων για ανθρωποκτονία από πρόθεση στις Γυναικείες Φυλακές Κορυδαλλού. Από αυτές, είκοσι επτά (27) ήταν κατάδικες και σε έξι (6) είχε επιβληθεί προσωρινή κράτηση. Οι εν λόγω φάκελοι περιείχαν βιογραφικά στοιχεία των γυναικών (π.χ. ηλικία, εθνικότητα, τόπο γέννησης και κατοικίας κ.τ.λ.), κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία (π.χ. μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα, οικογενειακή κατάσταση κ.τ.λ.), καθώς και ορισμένες λεπτομέρειες για το αδίκημα. Κάποιοι από τους φακέλους συμπεριλάμβαναν πρακτικά των δικαστηρίων ή βουλεύματα και συνεπώς υπήρχαν αναλυτικές πληροφορίες τόσο για το αδίκημα όσο και για τις δικαστικές αποφάσεις. Ωστόσο, πολλοί φάκελοι ήταν ελλιπείς και δεν περιελάμβαναν λεπτομέρειες για τις συνθήκες τέλεσης της αξιόποινης πράξης. Πρέπει να αναφερθεί ότι σε κανένα φάκελο δεν υπήρχαν πληροφορίες για τα προσωπικά χαρακτηριστικά του θύματος, εκτός από το φύλο του και τη σχέση του με την κρατούμενη.

Τον πληθυσμό της έρευνας αφορά σε γυναίκες που έχουν καταδικαστεί ή πρόκειται να δικαστούν για ανθρωποκτονία του συζύγου τους ή του εραστή/συντρόφου τους (ή της ερωμένης τους), ή κάποιου άλλου μέλους της οικογένειάς τους (πυρηνικής ή ευρύτερης). Ο κύριος λόγος που επιλέχθηκε ο εν λόγω πληθυσμός είναι για να διερευνηθεί η υπόθεση ότι οι γυναίκες που φθάνουν στο έγκλημα είναι θύματα ενδο-οικογενειακής βίας από κάποιο μέλος της οικογένειάς τους (συζυγικής ή καταγωγής). Ως ορισμός της ενδο-οικογενειακής βίας υιοθετήθηκε εκείνος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος περιλαμβάνει το σωματικό, λεκτικό, ψυχολογικό ή συναισθηματικό εξαναγκασμό, ανεξάρτητα από τον αν η χρήση βίας ασκείται επαναλαμβανόμενα ή μόνο μια φορά. Σε γενικότερα πλαίσια, η ενδο-οικογενειακή βία προσδιορίζεται και ως οικονομικός έλεγχος, ή σεξουαλική, συναισθηματική, σωματική και ψυχολογική κακοποίηση μεταξύ ενηλίκων ή εφήβων εναντίον τωρινών ή προηγούμενων συντρόφων/συζύγων⁷⁹.

Λαμβάνοντας υπόψη τον παραπάνω ορισμό, στον οποίο βασίστηκε η υπόθεση της έρευνας, *εξαιρέθηκαν από την ποσοτική ανάλυση των φακέλων τέσσερις (4) περιπτώσεις*, από τη μελέτη των οποίων προέκυψε ότι οι γυναίκες είχαν προβεί σε ανθρωποκτονία *κάποιου αγνώστου*. Πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι οι γυναίκες που είναι υπόδικες έχουν κατηγοριοποιηθεί ξεχωριστά από τις καταδικασθείσες και δεν συμπεριλαμβάνονται στη συνολική ανάλυση των φακέλων. Αντίθετα, υιοθετήθηκε

⁷⁹ Αρτινοπούλου, Β. & Φαρσεδάκης, Ι., *Ενδο-οικογενειακή...*, ό.π.

ξεχωριστή ανάλυση και για τις έξι (6) υπόδικες. Αυτό έγινε για μεθοδολογικούς κυρίως λόγους, καθώς δεν υπάρχει δικαστική επιβεβαίωση της κατηγορίας και συνεπώς, δεν υπάρχουν στοιχεία ούτε για το έγκλημα, αλλά ούτε και για τις αποφάσεις του δικαστηρίου.

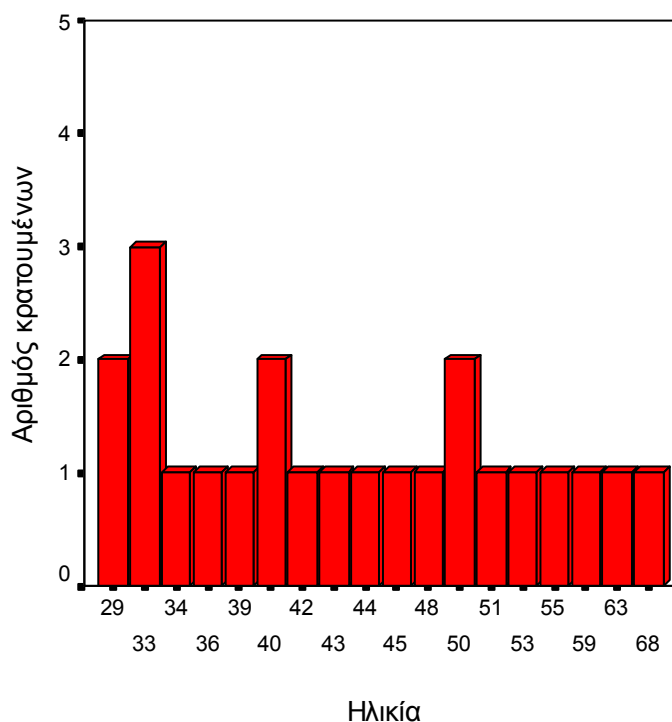
Βιογραφικά Χαρακτηριστικά

Αναφορικά με την ανάλυση των βιογραφικών στοιχείων μελετήθηκαν οι εξής μεταβλητές: ηλικία, τόπος γέννησης, εθνικότητα, θρήσκευμα και τόπος κατοικίας.

1. Χρονολογία Γέννησης - Ηλικία

Αναλυτικότερα, οι χρονολογίες γέννησης των κρατουμένων κυμαίνονται από το έτος 1935 έως το 1974, δηλαδή οι ηλικίες των κρατουμένων γυναικών είναι μεταξύ 29 και 68 ετών. Ωστόσο, όπως φαίνεται στο παρακάτω γράφημα (Γράφημα 1), προκύπτει ότι οι περισσότερες γυναίκες που βρίσκονται στη φυλακή για ανθρωποκτονία, είναι 33 ετών, ενώ ακολουθούν οι γυναίκες ηλικίας 29, 40 και 50 ετών.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1: ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΕΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Το νεαρό της ηλικίας προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς υποδεικνύεται ότι οι κρατούμενες ήταν σε σχετικά νεαρή ηλικία όταν διέπραξαν το έγκλημα. Θα πρέπει να

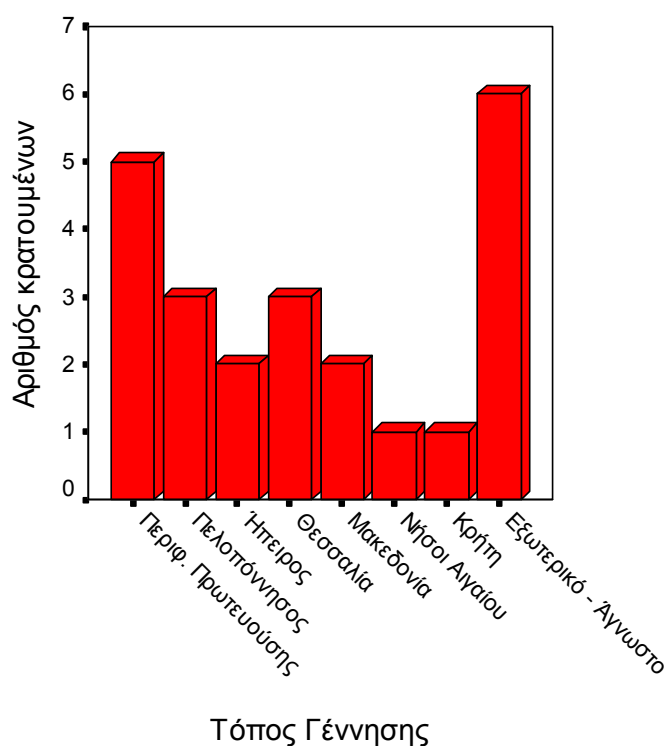

σημειωθεί ότι γυναίκες μεγάλης ηλικίας (άνω των 65 ετών) συνήθως αποφυλακίζονται και ενδεχομένως για το λόγο αυτό να μην υπάρχει ικανός αριθμός γυναικών μεγαλύτερης ηλικίας στο δείγμα που μελετήθηκε.

2. Τόπος Γέννησης

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της ανάλυσης του τόπου γέννησης των γυναικών. Όπως προκύπτει από το ακόλουθο γράφημα (Γράφημα 2) που σχεδιάστηκε βάσει των ευρημάτων της στατιστικής ανάλυσης, η πλειοψηφία των κρατουμένων γυναικών έχει γεννηθεί στο εξωτερικό (σε ποσοστό 26,1%). Οι περισσότερες κατάγονται από την Αλβανία, ωστόσο υπάρχουν και γυναίκες από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και χώρες της Κεντρικής Αμερικής. Ακολουθούν σε ποσοστό 21% οι γυναίκες που έχουν γεννηθεί στην Αθήνα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 2: ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΕΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Ισχυρή αντιπροσώπευση έχουν, επίσης, οι γυναίκες που έχουν γεννηθεί στη Θεσσαλία και στην Πελοπόννησο, ενώ αντίθετα οι γυναίκες από τα νησιά του Αιγαίου και την Κρήτη δεν εκπροσωπούνται σχεδόν καθόλου στο δείγμα της έρευνας. Βεβαίως, πολύ συχνά ο τόπος γέννησης των γυναικών του δείγματος διαφέρει από τον τόπο κατοικίας τους και κατά συνέπεια από τον τόπο τέλεσης του εγκλήματος.

3. Εθνικότητα - Θρήσκευμα

Δεν υπάρχουν αξιοσημείωτα ευρήματα από τη συγκεκριμένη ανάλυση. Οι περισσότερες γυναίκες είναι Ελληνίδες, ενώ ακόμα και οι γυναίκες που έχουν γεννηθεί σε χώρες του εξωτερικού, έχουν δηλώσει ότι έχουν την ελληνική ιθαγένεια. Ως θρήσκευμα οι περισσότερες δήλωσαν Χριστιανές Ορθόδοξες (σε ποσοστό 87%), ενώ υπάρχουν και κάποιες Χριστιανές Καθολικές (8,7%) από το εξωτερικό, αλλά και από ελληνικά νησιά, στα οποία υπάρχει Καθολική κοινότητα. Το 4,3% των γυναικών του δείγματος είναι μουσουλμάνες, ως επί το πλείστον αλβανικής καταγωγής .

4. Τόπος κατοικίας

Ο τόπος κατοικίας πριν τον εγκλεισμό εμφανίζει μεγάλο ενδιαφέρον ως προς την ανάλυση. Όπως φαίνεται καθαρά στο σχετικό γράφημα που ακολουθεί (Γράφημα 3), οι περισσότερες γυναίκες διέμεναν στην ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας πριν τον εγκλεισμό τους (σε ποσοστό που αγγίζει το 43,5%), ακολουθεί η Πελοπόννησος (21,7% των κρατουμένων), ενώ τρίτη στη σειρά είναι η Θεσσαλία με 13%.

Τα ευρήματα αυτά κατά κύριο λόγο υποδεικνύουν ότι πολλές γυναίκες είχαν φύγει από τον τόπο γέννησής τους και διέπραξαν το έγκλημα σε άλλο τόπο από αυτόν της καταγωγής τους. Η μεγαλύτερη διαφοροποίηση παρατηρείται στον αριθμό των γυναικών που διέμεναν στην περιφέρεια πρωτεύουσας όταν διαπράχθηκε το έγκλημα, σε σχέση με τον αντίστοιχο αριθμό του τόπου γέννησης των γυναικών του δείγματος. Η διαφορά αυτή επιδέχεται διπλής ερμηνείας: από τη μία πλευρά, υπάρχει η περίπτωση των αλλοδαπών γυναικών, οι οποίες επιλέγουν συχνότερα την πρωτεύουσα για την εγκατάστασή τους, κυρίως για βιοποριστικούς λόγους. Από την άλλη πλευρά, η περιοχή της πρωτεύουσας είναι η περιοχή με τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή πυκνότητα, ενώ η «ανωνυμία» του αστιακού χώρου ενδεχομένως πολλαπλασιάζει τις ενδο-οικογενειακές εντάσεις και πιέσεις. Σημειώνουμε ότι εάν γίνει αναγωγή στο σύνολο των ανθρωποκτονιών με πρόθεση ανά 100.000 κατοίκους, τότε ο Νομός Αττικής υπολείπεται του μέσου όρου της χώρας.⁸⁰

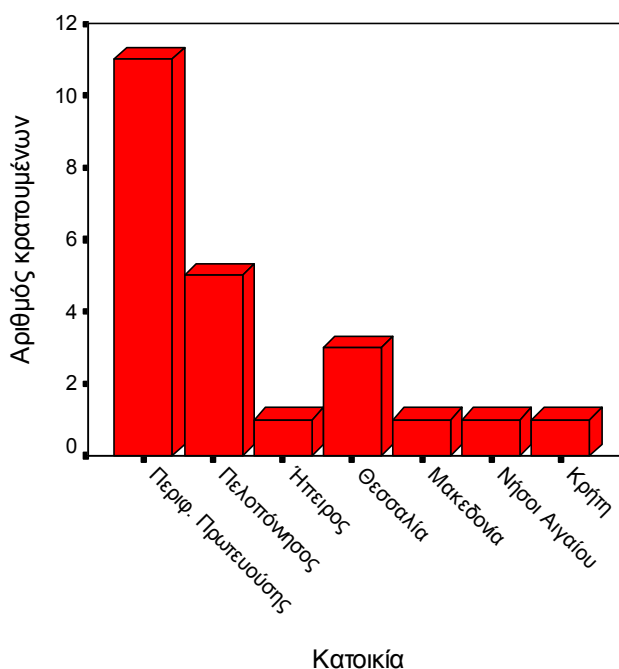
Όσον αφορά στις περιοχές εκτός περιφέρειας πρωτεύουσας, παρατηρούμε ότι η Πελοπόννησος και η Θεσσαλία παρουσιάζουν αυξημένη συμμετοχή γυναικών-δραστριών ανθρωποκτονιών. Το στοιχείο αυτό είναι εν μέρει συμβατό, κυρίως για την Πελοπόννησο με τα στατιστικά δεδομένα για τις ανθρωποκτονίες, όπως αυτά

---

⁸⁰ Ιωακείμογλου Η., Παραβατικότητα και εγκληματικότητα στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία, στο: Χ. Βερναρδάκης (επιμ.), *Η Κοινή Γνώμη στην Ελλάδα*, V-PRC, Αθήνα, 2003.

αποτυπώνονται στις επίσημες στατιστικές της Ε.Σ.Υ.Ε.⁸¹, λαμβάνοντας βέβαια υπόψη τη μεγάλη υπο-εκπροσώπηση των γυναικών στην εγκληματική δραστηριότητα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 3: ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΕΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Επισημαίνουμε ότι η παράμετρος της ενδο-οικογενειακής βίας, η αποδοχή της ή η αντίδραση σε αυτή έχει σχέση με το οικολογικό (κοινωνικο-οικονομικό και πολιτισμικό) περιβάλλον, καθώς το σύστημα αξιών και το πολιτισμικό πλαίσιο κάθε κοινωνίας σε μικρο-επίπεδο καθορίζει και τη στάση των ατόμων απέναντι σε ανάλογες πρακτικές. Μια κλειστή κοινωνία μπορεί να προσφέρει κάλυψη στο δράστη προκειμένου να προστατέψει την κοινότητα από αρνητική δημοσιότητα και ξένες παρεμβολές και κατά αυτόν τον τρόπο να διατηρήσει την ισορροπία της. Από την άλλη πλευρά, η συνοχή και η σφιχτή δομή ορισμένων κλειστών κοινωνιών παρεμβαίνει διορθωτικά ασκώντας ανεπίσημο κοινωνικό έλεγχο. Φαίνεται, πάντως, ότι, σε γενικές γραμμές, ο αστεακός χαρακτήρας της οικογενειακής διαβίωσης διευκολύνει τη γυναίκα-δράστρια ανθρωποκτονίας του συντρόφου για το «πέραςμα στην πράξη».

⁸¹ Ε.Σ.Υ.Ε., Στατιστική της Δικαιοσύνης, έτη 1988–1995.

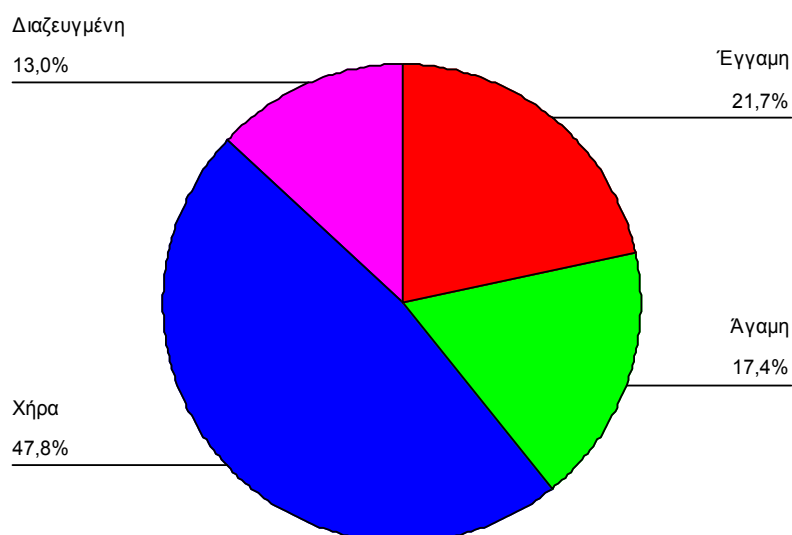
Προσωπικά (κοινωνικο-δημογραφικά) Χαρακτηριστικά

Η ανάλυση των προσωπικών χαρακτηριστικών των καταδικασμένων γυναικών περιλαμβάνει τις εξής μεταβλητές: οικογενειακή κατάσταση, μορφωτικό επίπεδο και επάγγελμα.

1. Οικογενειακή κατάσταση

Όπως είναι αναμενόμενο, το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών (48%) είναι χήρες, καθώς έχουν προβεί σε ανθρωποκτονία του συζύγου τους, ενώ ακολουθούν σε ποσοστό 21,7% οι γυναίκες που παραμένουν έγγαμες (αφορά σε περιπτώσεις που οι έγκλειστες διατηρούσαν εξωσυζυγική σχέση και σκότωσαν τον εραστή τους). Σε ποσοστό 17,4% καταγράφονται οι γυναίκες που είναι άγαμες, το ποσοστό δε αφορά σε περιπτώσεις ανθρωποκτονίας σε βάρος εραστή ή μέλους της οικογένειας των δραστηρίων (κυρίως της μητέρας, όπως καταγράφεται στο δείγμα της έρευνας, γράφημα 4).

ΓΡΑΦΗΜΑ 4: ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

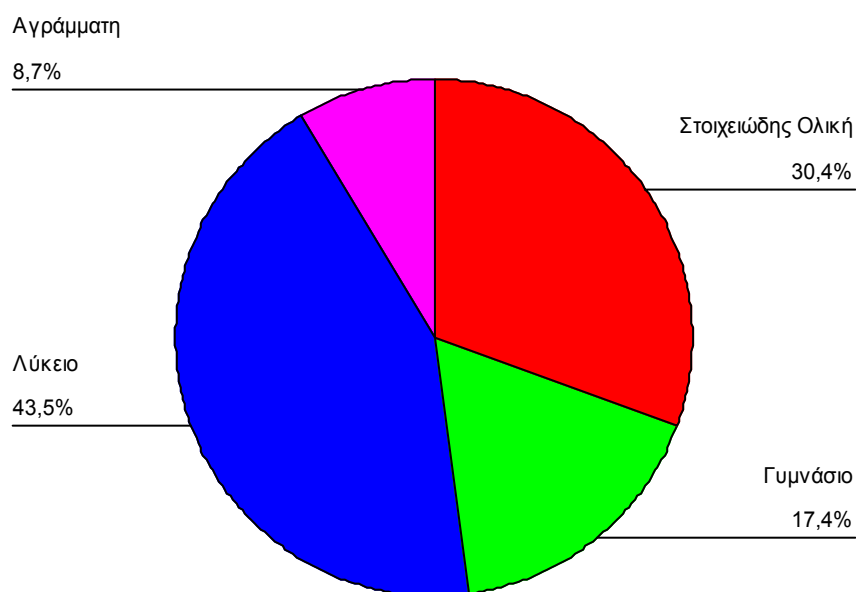
Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι υπήρχαν γυναίκες που σκότωσαν τη μητέρα τους, με την οποία συνήθως ζούσαν μαζί, σε αντίθεση με τον πατέρα που δεν αναφέρεται σε καμία περίπτωση ως θύμα. Σε κάποιες περιπτώσεις μητροκτονίας, ο πατέρας δεν εμφανίζεται πουθενά. Οι γυναίκες που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις

δεν δίνουν περισσότερα στοιχεία για την παρουσία και το ρόλο του πατέρα, ή το κατά πόσο αυτός βρισκόταν εν ζωή.

2. Μορφωτικό επίπεδο

Το μορφωτικό επίπεδο των γυναικών που καταδικάστηκαν για ανθρωποκτονία από πρόθεση παρουσιάζει ενδιαφέρον. Έχει διαπιστωθεί ότι οι γυναίκες που διαπράττουν αξιόποινες πράξεις ανήκουν συνήθως σε χαμηλό μορφωτικό επίπεδο⁸², και αυτό αποτέλεσε μία από τις ερευνητικές υποθέσεις. Από την ανάλυση των φακέλων, όμως, δεν προκύπτει παρόμοιο εύρημα, καθώς, όπως απεικονίζεται στο γράφημα της επόμενης σελίδας, η πλειοψηφία των κρατουμένων του δείγματος έχει λυκειακή μόρφωση (Γράφημα 5).

ΓΡΑΦΗΜΑ 5: ΣΠΟΥΔΕΣ / ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Συγκεκριμένα, οι γυναίκες απόφοιτες λυκείου αποτελούν το 43,5% του δείγματος, ενώ το 30,4% έχει στοιχειώδη ολική εκπαίδευση (δημοτικό) και ακολουθούν οι απόφοιτες γυμνασίου (ποσοστό 17,4%). Τέλος, οι γυναίκες του παρόντος δείγματος ήταν αναλφάβητες μόνο σε ποσοστό 8,7%. Πρέπει να αναφερθεί ότι μόνο μια γυναίκα δήλωσε απόφοιτη ανώτατης εκπαίδευσης, όπως

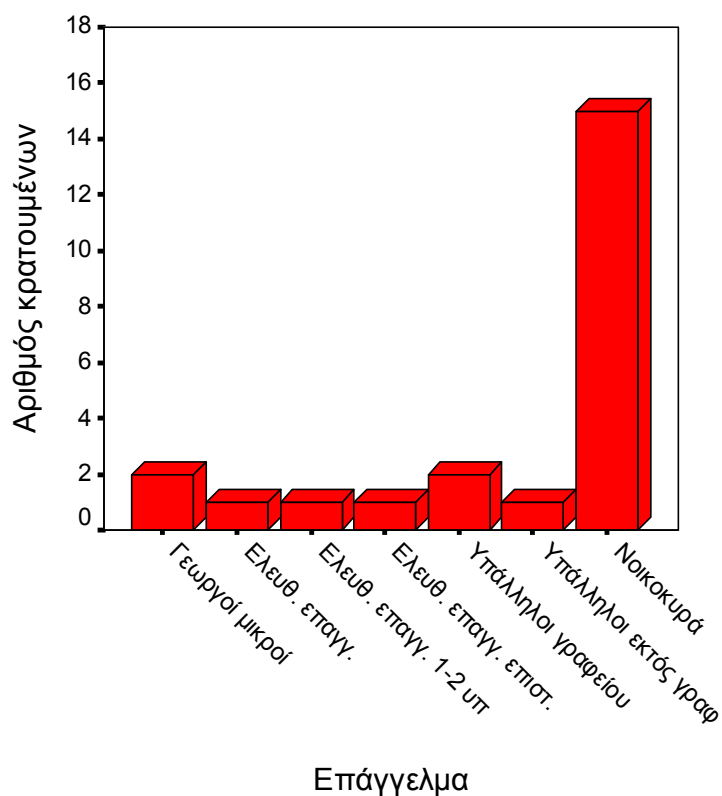
⁸² Θανοπούλου Μ, Φρονίμου Ε. και Τσιλιμιγκάκη Β. *Αποφυλακιζόμενες Γυναίκες: το Δικαίωμα στη επαγγελματική επανένταξη*. Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1997

προέκυψε από την ανάλυση του φακέλου της. Φαίνεται, κατά συνέπεια, ότι στην παρούσα έρευνα δεν βρίσκει εφαρμογή η αντίληψη ότι η εγκληματική πράξη οφείλεται στην κοινωνική περιθωριοποίηση και στην επιλεκτικότητα του συστήματος ποινικής καταστολής.

3. Επάγγελμα

Ο παράγοντας του επαγγέλματος είναι εξίσου σημαντικός με τον παράγοντα του μορφωτικού επιπέδου και ως ένα βαθμό σχετίζονται. Όπως προκύπτει από την ανάλυση των στοιχείων, η συνηθέστερη απασχόληση των γυναικών που κρατούνται στις Φυλακές Κορυδαλλού είναι τα οικιακά σε ποσοστό 62,5%. Με μεγάλη διαφορά ακολουθούν οι υπάλληλοι γραφείου και οι μικροί γεωργοί με ποσοστά 8,7% αντίστοιχα (δύο μικροί γεωργοί και δύο υπάλληλοι γραφείου). Το γράφημα που ακολουθεί αποτυπώνει τα ευρήματα (γράφημα 6).

ΓΡΑΦΗΜΑ 6: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟ

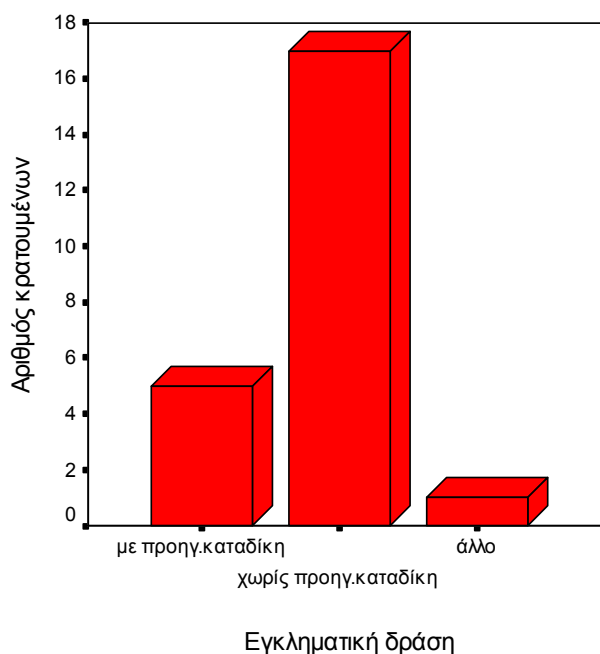
Εγκληματική δραστηριότητα κρατουμένων

Η εγκληματική δραστηριότητα των κρατουμένων μέχρι και τη στιγμή που διέπραξαν το αδίκημα, αναζητήθηκε σε σχέση με το αν είχαν ή όχι προηγούμενες καταδικαστικές αποφάσεις. Αρχικά υιοθετήθηκε ένας απλός διαχωρισμός μεταξύ αυτών που είχαν προηγούμενες καταδίκες και αυτών που δεν είχαν καμία προηγούμενη εγκληματική δραστηριότητα και στη συνέχεια, για τις περιπτώσεις που ανήκαν στη πρώτη κατηγορία (με προηγούμενη καταδίκη), αναζητήθηκε πιο συγκεκριμένα η αξιόποινη πράξη, για την οποία είχαν καταδικαστεί.

1. Εγκληματική δραστηριότητα

Η μεγάλη πλειοψηφία του δείγματος (74%) δεν είχε καμία προηγούμενη καταδίκη, όπως προκύπτει από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων (Γράφημα 7). Αυτό το εύρημα ανασκευάζει -τουλάχιστον για τις γυναίκες- την αντίληψη ότι συχνά η ανθρωποκτονία αποτελεί την κατάληξη μίας κλιμακούμενης εγκληματικής δραστηριότητας του δράστη, που προσλαμβάνει χαρακτηριστικά «καριέρας», ιδίως στο πεδίο της βίαιης εγκληματικότητας.

ΓΡΑΦΗΜΑ 7: ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

2. Προηγούμενη εγκληματική δραστηριότητα.

Το 21,7% (5 από 23 περιπτώσεις) των υποθέσεων είχαν προηγούμενες καταδίκες. Από αυτές, υπήρξε 1 υπόθεση με προηγούμενη καταδίκη για ναρκωτικά και 1 για ανθρωποκτονία. Οι άλλες 3 υποθέσεις αφορούν σε προηγούμενη εγκληματική δραστηριότητα άλλων αδικημάτων (π.χ. πλαστογραφία, φθορά ξένης ιδιοκτησίας, αντίσταση κατά της αρχής, επικίνδυνη σωματική βλάβη).

Αδίκημα

Αναζητήθηκαν λεπτομέρειες για την πρότερη αξιόποινη πράξη στους φακέλους των κρατούμενων, ώστε να είναι δυνατή η καλύτερη κατανόηση της παρούσας εγκληματικής πράξης των γυναικών. Συγκεκριμένα, μελετήθηκε η ακριβής κατηγορία, για την οποία καταδικάστηκε η κάθε κρατούμενη, ο βαθμός συμμετοχής της (αυτουργός, συναυτουργός, κ.τ.λ.), το είδος της εγκληματικής προσβολής (απόπειρα ή τετελεσμένο), τα άλλα ταυτόχρονα αδικήματα που ενδεχομένως να διέπραξε, καθώς και η ημερομηνία, η ώρα, ο τόπος, το όπλο, το πιθανό κίνητρο και τέλος, ο σχεδιασμός και η βιαιότητα του εγκλήματος.

1. Κατηγορία αδικήματος

Όλες οι γυναίκες που συμπεριλαμβάνονταν στο δείγμα είχαν καταδικαστεί για ανθρωποκτονία είτε φιλικού, είτε συγγενικού προσώπου, καθώς αυτό αποτελεί ακριβώς και το αντικείμενο της παρούσας έρευνας.

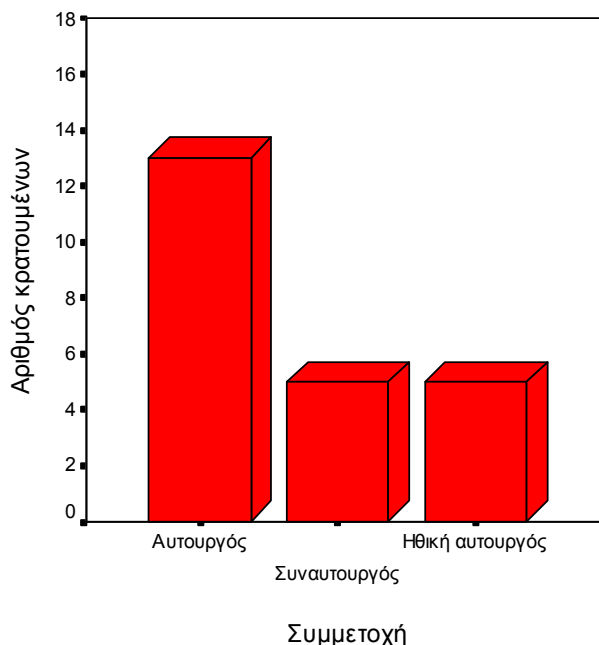
2. Συμμετοχή στο αδίκημα

Η συμμετοχή της κάθε γυναίκας στο αδίκημα μπορεί να διακριθεί σε αυτουργία, συναυτουργία, ηθική αυτουργία και απλή συνέργια. Η πλειοψηφία των γυναικών του δείγματος (56,5%) ήταν φυσικοί αυτουργοί στο αδίκημα, για το οποίο καταδικάστηκαν. Οι συναυτουργοί και ηθικοί αυτουργοί συγκέντρωσαν τα ίδια ακριβώς ποσοστά του δείγματος των καταδικασμένων γυναικών (21,7%). Το ποσοστό αυτό αντιστοιχεί σε πέντε (5) κρατούμενες για την κάθε κατηγορία. Απλοί συνεργοί δεν υπήρξαν. Στις περιπτώσεις των συναυτουργών και των ηθικών αυτουργών, το αδίκημα τελέστηκε μαζί με κάποιο άλλο άτομο, συνήθως τον εραστή

της γυναίκας. Το γράφημα που ακολουθεί απεικονίζει τη συμμετοχή των γυναικών (Γράφημα 8).

ΓΡΑΦΗΜΑ 8: ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟ ΑΔΙΚΗΜΑ

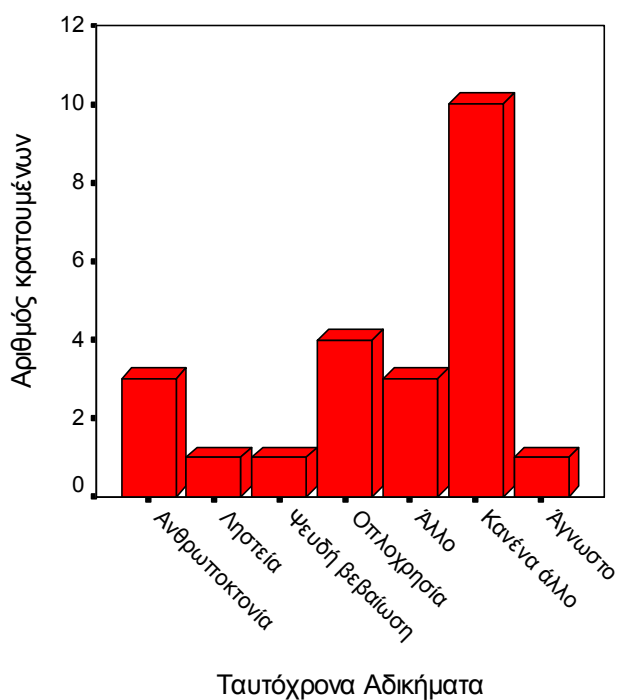
3. Είδος εγκληματικής προσβολής

Το είδος της εγκληματικής προσβολής συνίσταται στο αν έγινε απόπειρα ανθρωποκτονίας ή αν το αδίκημα ήταν τετελεσμένο. Τα ευρήματα δεν παρουσιάζουν ενδιαφέρον, γιατί σε όλες τις περιπτώσεις ήταν τετελεσμένο.

4. Άλλα ταυτόχρονα αδικήματα

Οι περισσότερες γυναίκες δεν έχουν καταδικαστεί για άλλα ταυτόχρονα αδικήματα μαζί με το συγκεκριμένο αδίκημα της ανθρωποκτονίας (ποσοστό 43,5%). Ωστόσο, υπάρχει ένα σημαντικό ποσοστό των γυναικών που έχει καταδικαστεί για οπλοχρησία (17,4%) και ακολουθούν διάφορα άλλα ταυτόχρονα αδικήματα, όπως περιύβριση νεκρού, παράνομη βία κατ' εξακολούθηση, απάτη και φθορά ξένης περιουσίας. Τα αδικήματα στο σύνολό τους αντιστοιχούν στο 13% του συνόλου των άλλων ταυτόχρονων αδικημάτων. Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, ότι ένα αρκετά υψηλό ποσοστό των γυναικών (13%) διέπραξαν παραπάνω από μία ανθρωποκτονίες ή απόπειρες. Τα συμπεράσματα αποτυπώνονται στο γράφημα που ακολουθεί (Γράφημα 9).

ΓΡΑΦΗΜΑ 9: ΑΛΛΑ ΤΑΥΤΟΧΡΟΝΑ ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ

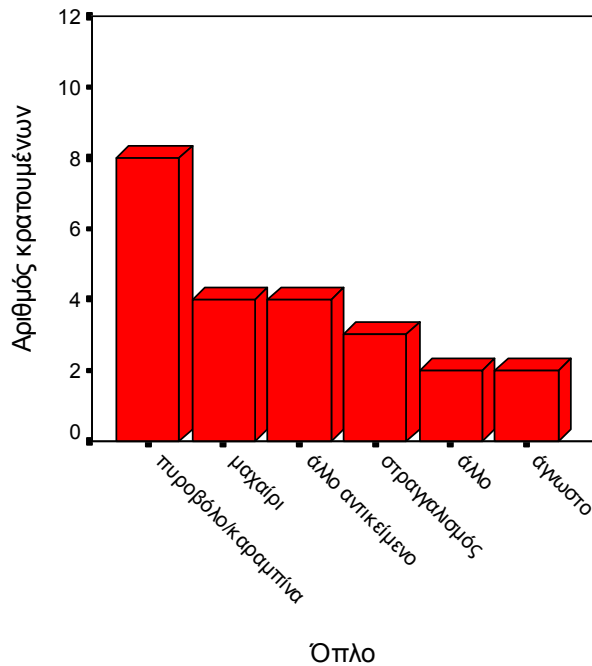

5. Μέσο που χρησιμοποιήθηκε για την τέλεση του εγκλήματος

Στις περισσότερες υποθέσεις χρησιμοποιήθηκε πυροβόλο όπλο ή καραμπίνα (34,8%). Οι αμέσως επόμενες κατηγορίες είναι: με μαχαίρι (17,4%), χρήση άλλου αντικειμένου (17,4%). Τέλος, το 13% των περιστατικών αφορούν σε στραγγαλισμό, όμως η πράξη αυτή –όπως προκύπτει από την ανάλυση των φακέλων- έγινε από το δεύτερο άτομο που καταδικάστηκε για το έγκλημα, που συνήθως ήταν ο εραστής της κρατούμενης.

Ο τρόπος, με τον οποίο πραγματοποιείται η εγκληματική πράξη και το μέσο που χρησιμοποιείται, υποδηλώνει τόσο τις συνθήκες κάτω από τις οποίες έγινε αυτή, όσο και τους πιθανούς τρόπους μεθόδευσης του εγκλήματος και την προμελέτη, καθώς επίσης και το βαθμό βιαιότητας της πράξης και την ένταση των συναισθημάτων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, τα υφιστάμενα στοιχεία δεν επιτρέπουν την εξαγωγή συγκεκριμένων συμπερασμάτων..

ΓΡΑΦΗΜΑ 10: ΜΕΣΟ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

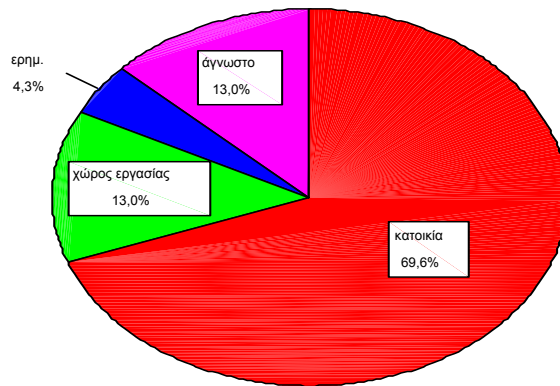
6. Ημερομηνία και ώρα τελέσεως αξιόποινης πράξης

Τα συγκεκριμένα εγκλήματα έχουν διαπραχθεί μεταξύ 1989 και 2001. Θα πρέπει, ωστόσο, να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι για 5 υποθέσεις δεν γνωρίζουμε την ημερομηνία τέλεσης της πράξης και, κατά συνέπεια, δεν μπορούμε να έχουμε αντιπροσωπευτικά ποσοστά. Επιπροσθέτως, η ώρα τελέσεως της πράξης δεν υπήρχε σε 15 από τους 23 φακέλους, συνεπώς ούτε γι' αυτή τη μεταβλητή μπορούν να υπάρξουν ασφαλή συμπεράσματα. Ωστόσο, παρατηρείται ότι από τους υπόλοιπους 8 φακέλους, οι μισοί (4) εμφανίζονται να έχουν τελεστεί βραδινή ώρα (μεταξύ 18:00-00:00).

7. Τόπος τελέσεως αδικήματος

Το μεγαλύτερο ποσοστό (69,6%) των κρατουμένων έχει διαπράξει το έγκλημα στην οικία του και το 13% σε χώρο εργασίας. Ένα εύρημα μάλλον αναμενόμενο, δεδομένου ότι στις περισσότερες περιπτώσεις το θύμα ήταν ο σύζυγος ή κάποιο συγγενικό/φιλικό πρόσωπο (Γράφημα 11).

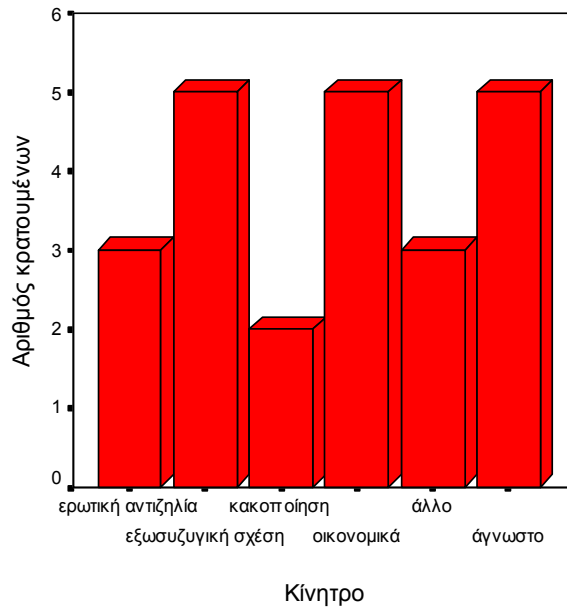
ΓΡΑΦΗΜΑ 11: ΤΟΠΟΣ ΤΕΛΕΣΕΩΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

8. Κίνητρο

Τα δύο πιθανά κίνητρα που φαίνεται να έχουν προκαλέσει το έγκλημα στις περισσότερες υποθέσεις, είναι είτε η εξωσυζυγική σχέση (21,7%), είτε οικονομικοί λόγοι (21,7%). Σε αρκετές υποθέσεις αυτά τα δύο έδειχναν να συνυπάρχουν. Ωστόσο, υπάρχει και ένα ποσοστό της τάξης του 21,7%, στο οποίο η ανάλυση των φακέλων δεν ήταν διαφωτιστική για το κίνητρο του εγκλήματος (Γράφημα 12).

ΓΡΑΦΗΜΑ 12: ΚΙΝΗΤΡΟ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

7. Σχεδιασμός ή όχι και βαθμός βιαιότητας εγκλήματος

Από την ανάλυση των φακέλων προέκυψε ότι το 69,6% των υποθέσεων διέπραξαν την πράξη σε ήρεμη ψυχική κατάσταση και έχοντας προσχεδιάσει αυτήν. Μόνο το 17,4% των υποθέσεων καταδικάστηκαν έχοντας τελέσει την πράξη σε βρασμό ψυχικής ορμής. Επίσης, οι περισσότερες περιπτώσεις (47,8%) κρίθηκαν ως μη ειδεχθή εγκλήματα και σε ένα ποσοστό 21,7% ως ειδεχθή εγκλήματα. Πρέπει να σημειωθεί ότι κάποια στοιχεία δείχνουν αντιφατικά μεταξύ τους και αυτό προφανώς είναι το αποτέλεσμα ανεπαρκών πληροφοριών από τους φακέλους της φυλακής.

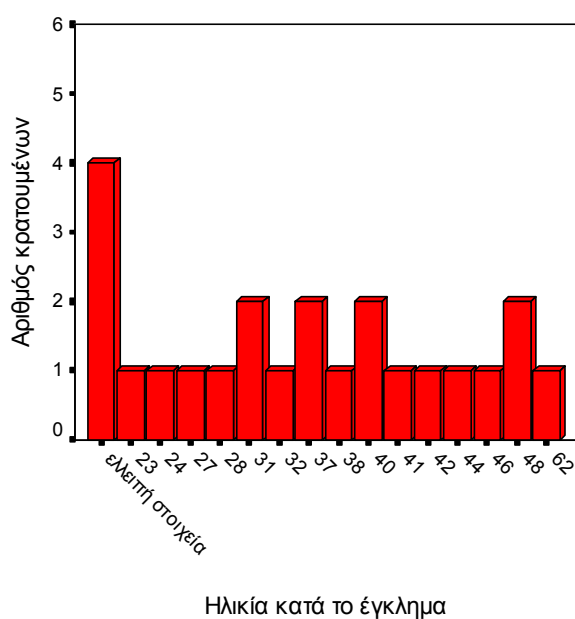
8. Αντίδραση κρατούμενης όταν διέπραξε το έγκλημα

Οι περισσότερες κρατούμενες μετά το αδίκημα είτε τράπηκαν σε φυγή, είτε προσπάθησαν να συγκαλύψουν την πράξη τους. Ωστόσο, για ένα ποσοστό της τάξεως του 26% των υποθέσεων δεν γνωρίζουμε τη μετεγκληματική συμπεριφορά/αντίδραση στο έγκλημα.

Ηλικία κρατούμενης όταν διέπραξε το έγκλημα

Η μικρότερη σε ηλικία γυναίκα όταν διέπραξε το αδίκημα ήταν 23 ετών και η μεγαλύτερη 62 ετών (Γράφημα 13).

ΓΡΑΦΗΜΑ 13: ΗΛΙΚΙΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΟΤΑΝ ΔΙΕΠΡΑΞΑΝ ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ

Εξάρτηση από ουσίες

Στην ανάλυση της μεταβλητής της εξάρτησης από ουσίες δεν προκύπτουν στοιχεία που να υποστηρίζουν ότι οι γυναίκες βρίσκονταν υπό την επήρεια ουσιών ή αλκοόλ όταν διέπραξαν το έγκλημα, ούτε ότι έκαναν συστηματική χρήση. Αναλυτικότερα, 69,6% δεν κάνουν χρήση ουσιών ή αλκοόλ (16 στις 23). Δεν υπάρχει τρόπος επαλήθευσης αυτών των ευρημάτων, καθώς βασίζονται αποκλειστικά στις δηλώσεις που έκαναν οι γυναίκες είτε κατά τη σύλληψή τους, είτε στο δικαστήριο και οι περισσότερες δήλωσαν ότι δεν κάνουν χρήση των παραπάνω ουσιών.

Ιστορικό κακοποίησης

Από την ανάγνωση των φακέλων δεν προέκυψαν στοιχεία περί κακοποίησης. Όπως, όμως, θα παρουσιαστεί παρακάτω, η εικόνα μεταβάλλεται σημαντικά από τις μαρτυρίες κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων.

Χαρακτηριστικά θύματος

Ως προς τα χαρακτηριστικά των θυμάτων, τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από τους φακέλους αφορούν σε: βασικά βιογραφικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, σπουδές και επάγγελμα), τη σχέση τους με την κρατούμενη, στην οποία δίνεται ιδιαίτερη σημασία και τέλος την ενδεχόμενη σχέση τους με ναρκωτικές ουσίες, αλκοόλ, φαρμακευτικές ουσίες, κ.τ.λ.

1. Φύλο θύματος

Η μεγάλη πλειοψηφία των θυμάτων είναι άντρες. Έτσι, στο σύνολο των 23 περιπτώσεων, το θύμα είναι άντρας σε ποσοστό 69,6%. Στη συνέχεια, σε ένα ποσοστό της τάξης του 21,7%, το θύμα είναι γυναίκα και τέλος σε ένα ποσοστό της τάξης του 8,7%, το φύλο του θύματος δεν προκύπτει από τα στοιχεία των φακέλων. Το αυξημένο αυτό ποσοστό ανδρών-θυμάτων συμπληρώνεται από την ανάλυση για τη σχέση δράστη-θύματος που ακολουθεί.

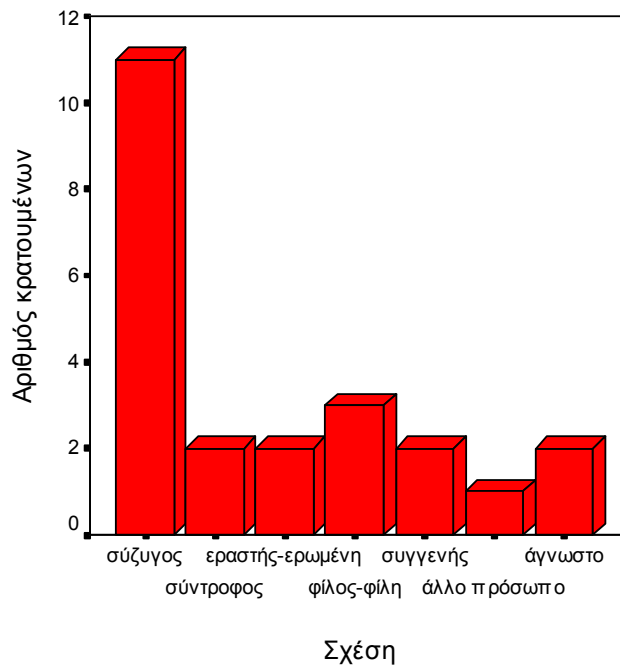
2. Ηλικία θύματος

Η ηλικία των θυμάτων παραμένει στην παρούσα φάση άγνωστη, στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων. Με την εξαίρεση δύο περιπτώσεων, που γνωρίζουμε την ηλικία του θύματος, δεν έχουμε γνώση αυτού του στοιχείου. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις πάντως, το θύμα ήταν σύζυγος με μεγάλη διαφορά ηλικίας από τη σύζυγο-δράστρια (73 και 74 ετών ο άνδρας-σύζυγος και 40 οι γυναίκες-σύζυγοι).

3. Σχέση με κρατούμενη

Η μεγάλη πλειοψηφία των θυμάτων είναι άντρες και μάλιστα στο 47,8% ο σύζυγος της κρατούμενης. Επιπλέον, σε ποσοστό 8,7% (2 περιπτώσεις) το θύμα είναι μόνιμος σύντροφος (χωρίς γάμο) του θύματος, καθώς και σε ένα 8,7% (2 περιπτώσεις), που το θύμα είναι εραστής ή ερωμένη (σε μία περίπτωση) της κρατούμενης. Η εικόνα που συντίθεται από την άθροιση των παραπάνω δείχνει ότι η συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων (65,2%) ανθρωποκτονίας από γυναίκα-δράστρια γίνεται μέσα στο πλαίσιο κάποιου είδους ερωτικής/συντροφικής σχέσης. Επίσης, στο 13% των περιστατικών (3 περιπτώσεις) το θύμα είναι φιλικό πρόσωπο ενώ στο 8,7% (2 περιπτώσεις) άλλο συγγενικό πρόσωπο. Διαπιστώνεται κατά συνέπεια ότι η ανθρωποκτονία με δράστη γυναίκα αποτελεί υπόθεση προσώπων με στενούς δεσμούς μεταξύ τους, που επιβεβαιώνει την άποψη περί «εγκληματικού ζεύγους» δράστη-θύματος.

ΓΡΑΦΗΜΑ 14: ΣΧΕΣΗ ΘΥΜΑΤΟΣ ΜΕ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ

4. Επάγγελμα θύματος

Το επάγγελμα του θύματος είναι ένα ακόμη στοιχείο που δεν προκύπτει από τη μελέτη των φακέλων. Στο 87,1% των περιπτώσεων το επάγγελμα είναι άγνωστο. Υπάρχουν μόνο τρεις (3) περιπτώσεις, στις οποίες το επάγγελμα του θύματος καταγράφεται στους φακέλους και είναι: ένας (1) γεωργός, ένας (1) υπάλληλος και ένας (1) ανώτερος αξιωματικός.

5. Σπουδές θύματος

Ως προς το μορφωτικό επίπεδο του θύματος δεν προκύπτουν στοιχεία από τη μελέτη των φακέλων. Πρόκειται για ένα στοιχείο που δεν αναφέρεται σε κανένα από τα πρακτικά της δίκης (όπου αυτά υπάρχουν), αλλά ούτε και σε άλλα έγγραφα της διαδικασίας δίωξης των κατηγορουμένων.

6. Σχέση θύματος με ναρκωτικά, αλκοόλ, ψυχιατρικά φάρμακα

Το θέμα της σχέσης των θυμάτων με τις παραπάνω ουσίες αποτελεί ακόμα ένα «προβληματικό» σημείο, ως προς τη δυνατότητα συλλογής πληροφοριών. Συνεπώς, τα διαθέσιμα στοιχεία είναι επισφαλής.

Είναι προφανές ότι σε μία ποινική δίκη δύσκολα τίθενται ζητήματα τέτοιας φύσης για το πρόσωπο του θύματος, ενώ ακόμη και όταν η πλευρά της υπεράσπισης τα θέτει, γίνονται δεκτά με δυσκολία, με την εξαίρεση περιπτώσεων, στις οποίες η χρήση ουσιών έχει παίξει καθοριστικό ρόλο στην τέλεση της πράξης. Στο συγκεκριμένο δείγμα έχουμε μία (1) μόνο περίπτωση βεβαιωμένης κατάχρησης αλκοόλ που αντιστοιχεί σε 4,3% και μία περίπτωση που, σύμφωνα με την απόφαση του δικαστηρίου, χρησιμοποιήθηκε η αγορά ναρκωτικών ως πρόσχημα για να παρασυρθεί το θύμα στην τοποθεσία του εγκλήματος (4,3%).

Τέλος, σε ένα 56,6% των περιπτώσεων παραμένει άγνωστο αν υπάρχει ή όχι σχέση με ουσίες, ενώ σε ένα 34,8% συνάγεται ότι δεν υπήρχε χρήση ουσιών.

Αποφάσεις δικαστηρίου

1. Αποδοχή ή άρνηση της κατηγορίας

Τα στοιχεία από τους φακέλους δείχνουν ότι η πλειοψηφία των κατηγορουμένων δηλώνουν αθώες στο δικαστήριο, σε ένα ποσοστό της τάξεως του 56,6%. Ωστόσο, στο αντίστοιχο «ερώτημα» για τη συμπεριφορά της κρατούμενης αμέσως μετά την πράξη, τα ποσοστά είναι περισσότερο μοιρασμένα μεταξύ της προσπάθειας φυγής/συγκάλυψης και της καταγγελίας του γεγονότος. Είναι βέβαια πιθανό η προσπάθεια φυγής να οφείλεται σε άλλους παράγοντες, όπως ο φόβος, κ.τ.λ.

Αντίθετα, ένα ποσοστό 17,4% δέχεται την κατηγορία χωρίς να προβάλλει (τουλάχιστον όχι με τη μορφή του υπερασπιστικού ισχυρισμού κατά τη διαδικασία στο δικαστήριο) το ελαφρυντικό της μεταμέλειας. Τη μεταμέλεια για το γεγονός, προφανώς αποδεχόμενη και την κατηγορία, έχουμε σε ποσοστό 4,3%. Τέλος, για το 21,7% δεν έχουμε στοιχεία.

2. Βαθμός απόφασης δικαστηρίου

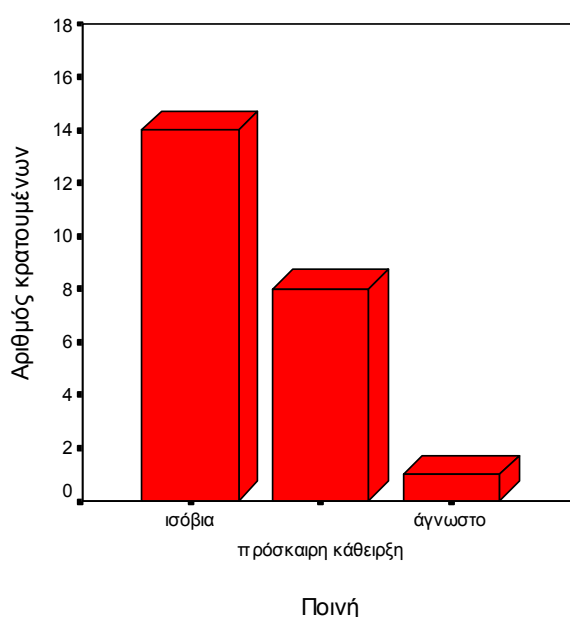
Η συγκεκριμένη παράμετρος αφορά στο βαθμό τελεσιδικίας της καταδικαστικής απόφασης, βάσει της οποίας κρατείται η δράστρια της πράξης. Ως προς αυτό έχουν προκύψει τα εξής: το μεγαλύτερο ποσοστό των αποφάσεων έχουν ήδη δικαστεί και σε Β' βαθμό (69,6%). Το 26,1% αναμένει την εκδίκαση στο Εφετείο, ενώ μόνο μία (1) υπόθεση (4,3%) έχει ήδη φθάσει στον Άρειο Πάγο.

3. Προσδιορισμός Πρωτοβάθμιας Απόφασης

Στο παρόν «ερώτημα» ενδιαφέρει ο προσδιορισμός του ύψους ποινής από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο που δίκασε την υπόθεση.

Επικρατέστερη ποινή, όπως φαίνεται και από το παρακάτω γράφημα, είναι η ισόβια κάθειρξη σε ποσοστό 61%, που σημαίνει ότι το δικαστήριο δεν αναγνώρισε κανένα ελαφρυντικό. Ακολουθεί η πρόσκαιρη κάθειρξη με ποσοστό 34,7%, ενώ για μία (1) περίπτωση δεν έχουμε στοιχεία (Γράφημα 15).

ΓΡΑΦΗΜΑ 15: ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ

4. Μεταβολές κατηγορίας στη δευτεροβάθμια απόφαση

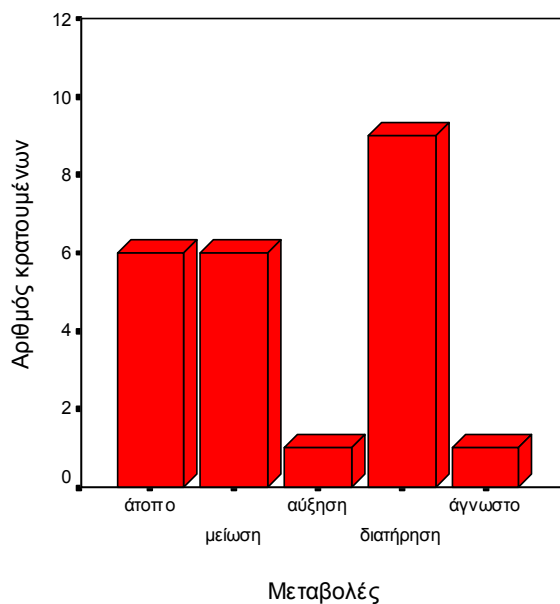
Η παράμετρος αυτή δείχνει το κατά πόσο μεταβάλλεται η κατηγορία που βαρύνει τη δράστρια, όταν η υπόθεση περνά στο δεύτερο βαθμό εκδίκασης. Βλέπουμε ότι σε ποσοστό 94,1% η κατηγορία δεν μεταβάλλεται. Το ποσοστό αυτό αφορά στο σύνολο των υποθέσεων, στις οποίες έχει ασκηθεί έφεση και όχι στο σύνολο του δείγματος. Υπάρχει επίσης μία (1) περίπτωση, στην οποία είναι άγνωστη η μεταβολή ή μη της κατηγορίας.

5. Μεταβολές ποινής στα δευτεροβάθμια δικαστήρια

Ως προς το θέμα των μεταβολών στο ύψος της ποινής που επιβάλλει το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, στις περισσότερες των περιπτώσεων, η ποινή διατηρείται

(52,9%). Μείωση της ποινής παρατηρείται σε ποσοστό 35,3% των περιπτώσεων, ενώ αντίθετα αποφασίστηκε αύξηση της ποινής σε μία (1) περίπτωση. Τέλος, έχουμε μία (1) περίπτωση, της οποίας μας είναι άγνωστη η πορεία της υπόθεσης.

ΓΡΑΦΗΜΑ 16: ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΠΟΙΝΗΣ

6. Άσκηση αναίρεσης στον Άρειο Πάγο

Έχουμε μόνο μία (1) περίπτωση υπόθεσης που έχει φτάσει στον Άρειο Πάγο.

2. Ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των φακέλων των υποδίκων

Όπως ήδη αναφέρθηκε, μελετήθηκαν 33 φάκελοι γυναικών κρατουμένων για ανθρωποκτονία από πρόθεση στις Γυναικείες Φυλακές Κορυδαλλού, με 27 καταδικασθείσες και 6 σε προσωρινή κράτηση. Οι υπόδικες αναλύονται ξεχωριστά σε αυτή την ενότητα για μεθοδολογικούς κυρίως λόγους, καθώς δεν έχουν ακόμα καταδικαστεί για το αδίκημα, για το οποίο κατηγορούνται και συνεπώς δεν υπάρχουν στοιχεία για πολλές από τις μεταβλητές που αναζητούνται. Σε αυτούς τους φακέλους τα στοιχεία ήταν ελάχιστα και προέρχονταν κυρίως από εντάλματα προσωρινής κράτησης ή βουλεύματα. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, υιοθετείται η ίδια κωδικοποίηση που χρησιμοποιήθηκε στις καταδικασμένες, με δεδομένο το μικρό αριθμό των υποθέσεων (μόνο 6) και παρουσιάζεται γράφημα όπου είναι εφικτό.

Βιογραφικά χαρακτηριστικά

Η ημερομηνία γέννησης (ηλικία), ο τόπος γέννησης, η εθνικότητα, το θρήσκευμα και ο τόπος κατοικίας των υποδίκων παρουσιάζονται παρακάτω.

1. Ημερομηνία γέννησης (ηλικία)

Οι ημερομηνίες γέννησης των κρατουμένων κυμαίνονται από το 1936 έως το 1972, δηλαδή οι ηλικίες των κρατουμένων γυναικών είναι μεταξύ 31 και 68 ετών.

2. Τόπος Γέννησης

Οι δύο (2) από τις έξι (6) υπόδικες γεννήθηκαν στην Πελοπόννησο και οι υπόλοιπες σε διάφορα άλλα μέρη της Ελλάδας και, σε μία περίπτωση, του εξωτερικού. Το δείγμα είναι πολύ μικρό και δεν παρουσιάζει κανένα στοιχείο προς σχολιασμό.

3. Εθνικότητα – Θρήσκευμα

Υπάρχουν τέσσερις (4) ελληνίδες και δύο (2) αλλοδαπές υπόδικες, από τις οποίες οι πρώτες είναι Χριστιανές Ορθόδοξες και οι δεύτερες Μουσουλμάνες.

4. Τόπος κατοικίας

Στη συγκεκριμένη κατηγορία κανένα γενικό συμπέρασμα δεν μπορεί να βγει, διότι οι κρατούμενες έμεναν σε διαφορετικά μέρη η καθεμιά τους.

Κοινωνιο-δημογραφικά χαρακτηριστικά

Η ανάλυση των κοινωνιο-δημογραφικών χαρακτηριστικών των υποδίκων γυναικών περιλαμβάνει –όπως και για τις καταδικασμένες γυναίκες- τους εξής παράγοντες: οικογενειακή κατάσταση, μορφωτικό επίπεδο και επάγγελμα.

1. Οικογενειακή κατάσταση

Οι τρεις (3) από τις υπόδικες κρατούμενες είναι άγαμες, μία (1) έγγαμη, μία (1) διαζευγμένη και μία (1) σε διάσταση.

2. Μορφωτικό επίπεδο

Οι τρεις (3) από τις κρατούμενες είναι αναλφάβητες, οι δύο (2) έχουν παρακολουθήσει μέχρι και το γυμνάσιο και η τελευταία (1) έχει στοιχειώδη ολική μόρφωση. Διαπιστώνουμε κατά συνέπεια μια πτώση του μορφωτικού επιπέδου, συγκριτικά προς τις κατάδικες, στοιχείο όμως που μπορεί να είναι συμπτωματικό λόγω του μικρού αριθμού του δείγματος.

3. Επάγγελμα

Οι δύο (2) από τις κρατούμενες είναι ανειδίκευτες υπάλληλοι, δύο (2) ασχολούνται με οικιακά, η μία (1) είναι υπάλληλος γραφείου και για την τελευταία (1) δεν έχουμε στοιχεία .

Εγκληματική δραστηριότητα κρατουμένων

Οι περισσότερες από τις κρατούμενες δεν είχαν καμία προηγούμενη εγκληματική δραστηριότητα, μόνο μία (1) από αυτές είχε καταδικαστεί για κλοπή.

Εξάρτηση από ουσίες

Οι τέσσερις (4) από τις κρατούμενες δεν φαίνεται να είχαν καμία εξάρτηση από ουσίες πριν τον εγκλεισμό τους, για τις άλλες δύο (2) δεν έχουμε επαρκή στοιχεία.

Ιστορικό κακοποίησης

Μόνο η μία (1) από τις κρατούμενες φαίνεται να έχει ιστορικό κακοποίησης και οι υπόλοιπες όχι.

Τελικός σχολιασμός

Για όλες τις υπόλοιπες κατηγορίες δεν μπορούν να προκύψουν τελικά συμπεράσματα, διότι δεν έχει υπάρξει καταδικαστική απόφαση.

3. Ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των συνεντεύξεων

Στον πληθυσμό συμπεριλαμβάνονται τριάντα (30) κρατούμενες, εκ των οποίων έξι (6) υπόδικες. Τέσσερις (4) από τις κρατούμενες ήταν, κατά το χρόνο των συνεντεύξεων, εκτός γυναικείων Φυλακών Κορυδαλλού, όπως προαναφέρθηκε. Τελικά, δέχθηκαν να μας παραχωρήσουν συνέντευξη οι 18 από τις 26 κρατούμενες, αριθμός που αντιστοιχεί στο 69,2% του πληθυσμού. Από τις 18 κρατούμενες που τελικά συμμετείχαν, οι 15 είχαν ήδη καταδικαστεί για ανθρωποκτονία (ανεξάρτητα του βαθμού εκδίκησης), ενώ οι 3 ήταν υπόδικες.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στο επισκεπτήριο των συνηγόρων, το οποίο ως ένα βαθμό δυσχέραινε την επαφή με τις κρατούμενες λόγω του διαχωριστικού τζαμιού. Ωστόσο, η εναλλακτική λύση του ελεύθερου επισκεπτηρίου αποκλείστηκε, καθώς απαραίτητη προϋπόθεση ήταν να είναι παρούσα μια σωφρονιστική υπάλληλος κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Παρακάτω θα προχωρήσουμε σε εκτενή ανάλυση των στοιχείων που προκύπτουν από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν. Για την ανάλυση αυτή, θα χρησιμοποιηθούν οι βασικές ενότητες του ερωτηματολογίου. Οι περιπτώσεις των υπόδικων γυναικών δεν συμπεριλαμβάνονται στην ανάλυση για λόγους δεοντολογικούς και μεθοδολογικούς. Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση προσωρινά κρατουμένων ατόμων το τεκμήριο αθωότητας εμποδίζει εκ των προτέρων την έρευνα περί των αιτιών διάπραξης του αδικήματος, καθώς και των περισσότερων άλλων στοιχείων που αφορούν στην αξιόποινη πράξη, στη ζωή στη φυλακή, αλλά και σε άλλα θέματα που τίγονται κατά τη συνέντευξη (αντιμετώπιση από τα δικαστήρια, άσκηση ή μη ενδίκων μέσων κατά της απόφασης, προσδοκίες για το μέλλον, κ.ά.). Έτσι, «ακυρώνεται» εκ των πραγμάτων, για τη συγκεκριμένη κατηγορία κρατουμένων, το μεγαλύτερο μέρος του ερευνητικού εργαλείου και επιπλέον δημιουργούνται ζητήματα συνοχής των στοιχείων που προκύπτουν.

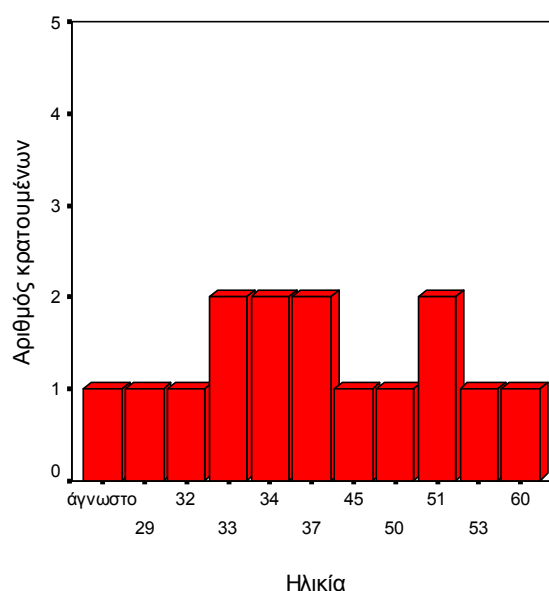
Είναι φυσικό ότι και στην περίπτωση των καταδικασμένων γυναικών όταν υπήρχε άρνηση της πράξης ή στοιχείων του κατηγορητηρίου, οι ερευνητές/-τριες προχωρούσαν μεν στις ερωτήσεις περί του αδικήματος, διευκρινίζοντας όμως ότι η συνέντευξη αφορά στα στοιχεία του επίσημου κατηγορητηρίου που αποδόθηκε στην κρατούμενη. Για τους παραπάνω λόγους, στις περιπτώσεις των υποδικών γυναικών θα γίνει ξεχωριστή και σύντομη αναφορά στο τέλος του παρόντος κειμένου.

4. Ανάλυση των συνεντεύξεων των καταδίκων

1. Βιογραφικά στοιχεία

Από την ανάλυση των δημογραφικών χαρακτηριστικών (ηλικία, τόπος γέννησης και κατοικίας, εθνικότητα, επάγγελμα, κ.τ.λ.) των γυναικών που παραχώρησαν συνέντευξη δεν προκύπτουν σημαντικές διαφορές συγκριτικά με τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από την ανάλυση των φακέλων τους. Ωστόσο, υπάρχουν κάποια στοιχεία που χρήζουν εκτενέστερης αναφοράς. Οι γυναίκες που έλαβαν μέρος στις συνεντεύξεις, έχουν ως επί το πλείστον ελληνική υπηκοότητα (11 από τις 15) και ο μέσος όρος ηλικίας τους είναι μεταξύ 34 και 37 χρόνια, ο οποίος υπερβαίνει κατά λίγα έτη το μέσο όρο ηλικίας που προέκυψε από τους φακέλους. Οι 5 από τις 15 γυναίκες, που έδωσαν συνέντευξη, είχαν ηλικία από 51 έως 60 χρόνια και αυτός είναι ο λόγος που αυξήθηκε ο συνολικός μέσος όρος ηλικίας των γυναικών, σε σχέση με τον αντίστοιχο που προέκυψε από τους φακέλους (33 ετών). Πιθανολογείται ότι οι μεγαλύτερες σε ηλικία γυναίκες προσήλθαν για συνέντευξη λόγω έλλειψης απασχόλησης ή εργασίας στη φυλακή, γεγονός που τους επιτρέπει να έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο στη διάθεσή τους. Τα στοιχεία αυτά παρατίθενται στο ακόλουθο γράφημα (Γράφημα 17).

ΓΡΑΦΗΜΑ 17: ΗΛΙΚΙΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

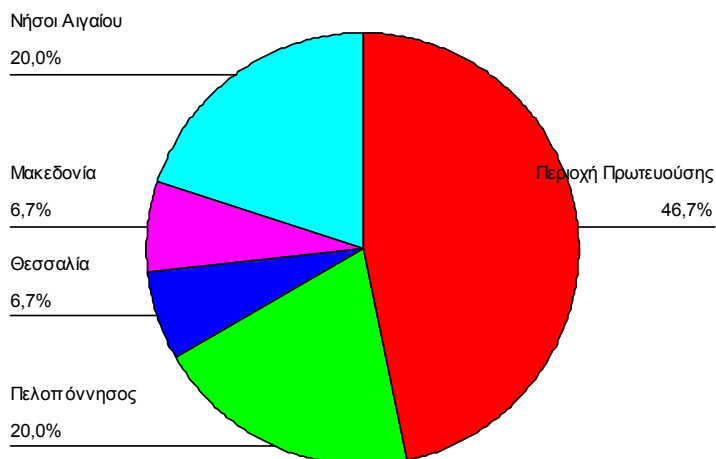

Ένα δεύτερο σημείο που προκαλεί ενδιαφέρον είναι ο τόπος κατοικίας πριν τον εγκλεισμό. Όπως διαφαίνεται στο παρακάτω γράφημα του τόπου κατοικίας (Γράφημα

18), η πλειοψηφία των συνεντευξιαζόμενων διέμενε στην ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας κατά την προ του εγκλεισμού περίοδο (46,7%, δηλαδή 7 στις 15 κρατούμενες). Ακολουθεί η Πελοπόννησος (20%, 3 στις 15) και τα νησιά του Αιγαίου με την ίδια ακριβώς εκπροσώπηση.

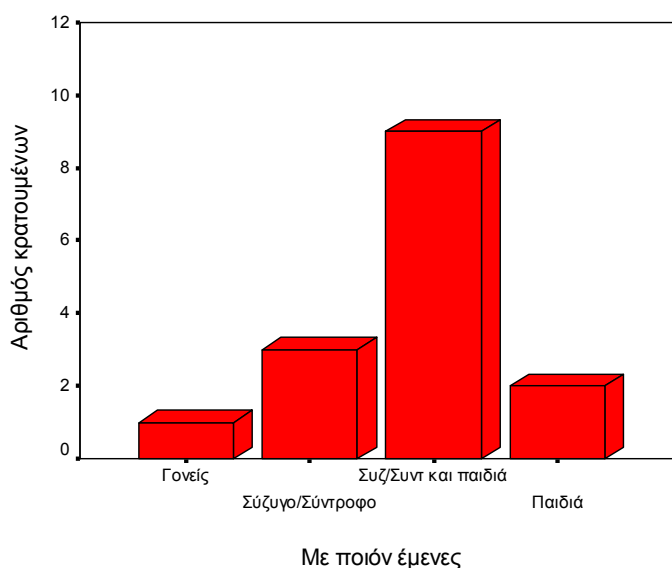
ΓΡΑΦΗΜΑ 18: ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Τα παραπάνω στοιχεία ως ένα βαθμό συμφωνούν με τα ευρήματα του συγκεντρώθηκαν από την ανάλυση των φακέλων (πρώτη και στην ανάλυση εκείνη εμφανίζεται η περιοχή της πρωτεύουσας και ακολουθεί η Πελοπόννησος),

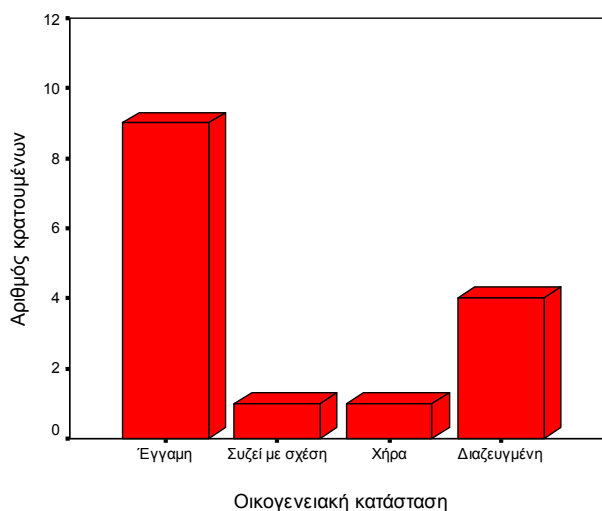
Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης, η μελέτη των ατόμων με τα οποία διέμενε η κρατούμενη πριν τον εγκλεισμό. Η παράμετρος αυτή δεν είχε μελετηθεί στη διάρκεια της ανάλυσης των φακέλων, καθώς τα συγκεκριμένα στοιχεία δεν καταγράφονται, οπότε δεν είναι εφικτή η σύγκριση των αποτελεσμάτων. Η πλειοψηφία των γυναικών, 9 στις 15, ζούσε με το σύζυγο/σύντροφο και τα παιδιά τους κατά την περίοδο πριν τον εγκλεισμό, ενώ 3 ζούσαν μόνο με το σύζυγο/σύντροφο και μόνο 2 με τα παιδιά τους (Γράφημα 19).

ΓΡΑΦΗΜΑ 19: ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΔΙΕΜΕΝΕ ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟ

Τα ευρήματα αυτά συνδυάζονται με την παράλληλη μελέτη των απαντήσεων στην ερώτηση για την οικογενειακή κατάσταση. Από την ερώτηση αυτή προκύπτει ότι 9 στις 15 γυναίκες ήταν έγγαμες και 4 διαζευγμένες, ενώ μία (1) ήταν ήδη χήρα (πριν τη διάπραξη του εγκλήματος, το οποίο είχε ως θύμα τη μητέρα της κρατούμενης) και μία άλλη (1) συζούσε σε σχέση. Τα ευρήματα απεικονίζονται στο ακόλουθο γράφημα (Γράφημα 20).

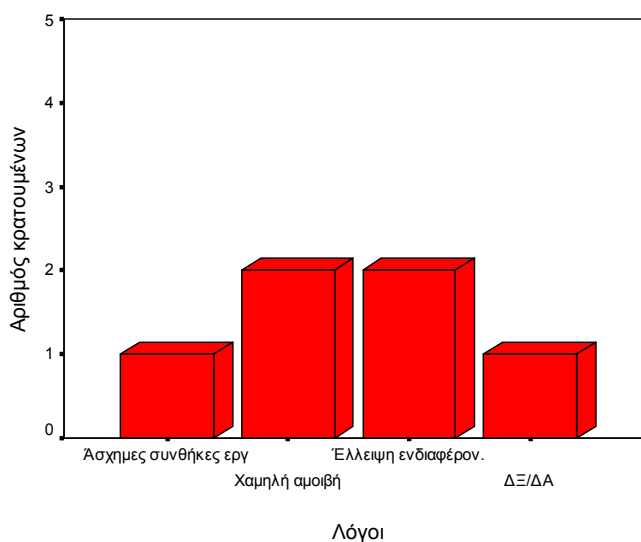
ΓΡΑΦΗΜΑ 20: ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Είναι αναμενόμενο ότι οι έγγαμες διέμεναν με το σύζυγο και τα παιδιά, ενώ οι διαζευγμένες έμεναν είτε μόνες με τα παιδιά τους, είτε με τους γονείς τους, είτε με ένα νέο σύντροφο (όπως προέκυψε από το προηγούμενο γράφημα για τα πρόσωπα, με τα οποία διέμενε η κρατούμενη πριν τον εγκλεισμό της).

Τέλος, όσον αφορά στο επάγγελμα των γυναικών, η κύρια ενασχόληση όσων παραχώρησαν συνέντευξη, είναι τα οικιακά (8 από τις 15). Συνήθως εργάζονταν μόνιμα, χωρίς συχνές αλλαγές στην εργασία τους. Παράλληλα, από τις 6 που δήλωσαν ότι άλλαξαν εργασία, πρόβαλαν ως συνηθέστερους λόγους τη χαμηλή αμοιβή (2 στις 6 περιπτώσεις) και την έλλειψη ενδιαφέροντος για δουλειά (2 στις 6 γυναίκες). Από τις υπόλοιπες δύο (2), μία (1) ανέφερε τις άσχημες συνθήκες εργασίας και η άλλη (1) δεν διευκρίνισε τους λόγους που την ώθησαν να αλλάξει εργασία (Γράφημα 21). Η απασχόληση της πλειοψηφίας με τα οικιακά υποδηλώνει την οικονομική εξάρτηση από το σύζυγο/σύντροφο. Άλλωστε, κάποιες από όσες εργάζονταν, απασχολούνταν στη συζυγική επιχείρηση, οπότε διαπιστώνεται εκ νέου έμμεση οικονομική εξάρτηση.

ΓΡΑΦΗΜΑ 21: ΛΟΓΟΙ ΑΛΛΑΓΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

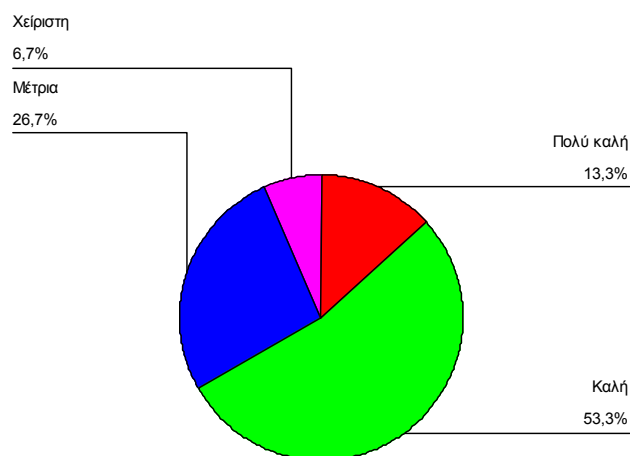
2.Οικονομική Κατάσταση

Η οικονομική κατάσταση των κρατουμένων είναι σημαντικός παράγοντας για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, τόσο γιατί συγκαταλέγεται στις υποθέσεις, όσο και γιατί αποτελεί στοιχείο που σε μεγάλο βαθμό επηρεάζει τις επιλογές του ατόμου σε δεδομένες καταστάσεις. Όπως φάνηκε από τις συνεντεύξεις των κρατουμένων, η έλλειψη οικονομικής ανεξαρτησίας ήταν από τους βασικούς λόγους που οι γυναίκες δεν επέλεξαν να απομακρυνθούν από τη συζυγική στέγη, παρά την καταγγελλόμενη κακοποίηση. Η συγκεκριμένη πληροφορία δεν προκύπτει από τα δεδομένα στους φακέλους και συνεπώς οι συνεντεύξεις αποτελούν τη μοναδική πηγή άντλησης πληροφοριών για το οικονομικό επίπεδο των ιδίων και των οικογενειών τους.

Σύμφωνα με τις προσωπικές τους αναφορές, η οικονομική τους κατάσταση κατά τον προ του εγκλεισμού χρόνο, χαρακτηρίζεται κατά μέσο όρο καλή, σε ποσοστό 53,3% (8 από τις 15 κρατούμενες), όπως διαφαίνεται στο παρακάτω γράφημα (Γράφημα 22). Ακολουθούν οι γυναίκες που δήλωσαν «μέτρια» οικονομική κατάσταση, σε ποσοστό 26,7% (4 από τις 15 κρατούμενες). Σε αυτήν την κατηγορία συμπεριλήφθηκαν οι κρατούμενες που χαρακτήρισαν το οικονομικό τους επίπεδο ως «κανονικό». Στο δείγμα που ερευνήθηκε, υπήρξαν δύο (2) γυναίκες που δήλωσαν ότι η οικονομική τους κατάσταση πριν τον εγκλεισμό ήταν πολύ καλή και μία (1) που ανέφερε ότι βρισκόταν σε δυσχερέστατη οικονομική κατάσταση. Τα στοιχεία παρατίθενται στο γράφημα που ακολουθεί.

Ας σημειωθεί ότι, οι παραπάνω εκτιμήσεις του οικονομικού επιπέδου καταγράφονται όπως τις παρουσίασαν οι ίδιες οι συνεντευξιζόμενες και όχι με βάση αντικειμενικά κριτήρια. Αυτό που ενδιέφερε τους/τις ερευνητές/-τριες ήταν ακριβώς η υποκειμενική πρόσληψη της οικονομικής κατάστασης, όπως τη βίωναν οι ίδιες. Κατά πρώτον, τα όποια στοιχεία περί της οικονομικής κατάστασης των συγκεκριμένων γυναικών δεν είναι δυνατόν να ελεγχθούν αντικειμενικά - πέραν βέβαια των όποιων συσχετισμών μπορούν να γίνουν με το επάγγελμά τους. Κατά δεύτερον, η υποκειμενική πρόσληψη της συγκεκριμένης κατάστασης θεωρήθηκε σημαντικότερη καθώς οι άνθρωποι τείνουν να λειτουργούν και να παίρνουν τις αποφάσεις τους όχι τόσο με βάση αυτό που «αντικειμενικά» συμβαίνει, άλλα με βάση το πως οι ίδιοι το αντιλαμβάνονται. Στις περιπτώσεις των γυναικών του δείγματος που αντιμετώπιζαν ενδο-οικογενειακή βία, είναι η προσωπική τους οικονομική ανασφάλεια που λειτουργούσε ως ανασταλτικός παράγοντας για τη φυγή από τη σχέση.

ΓΡΑΦΗΜΑ 22: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

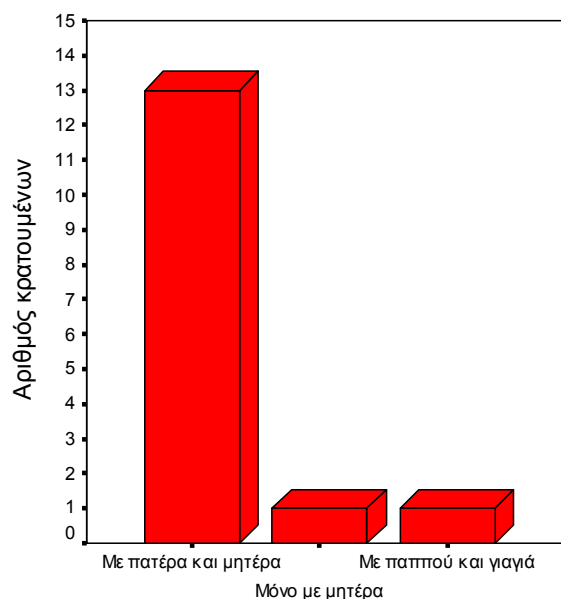
Αξίζει στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι σε αρκετές περιπτώσεις γυναικών, μεταξύ όσων δήλωναν από χειρίστο έως καλό επίπεδο (στην 7βάθμια κλίματα που χρησιμοποιήθηκε), υπήρχε οικονομική εξάρτηση από το σύζυγο/σύντροφο, γεγονός που φαίνεται να είχε περιορίσει τις πιθανότητες τους για ανεξαρτητοποίηση (οποιασδήποτε μορφής) από αυτόν. Αντίθετα, οι γυναίκες που είχαν πολύ καλή κατάσταση ήταν οικονομικά ανεξάρτητες και τα χρήματα τα είχαν είτε κληρονομήσει από την οικογένειά τους, είτε είχαν εργαστεί επί πολλά έτη και συγκεντρώσει περιουσία ως απόρροια της εργασίας τους.

Μετά τον εγκλεισμό τους η πλειοψηφία των γυναικών βίωσε ραγδαία επιδείνωση της οικονομικής τους κατάστασης. Ως σημαντικό παράγοντα αυτής της επιδείνωσης, οι κρατούμενες πρόβαλαν κατά κύριο λόγο τα έξοδα της δικαστικής διαδικασίας. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε από κάποιες κρατούμενες ότι η επιβίωσή τους εξαρτάται πλέον αποκλειστικά από τη στήριξη του φιλικού περιβάλλοντος. Είναι, επίσης, σημαντικό να επισημανθεί ότι και η ίδια η ζωή στη φυλακή συνεπάγεται έξοδα για προσωπικά είδη (είδη τουαλέτας, προσωπικής καθαριότητας, κ.λπ.), τα οποία ορισμένες κρατούμενες έκριναν δυσβάσταχτα.

3. Σχέση με Γονείς / Συγγενικό περιβάλλον

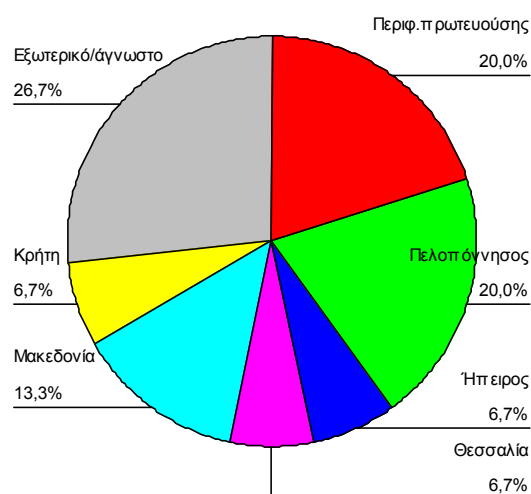
Η συντριπτική πλειοψηφία των κρατουμένων (13 από τις 15) μεγάλωσε με φυσικούς γονείς και στις περισσότερες των περιπτώσεων και με τους δύο γονείς (Γράφημα 23).

ΓΡΑΦΗΜΑ 23: ΜΕ ΠΟΙΟΥΣ ΜΕΓΑΛΩΣΕ

Όπως παρατηρείται στο παρακάτω γράφημα, όσον αφορά στον τόπο όπου μεγάλωσαν οι κρατούμενες, το δείγμα μοιράζεται ουσιαστικά μεταξύ της Περιφέρειας Πρωτευούσης και της Πελοποννήσου (20%, δηλαδή 3 στις 15 κρατούμενες). Επιπρόσθετα, προκύπτει ότι η απάντηση «εξωτερικό/άγνωστο» συγκεντρώνει μεγαλύτερο ποσοστό από τα προαναφερθέντα (26,7%, 4 από 15 κρατούμενες). Ας σημειωθεί ότι οι τρεις (3) περιπτώσεις αναφέρονται στο εξωτερικό και μία (1) σε τόπο μη διευκρινισμένο.

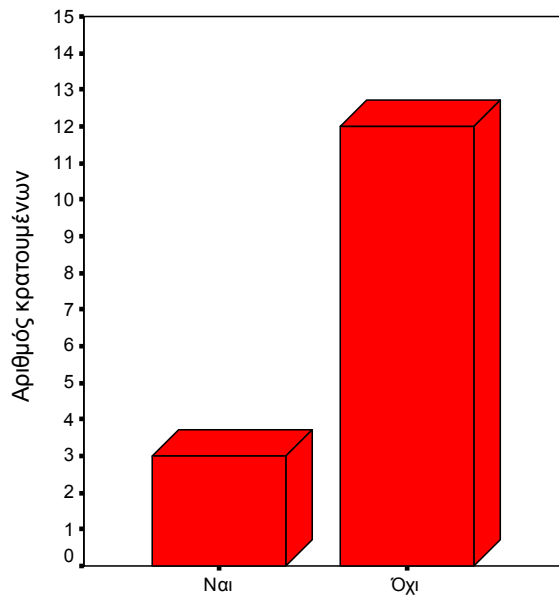
ΓΡΑΦΗΜΑ 24: ΠΟΥ ΜΕΓΑΛΩΣΕ

Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, οι γυναίκες κρατούμενες αναφέρουν ότι είχαν καλές έως πολύ καλές σχέσεις με τους γονείς τους. Αντίστοιχα, αρνητική ήταν και η απάντηση στην ερώτηση περί κακοποίησης από μέλη του οικογενειακού περιβάλλοντος καταγωγής. Μας αναφέρθηκαν μόνο τέσσερις (4) περιπτώσεις, στις οποίες η σχέση δεν ήταν καλή και είχαμε αναφορές ψυχολογικής ή/και σωματικής βίας (Γράφημα 25).

Επίσης, οι περισσότερες κρατούμενες απάντησαν αρνητικά στην ερώτηση για το αν υπάρχουν γενικά, από τους ανθρώπους που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη ζωή τους, κάποιους, με τους οποίους δεν θα ήθελαν να έχουν πλέον καμία σχέση (συγκεκριμένα 9 από τις 15 κρατούμενες). Ωστόσο, 3 από τις υπόλοιπες αναφέρθηκαν σε φιλικά ή συγγενικά πρόσωπα, με τα οποία δεν επιθυμούν πλέον καμία επαφή, συνήθως διότι δεν τους συμπαραστάθηκαν μετά το αδίκημα ή τις κατηγορήσαν. Τέλος, δύο (2) από τις κρατούμενες δεν απάντησαν στην ερώτηση και μόνο μία (1) δήλωσε πως δεν θέλει να έχει πλέον καμία σχέση με τη μητέρα της και αυτό εξαιτίας της κακοποίησης που είχε υποστεί στο παρελθόν από την τελευταία .

ΓΡΑΦΗΜΑ 25: ΣΕ ΚΑΚΟΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΘΗΚΕ ΠΟΤΕ ΚΑΝΕΙΣ;

Σε όλες τις περιπτώσεις που υπήρξε αναφορά σε κακοποίηση, έντονη ήταν η άσκηση της ψυχολογικής βίας. Χαρακτηριστικά ήταν τα λεγόμενα μιας κρατούμενης, η οποία ανέφερε: «(...) δεν αισθάνθηκα ποτέ τρυφερότητα, δεν με πήρε ποτέ αγκαλιά». Σε μία (1) περίπτωση, υπήρξε και έντονη σωματική/σεξουαλική βία (αναφορά απόπειρας βιασμού από θετό πατέρα και επίρριψη ευθύνης στην ίδια από τη μητέρα της). Ως μορφές έκφρασης ψυχολογικής βίας, οι κρατούμενες αναφέρθηκαν σε αδιαφορία, καταπίεση, εγκατάλειψη (εγκλεισμός σε ίδρυμα) και ταπείνωση. Η κακοποίηση γινόταν συχνά στα πλαίσια της «διαπαιδαγώγησης», όπως αναφέρθηκε. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στις τρεις (3) από τις τέσσερις (4) ανάλογες περιπτώσεις, η κακοποίηση προερχόταν από τη μητέρα και στις δύο (2) από αυτές τις περιπτώσεις το θύμα ήταν η μητέρα. Παρατηρούμε ότι κατά κανόνα η βία στρέφεται κατά του δράστη και όχι εναντίον άλλου αμέτοχου προσώπου μέσω κάποιας μετάθεσης.

Γίνεται αντιληπτό ότι τα παραπάνω στοιχεία δεν επιβεβαιώνουν την υπόθεση εργασίας, σύμφωνα με την οποία οι γυναίκες που καταλήγουν στη διάπραξη ανθρωποκτονίας συγγενικού προσώπου (κυρίως συζύγου), έχουν ιστορικό κακοποίησης στο οικογενειακό τους περιβάλλον.

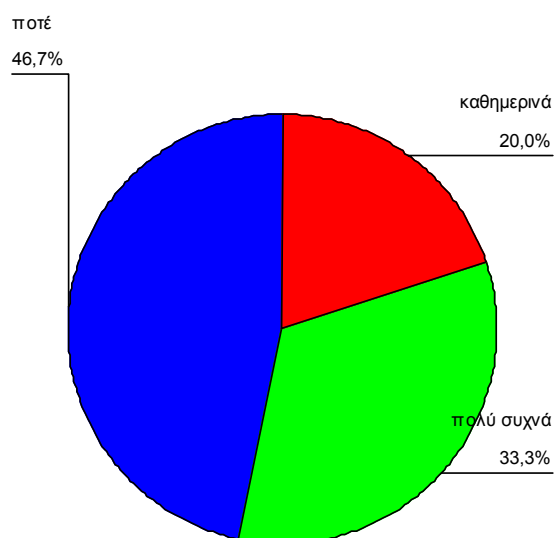
4. Σχέση με Σύζυγο / Σύντροφο και Παιδιά

Σύμφωνα με τον Giddens, «Το σπίτι είναι στην πραγματικότητα το πιο επικίνδυνο μέρος στη σύγχρονη κοινωνία. Από στατιστική πλευρά, οι πιθανότητες ενός προσώπου, οποιασδήποτε ηλικίας και φύλου, να υποστεί φυσική επίθεση είναι

μεγαλύτερες στην οικογένεια απ' ότι τη νύχτα στο δρόμο»⁸³. Είναι πολλοί οι παράγοντες που θα μπορούσαν να ερμηνεύσουν την ύπαρξη και συχνότητα της ενδο-οικογενειακής βίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, ενώ από τη μελέτη των φακέλων δεν προέκυψαν ενδείξεις κακοποίησης, στις συνεντεύξεις αναφέρονται σε μεγάλο ποσοστό περιστατικά τόσο ψυχολογικής, όσο και σωματικής βίας. Το μη θεατό, για το σύστημα απονομής δικαιοσύνης, αυτής της μορφής βίας είναι ένα γεγονός που προκαλεί έντονο προβληματισμό. Θα πρέπει, βέβαια, να σημειωθεί το γεγονός ότι κάποιες από τις γυναίκες για προσωπικούς λόγους δεν αποκάλυψαν την κακοποίηση στο δικαστήριο. Η ντροπή, η αδυναμία απόδειξης του γεγονότος (ιδιαίτερα στην περίπτωση της ψυχολογικής βίας) και η έλλειψη υποστηρικτικού πλαισίου (κοινωνικού και νομικού χαρακτήρα), είναι κάποιοι από τους λόγους για τους οποίους δεν αποκαλύπτονται καταχρηστικές συμπεριφορές ενδο-οικογενειακής βίας.

Συγκεκριμένα, 8 από τις 15 κρατούμενες μίλησαν για άσκηση ψυχολογικής ή/και σωματικής βίας (Γράφημα 26). Ενδεικτικά, σε 5 από τις 8 περιπτώσεις αναφέρεται συστηματική άσκηση σωματικής και ψυχολογικής βίας, σε βαθμό που αυτό να αποτελεί τον κανόνα στις σχέσεις με το σύζυγό τους. Οι μαρτυρίες των κρατουμένων αναφέρονται σε ξυλοδαρμό εγκύου μέχρι αποβολής εμβρύου, απόπειρες ενδο-συζυγικού βιασμού και δημόσιους ξυλοδαρμούς. Σε αρκετές περιπτώσεις ήταν παρόντα τα παιδιά, τα οποία ξεσπούσαν συνήθως σε κλάματα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 26: ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΚΑΚΟΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

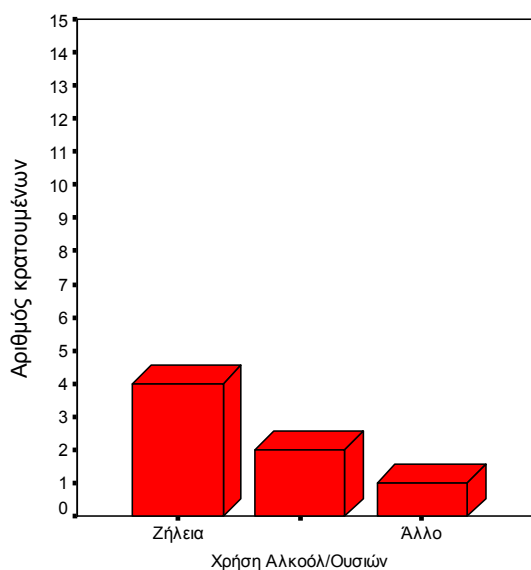
⁸³ Giddens, Antony, *Κοινωνιολογία*, Αθήνα, Gutenberg, 2002, σ. 240

Ως πιθανά αίτια για ανάλογη συμπεριφορά οι ερωτώμενες πρόβαλαν παράγοντες όπως η ζήλια, η χρήση αλκοόλ και ουσιών, η απειλή χωρισμού, η κούραση του συζύγου από τη δουλειά του και η μεγάλη διαφορά ηλικίας (Γράφημα 27). Αξίζει να αναφερθεί ότι σε δύο (2) περιπτώσεις υπήρξε επιθυμία από την ίδια την κρατούμενη να δικαιολογηθεί η κακοποίηση (π.χ. «*με χτυπούσε γιατί ήταν κουρασμένος από τη δουλειά*»).

Η αντίδραση των κρατουμένων στην κακοποίηση από τους συζύγους/συντρόφους ήταν στις περισσότερες περιπτώσεις η φυγή από το σπίτι μαζί με τα παιδιά, μόνο που μετά επέστρεφαν κυρίως εξαιτίας έλλειψης οικονομικών πόρων. Η συγκεκριμένη ερώτηση ήταν πολλαπλών απαντήσεων και έτσι αναφέρονται ως αντιδράσεις των γυναικών και η απειλή ότι θα μιλήσουν σε συγγενικά πρόσωπα, η καταγγελία στην αστυνομία και ο χωρισμός, αλλά αυτές είναι η μειοψηφία των περιπτώσεων. Χαρακτηριστική δε ήταν η απάντηση μιας κρατούμενης πως δεν είχε καμία αντίδραση μετά την κακοποίηση από το σύζυγο.

ΓΡΑΦΗΜΑ 27: ΛΟΓΟΙ ΚΑΚΟΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Επιπρόσθετα, όπως προαναφέρθηκε, κύριος λόγος για την επιλογή παραμονής στη σχέση, παρά τη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου, φάνηκε να είναι η οικονομική εξάρτηση, ενώ δευτερευόντως αναφέρεται η έλλειψη στήριξης από το οικογενειακό ή/και άμεσο κοινωνικό περιβάλλον. Μόνο σε μία (1) περίπτωση είχε υπάρξει χωρισμός πριν τον εγκλεισμό.

Όσες κρατούμενες είχαν παιδιά, αξιολογούσαν τη σχέση μαζί τους ως πολύ καλή για το διάστημα πριν τον εγκλεισμό.

5. Σχέσεις με Ναρκωτικά και Αλκοόλ

Στο 1/3 (33,3%) των περιπτώσεων αναφέρθηκε στη συνέντευξη χρήση ναρκωτικών πριν τον εγκλεισμό, ενώ στις τρεις (3) από τις πέντε (5) αυτές περιπτώσεις αναφέρθηκε και εθισμός στο αλκοόλ. Ας σημειωθεί ότι στην ανάλυση των φακέλων, το αντίστοιχο ποσοστό (σε δείγμα 23 ατόμων) ήταν 30,4%.

Επίσης, σε δύο (2) περιπτώσεις οι κρατούμενες ήταν υπό την επήρεια ουσιών κατά την τέλεση του αδικήματος. Δεν υπήρξαν αναφορές χρήσης παράνομων ουσιών στο χώρο της φυλακής.

6. Ψυχιατρικές Διαταραχές

Οι κρατούμενες δηλώνουν σε πολύ μικρό ποσοστό χρήση ψυχοτρόπων φαρμάκων πριν τον εγκλεισμό, ωστόσο το ποσοστό αυξάνεται μετά τον τελευταίο. Η παρακολούθηση από τον ψυχίατρο της φυλακής δεν φαίνεται να είναι συχνή στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, με εξαίρεση τη στιγμή της εισαγωγής στη φυλακή. Οι ψυχοτρόπες ουσίες που χορηγούνται είναι κυρίως αγχολυτικά/ηρεμιστικά φάρμακα. Αναφέρθηκαν ελάχιστες περιπτώσεις που η παρακολούθηση από τον ψυχίατρο της φυλακής είναι συνεχής.

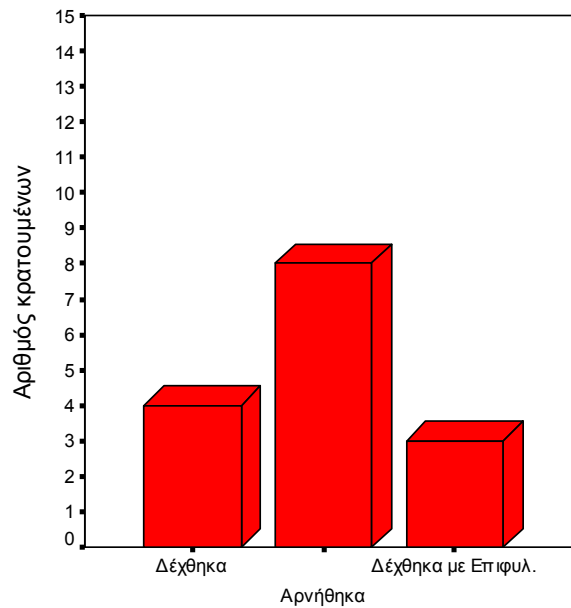
7. Σχέσεις με τη Δικαιοσύνη

Σύμφωνα με ό,τι δήλωσαν οι κρατούμενες, δεν είχαν καμία προηγούμενη εμπλοκή με αστυνομικές ή δικαστικές αρχές, με την εξαίρεση δύο (2) περιπτώσεων, οι οποίες αφορούσαν σε αντίσταση κατά της Αρχής και πλαστογραφία/απάτη αντίστοιχα.

8. Αδίκημα

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων (τα 2/3), αρνήθηκε την κατηγορία στο δικαστήριο και θεωρεί την ποινή πολύ άδικη. Μόνο σε δύο (2) συνεντεύξεις οι κρατούμενες παραδέχτηκαν την ενοχή τους και θεωρούν δίκαιη την ποινή που τους επιβλήθηκε, ενώ σε άλλες τρεις (3) περιπτώσεις υπάρχει μεν παραδοχή μέρους της ενοχής για την πράξη, αλλά θεωρούν την ποινή υπερβολική (Γράφημα 28).

ΓΡΑΦΗΜΑ 28: ΑΠΟΔΟΧΗ Ή ΑΡΝΗΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ

Η πλειοψηφία των γυναικών πίστευε ότι αδικήθηκε από το δικαστήριο. Οι λόγοι που κυρίως προβάλλονται ως αιτιολογία για την αδικία που υπέστησαν οι καταδικασμένες γυναίκες, είναι η δυσχερής οικονομική κατάσταση (έλλειψη επαρκούς νομικής υποστήριξης), η κοινωνική θέση, η εμφάνιση (η ιδιαίτερα προσεγμένη εμφάνιση θεωρήθηκε προκλητική) και η καταγωγή (αλλοδαπές).

Κατά την κρίση των κρατούμενων, στις υποθέσεις που υπήρξε δημοσιότητα από τα ΜΜΕ, η τελευταία αποδείχθηκε ζημιογόνα για την έκβαση της υπόθεσης. Θεώρησαν ότι η έντονη προβολή προκάλεσε μεγαλύτερη κοινωνική σκληρότητα και κατά συνέπεια επηρέασε αρνητικά την κρίση του δικαστηρίου. Υπήρξαν μεμονωμένες περιπτώσεις γυναικών που έλαβαν γράμματα υποστήριξης από αγνώστους/-ες μέσα στη φυλακή.

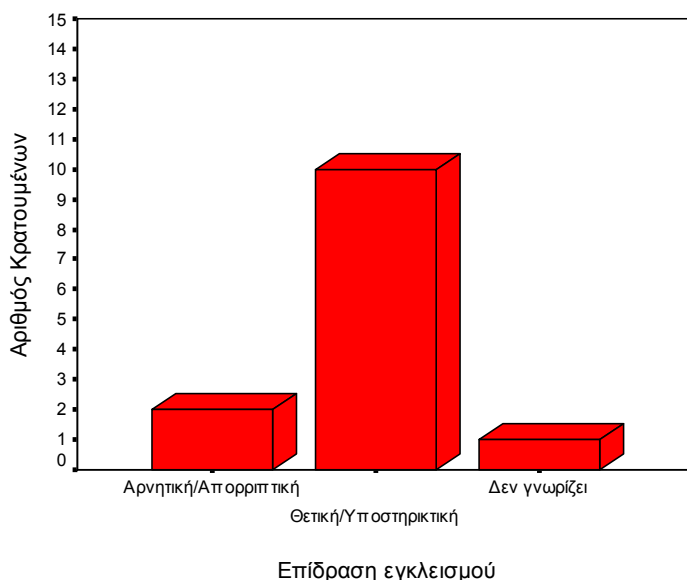
Η παρουσία γυναικών-δικαστών στην έδρα θεωρήθηκε αρνητικός παράγοντας στην εξέλιξη της υπόθεσης, ενώ αντίθετα το γεγονός ότι η κατηγορούμενη ήταν γυναίκα δεν προβλήθηκε ως παράγοντας επιρροής στην απόφαση του δικαστηρίου.

9. Επιδράσεις Εγκλεισμού στις Προσωπικές και Λοιπές Σχέσεις

Τα στοιχεία που προκύπτουν από τις ερωτήσεις σχετικά με την επίδραση που είχε ο εγκλεισμός στις οικογενειακές και φιλικές σχέσεις των γυναικών, είναι ενθαρρυντικά. Σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον (κυρίως οι γονείς) συνεχίζει να στηρίζει συναισθηματικά την κρατούμενη. Στο γράφημα που ακολουθεί (Γράφημα 30), φαίνεται ότι 10 από τις 15 γυναίκες έχουν την υποστήριξη των παιδιών τους, ενώ μόνο δύο (2) αντιμετώπισαν την απόρριψη. Στη

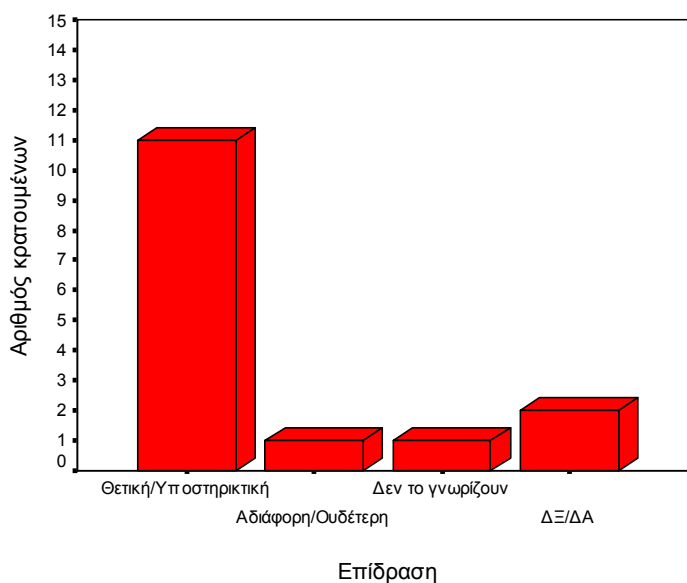
μία (1) περίπτωση οι συγγενείς του εκλιπόντος συζύγου απαγορεύουν στα παιδιά την επαφή με τη μητέρα τους, ενώ στη δεύτερη τα ίδια τα παιδιά απέρριψαν τη μητέρα, καθώς την κατέστησαν υπεύθυνη για το θάνατο του πατέρα τους.

ΓΡΑΦΗΜΑ 29: ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟ

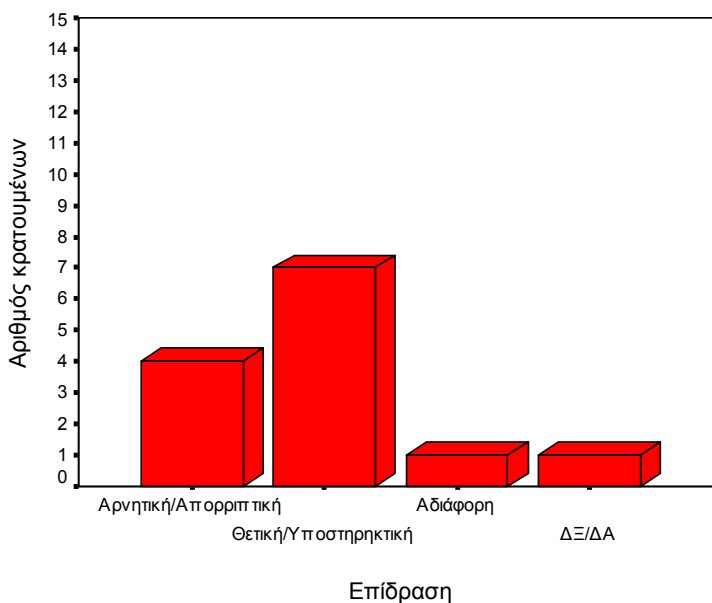
Το ίδιο συνέβη και στην περίπτωση της οικογένειας καταγωγής που 11 από τις 15 κρατούμενες απολαμβάνουν της υποστήριξης και συμπαράστασης των δικών στους, ενώ καμία δεν αντιμετώπισε απόρριψη. Υπήρξε μία (1) κρατούμενη που δήλωσε ότι η στάση των γονιών της ήταν αδιάφορη. Τα αποτελέσματα διαφαίνονται στο ακόλουθο γράφημα (Γράφημα 30).

ΓΡΑΦΗΜΑ 30: ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Οι αντίστοιχες σχέσεις με το ευρύτερο κοινωνικό και φιλικό περιβάλλον, παρουσίασαν διαφορετική εικόνα. Οι σχέσεις αυτές αντιμετώπισαν δυσκολίες μετά τον εγκλεισμό, ενώ σε 4 περιπτώσεις διακόπηκαν εντελώς. Μάλιστα, σε κάποιες περιπτώσεις οι γυναίκες δήλωσαν ότι ο εγκλεισμός λειτούργησε ως δοκιμασία για την ανθεκτικότητα των φιλικών και συγγενικών τους σχέσεων. Ωστόσο, ένα σημαντικό μέρος του συνολικού αριθμού των κρατουμένων (7 στις 15 γυναίκες), συνεχίζει να απολαμβάνει της υποστήριξης των φιλικών προσώπων. Τα ευρήματα της επίδρασης του εγκλεισμού στο φιλικό περιβάλλον παρατίθενται στο ακόλουθο γράφημα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 31: ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΦΙΛΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ο εργασιακός κύκλος των γυναικών, όσων εξ' αυτών εργάζονταν εκτός σπιτιού, διαταράχθηκε/διακόπηκε εκ των πραγμάτων, γιατί εργάζονταν μαζί με το σύζυγο/σύντροφο στην εργασία του τελευταίου. Από τη στιγμή που ο σύζυγος/σύντροφος πέθανε έπαψε να υφίσταται και το εργασιακό περιβάλλον και άρα δεν μπορούμε να έχουμε στοιχεία περί διατάραξης των εργασιακών σχέσεων και αντιμετώπισης των συναδέλφων.

Στη συνέχεια, θα αναλυθεί η ερώτηση που τέθηκε στις κρατούμενες και αφορά στο ποια πρόσωπα θεωρούν οικεία την περίοδο που βρίσκονται έγκλειστες στη φυλακή. Οι γυναίκες δήλωσαν ότι ένιωθαν παραπάνω από ένα άτομο κοντά τους αυτή την περίοδο. Συνήθως ανέφεραν τους συγγενείς τους (γονείς, αδέρφια, ξαδέρφια) και τα παιδιά τους ως τα σημαντικότερα άτομα στο στενό κοινωνικό τους περιβάλλον. Επιπρόσθετα, ορισμένες γυναίκες ανέφεραν άτομα από τον τωρινό τους εγκλεισμό (κρατούμενες, με τις οποίες μοιράζονται το κελί τους) και κάποιον/-α υπάλληλο από το σωφρονιστικό προσωπικό.

Η συναισθηματική στήριξη των κρατουμένων από πρόσωπα φιλικά και συγγενικά, είναι πολύ ενθαρρυντική για τις ίδιες. Είναι σημαντικό να αισθάνονται ότι οι σημαντικοί τους Άλλοι εξακολούθησαν να είναι υποστηρικτικοί/-ές απέναντί τους, ακόμα και κατά τη διάρκεια των δυσχερέστερων συνθηκών και συγκυριών της ζωής των κρατουμένων. Τα παραπάνω ευρήματα είναι αισιόδοξα και αποκτούν μεγάλη σημασία, αν λάβει κανείς υπόψη του δύο παράγοντες που συνήθως παρεμβαίνουν αρνητικά, αλλά καταλυτικά στις σχέσεις των κρατουμένων με φίλους/-ες και συγγενείς. Ο πρώτος παράγοντας είναι το μακρύ χρονικό διάστημα για το οποίο κρατούνται οι γυναίκες στις φυλακές, γεγονός το οποίο κουράζει τα φιλικά/συγγενικά πρόσωπα και τα ωθεί να μειώσουν τις επαφές τους με τις κρατούμενες με την πάροδο του χρόνου. Ο δεύτερος παράγοντας είναι η απόσταση που χωρίζει τη γυναίκα κρατούμενη από το φιλικό/συγγενικό της περιβάλλον και που ενδεχομένως αναστέλλει ή παρεμποδίζει τη συχνή επικοινωνία με τα αγαπημένα της πρόσωπα.

Για τους παραπάνω λόγους αποκτά ζωτική σημασία για τις γυναίκες η επισύναψη φιλικών σχέσεων με άλλες συγκρατούμενές τους.

10. Επικοινωνία με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον

Ως προς την επικοινωνία με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, οι 10 από τις 15 κρατούμενες δήλωσαν ότι έχουν επισκεπτήρια συχνά και μερικές φορές (4 και 6 κρατούμενες αντίστοιχα), ενώ οι υπόλοιπες 5 έχουν σπάνια επισκεπτήρια ή και καθόλου (3 και 2 κρατούμενες αντίστοιχα). Όμοιο ποσοστό κρατουμένων δήλωσε ότι επικοινωνεί με τα πρόσωπα που θέλει.

Είναι, επίσης, σημαντικό να σχολιαστεί το γεγονός ότι σχεδόν οι μισές από τις γυναίκες (7 από τις 15), δεν θα επιθυμούσαν συχνότερη επικοινωνία με τη μορφή επισκεπτηρίων, διότι θεωρούν πως κάτι τέτοιο θα ήταν κουραστικό για τα συγγενικά τους πρόσωπα, εξαιτίας του μακροχρόνου εγκλεισμού τους. Χαρακτηριστικό είναι επίσης ότι -όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις- το τηλέφωνο είναι το συχνότερο μέσο επικοινωνίας.

Τέλος, προκαλεί ίσως εντύπωση το γεγονός ότι οι μισές από τις κρατούμενες δεν επιθυμούν να διευρυνθεί ο κύκλος των προσώπων που επιτρέπεται να τις επισκέπτονται.

11. Προσδοκίες για το Μέλλον

Η μεγαλύτερη προσδοκία των γυναικών αναφορικά με το μέλλον, είναι να είναι κοντά στα παιδιά τους και να μπορέσουν να εργαστούν. Γνωρίζουν, ωστόσο, ότι ενδέχεται να αντιμετωπίσουν δυσκολίες, οικονομικής κυρίως φύσης. Κάποιες από τις κρατούμενες εξέφρασαν την επιθυμία να λάβουν βοήθεια, ψυχολογική ή/και άλλης μορφής.

5. Ανάλυση των συνεντεύξεων των υποδίκων

Οι υπόδικες που δέχτηκαν να συμμετέχουν στην παρούσα έρευνα ήταν τρεις (3). Η ανάλυση των απαντήσεων που έδωσαν στις συνεντεύξεις έγινε ξεχωριστά για μεθοδολογικούς λόγους, όπως έχει ήδη επισημανθεί, καθότι λόγω της κατάστασης προσωρινής κράτησης, στην οποία βρίσκονται, εκκρεμούν οι δίκες και συνεπώς δεν μπορούν να γνωρίζουν την τελική έκβαση της υπόθεσής τους, αν δηλαδή τελικά θα καταδικαστούν ή θα αθωωθούν. Επιπρόσθετα, το δείγμα αυτό των τριών (3) γυναικών είναι πολύ μικρό για να μπορούν να γενικευτούν οι απαντήσεις που έδωσαν.

Η μέθοδος που επιλέχτηκε για την ανάλυση των στοιχείων που προέκυψαν ήταν η ίδια με αυτή που ακολουθήθηκε για την ανάλυση των κατάδικων.

1. Βιογραφικά Στοιχεία

Τα βιογραφικά στοιχεία των υπόδικων γυναικών (ηλικία, τόπος γέννησης και κατοικίας, επάγγελμα, εθνικότητα, θρήσκευμα) δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς τα αναλυτικά δεδομένα τους παρουσιάζονται στην ποσοτική ανάλυση των στοιχείων των φακέλων. Όπως και στις καταδικασμένες γυναίκες, θα γίνει αναφορά στον οικονομικό παράγοντα, οι λεπτομέρειες του οποίου δεν προκύπτουν από τους φακέλους.

2. Οικονομική Κατάσταση

Η οικονομική κατάσταση των υπόδικων γυναικών πριν την προσωρινή κράτησή τους, είναι διαφορετική για κάθε μία από τις τρεις. Η πρώτη δήλωσε ότι ήταν πολύ καλή, η δεύτερη ότι είχε μέτρια οικονομική κατάσταση και η τρίτη δήλωσε ότι η κατάσταση των οικονομικών της ήταν κακή.

3. Σχέση με Γονείς

Καμία από τις τρεις (3) υπόδικες δεν δίνει πολλές πληροφορίες για τις σχέσεις που διατηρούσε με την οικογένεια καταγωγής. Σε γενικές γραμμές, αναφέρονται καλές σχέσεις ιδιαίτερα με τη μητέρα, χωρίς περιστατικά κακομεταχείρισης. Σε μια περίπτωση η μητέρα συνέχισε να ζει με την κόρη και μετά το γάμο της τελευταίας. Σε μια δεύτερη περίπτωση, η υπόδικη πέρασε τα παιδικά της χρόνια σε μια οικογένεια με βεβαρημένο ιατρικό ιστορικό, χωρίς, ωστόσο, να βιώσει κακοποίηση από κάποιο

μέλος. Τα αποτελέσματα αυτά συμφωνούν σε μεγάλο βαθμό με τα αντίστοιχα των καταδικασμένων γυναικών, από την ανάλυση των οποίων δεν προέκυπτε κακοποίηση στην πατρική οικογένεια.

4. Σχέση με Σύζυγο / Σύντροφο και Παιδιά

Σε μια (1) από τις τρεις (3) υπόδικες οι ερωτήσεις δεν τέθηκαν καθώς δεν ήταν παντρεμένη, δεν είχε ερωτικό σύντροφο, ούτε και παιδιά. Οι άλλες δύο (2) περιπτώσεις όμως αξίζουν μιας πιο προσεκτικής ανάλυσης.

Η μια (1) ανέφερε έντονη σωματική κακοποίηση, με τη μορφή συστηματικών ξυλοδαρμών, (όπως η ίδια δήλωσε να της *«έχει μαδήσει τα μαλλιά του κεφαλιού της»*). Τη συστηματική χρήση βίας συνόδευαν και απειλές κατά της ζωής σε περίπτωση που χώριζε το σύζυγο / σύντροφό της, γεγονός που την τρομοκρατούσε και την εμπόδιζε στο να αποφασίσει να εγκαταλείψει τη συζυγική στέγη. Τα στοιχεία αυτά είναι πολύ σημαντικά, αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η συγκεκριμένη κρατούμενη σκότωσε τελικά το σύζυγό της (όπως η ίδια παραδέχτηκε).

Η τρίτη υπόδικη ανέφερε ότι η σχέση της τόσο με τον πρώην σύζυγό της, όσο και με τον τωρινό της σύντροφο ήταν σχετικά καλές, αλλά και οι δύο έκαναν κατά περιόδους χρήση ναρκωτικών ουσιών (χάπια και ινδική κάνναβη), οι οποίες, ιδιαίτερα στην περίπτωση των χημικών ναρκωτικών, συνοδεύονταν από βίαιες συμπεριφορές του συζύγου.

5. Σχέσεις με Ναρκωτικά και Αλκοόλ

Η μια κρατούμενη ήταν κατηγορηματική στην ερώτηση για τη γνώμη της σχετικά με τη χρήση ναρκωτικών ουσιών και αλκοόλ, δηλώνοντας κάθετα αντίθετη με τη χρήση οποιασδήποτε ουσίας, ακόμη και φαρμακευτικής (χαρακτηριστικά δήλωσε *«υπέρμαχος της υγιεινής διατροφής και χορτοφάγος»*). Οι άλλες δύο (2) έκαναν περιστασιακή χρήση διαφόρων εξαρτησιογόνων ουσιών.

6. Ψυχιατρικές Διαταραχές

Στην ερώτηση αυτή μόνο μία (1) από τις τρεις (3) ανέφερε χρήση ψυχοτρόπων φαρμάκων και τακτική παρακολούθηση από τον ψυχίατρο της φυλακής.

7. Σχέσεις με Δικαιοσύνη

Δεν υπάρχουν αναφορές για προηγούμενη εγκληματική δραστηριότητα στις δύο από τις τρεις περιπτώσεις των υπόδικων. Στην τρίτη περίπτωση αναφέρθηκε συνέργεια σε κλοπή αυτοκινήτου, πράξη που επέφερε στη γυναίκα δύο φορές ποινές φυλάκισης έως 1 ½ χρόνο.

8. Αξιοποίηση πράξη

Είναι γεγονός ότι η ερώτηση αυτή ήταν δύσκολο να τεθεί στις υπόδικες από τη στιγμή που δεν έχουν καταδικαστεί για καμία αξιοποίηση πράξη επισήμως, οι δίκες δεν έχουν διεξαχθεί και ενδέχεται να αθωωθούν από το δικαστήριο. Επίσης, για τους ίδιους λόγους, δεν υπάρχουν απαντήσεις στις ερωτήσεις για το πώς κρίνουν την ποινή που τους επιβλήθηκε. Ακόμα και για τη μεμονωμένη περίπτωση της υπόδικης που παραδέχτηκε την ενοχή της, δεν είναι δυνατό να γίνει ανάλυση γιατί δεν έχει γίνει το δικαστήριο, στο οποίο ίσως να αθωωθεί ή να της αναγνωρισθούν ελαφρυντικά και να της επιβληθεί μειωμένη ποινή.

9. Επιδράσεις του Εγκλεισμού στις Προσωπικές και Λοιπές Σχέσεις

Η ενότητα αυτή των ερωτήσεων είναι δύσκολο να απαντηθεί επαρκώς από τις κρατούμενες γιατί βρίσκονται σε προσωρινή κράτηση, βρίσκονται δηλαδή στη φυλακή ένα μικρό χρονικό διάστημα και δεν έχουν βιώσει ακόμα τις συνέπειες που μπορεί να επιφέρει στις σχέσεις τους ο μακροχρόνιος εγκλεισμός.

10. Προσδοκίες για το Μέλλον

Η ερώτηση αυτή κρίνεται, επίσης, άτοπη για τις συγκεκριμένες γυναίκες γιατί ακόμα δεν γνωρίζουν αν θα καταδικασθούν σε φυλάκιση ή αν θα αθωωθούν.

6. Παρατηρήσεις των ερευνητών/-τριών

Η γενικότερη συμπεριφορά των κρατούμενων γυναικών μπορεί να διακριθεί σε κάποιες βασικές κατηγορίες. Αρχικά, υπήρξαν γυναίκες που έδειξαν πρόθυμες να συμμετάσχουν στην έρευνα, οι οποίες απάντησαν διεξοδικά στις ερωτήσεις των ερευνητών/-τριών και χωρίς δισταγμούς και έκαναν αναλυτική περιγραφή των συνθηκών, κάτω από τις οποίες συνέβη το αδίκημα. Οι μισές τουλάχιστον από τις κρατούμενες που τελικά θέλησαν να συμμετάσχουν στην έρευνα (δέκα [10] κρατούμενες), ανήκαν σε αυτή την κατηγορία. Είχαν ενημερωθεί και συγχρόνως κατανοήσει, σε γενικές γραμμές, το σκοπό της έρευνας και προσήλθαν αμέσως προκειμένου να λάβουν μέρος στην έρευνα. Εξαίρεση αποτελούν δύο (2) περιπτώσεις που η επικοινωνία με τις συνεντευξιαζόμενες ήταν δυσχερής και χρειάστηκε περαιτέρω επεξήγηση. Στην παραπάνω κατηγορία συμπεριλαμβάνονται και κρατούμενες που θέλησαν να μιλήσουν περισσότερο για προσωπικές τους σκέψεις και συναισθήματα που αφορούν στην παρούσα ζωή τους στη φυλακή αλλά και την περίοδο πριν τον εγκλεισμό τους. Πολλές εξέφρασαν την επιθυμία να μιλήσουν για τις συνθήκες κράτησης, τις σχέσεις τους με το προσωπικό και τις συγκρατούμενές τους.

Ωστόσο, οι ερευνητές/-τριες αντιμετώπισαν μια αρχική επιφυλακτικότητα σε κάποιες από αυτές τις περιπτώσεις, παρότι σύντομα υπήρξε μεταστροφή του κλίματος της συνέντευξης. Ενδεικτικό παράδειγμα αυτής της κατηγορίας ήταν μία κρατούμενη, η οποία στην αρχή ήταν επιφυλακτική, λέγοντας χαρακτηριστικά «*ας ξεκινήσουμε και βλέπουμε*». Κατόπιν ρώτησε τους/τις ερευνητές/-τριες αν έχουν εξετάσει τους φακέλους, καθώς και για το ποια ήταν τα κριτήρια επιλογής των κρατούμενων από τις οποίες θα ζητούσαν να συμμετέχουν. Παρουσίαζε άνεση κινήσεων -όταν ρωτήθηκε αν θέλει να μεταφερθούμε πιο δίπλα, για περισσότερη ιδιωτικότητα, ρώτησε αν ο/η συνεντευκτής/-τρια είχε «πρόβλημα» και δήλωσε πως η ίδια δεν είχε. Παρόλα αυτά, ξεκίνησε κατευθείαν να μιλά, με ιδιαίτερη άνεση για τη ζωή της και τα γεγονότα που τη σημάδεψαν.

Επίσης, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι οι υπόλοιπες οκτώ (8) κρατούμενες συμμετείχαν μεν στη συνέντευξη, αλλά παρόλα αυτά έδειχναν να είναι ιδιαίτερα προσεκτικές στις απαντήσεις τους, δίνοντας μόνο τις απαραίτητες πληροφορίες. Σε αυτή την κατηγορία συμπεριλαμβάνονται γυναίκες που εμφανίστηκαν επιφυλακτικές και διατήρησαν αυτήν τη στάση καθ' όλη τη διάρκεια της συνέντευξης. Οι περισσότερες από αυτές απάντησαν μεν σε όλες τις ερωτήσεις που τους τέθηκαν, αλλά δεν θέλησαν να προχωρήσουν σε λεπτομερείς περιγραφές, ούτε έδωσαν παραπάνω πληροφορίες από αυτές που τους ζητήθηκαν. Κάποιες άλλες αρνήθηκαν

να απαντήσουν σε ερωτήσεις για το έγκλημα. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα τριών (3) γυναικών, δύο (2) από τις οποίες έδιναν συνεχώς μονολεκτικές απαντήσεις, ενώ η τελευταία απέφευγε συστηματικά να απαντήσει.

Οι περισσότερες από τις κρατούμενες (14 από αυτές) έδειχναν αποστασιοποιημένες, δίχως έντονες συναισθηματικές εξάρσεις. Είναι παρόλα αυτά γεγονός ότι σε 9 από τις παραπάνω περιπτώσεις, η γενικότερη ψυχραιμία διαταρασσόταν όταν η συζήτηση κατευθυνόταν σε συγκεκριμένα θέματα, όπως τα παιδιά τους, οι γονείς τους και οι τέως σύζυγοί τους. Κάποιες κρατούμενες διατελούσαν σε έντονη συναισθηματική φόρτιση. Τρεις (3) από αυτές έκλαιγαν σε όλη τη διάρκεια της συνέντευξης.

Περνώντας στο θέμα τη άνεσης και της οικειότητας μέσα στο χώρο της φυλακής, επισημαίνουμε ότι έξι (6) από τις κρατούμενες έδειχναν εξοικείωση με το χώρο και μίλησαν αρκετά ελεύθερα για τα παράπονά τους από τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους και τις συνθήκες κράτησής τους. Μάλιστα, κάποιες από αυτές φάνηκαν να έχουν ή να προβάλλουν έναν «ηγετικό» επιπλέον ρόλο στην κοινωνία της φυλακής. Μία τέτοια στάση θα μπορούσε να αποδοθεί, πέρα από τα στοιχεία της προσωπικότητας κάποιων ατόμων, στη μακρόχρονη παραμονή τους στο χώρο, καθώς και στην καλή γνώση των κανονισμών της φυλακής. Οι κρατούμενες αυτής της κατηγορίας υπήρξαν αρκετά κριτικές στη συμπεριφορά υπαλλήλων και έδειχναν να μην φοβούνται οτιδήποτε. Ενδεικτική ήταν η φράση μιας κρατούμενης ότι «καθαρίζει» αυτή σε οτιδήποτε προκύψει σε σχέση με υπάλληλο ή συγκρατούμενή της.

Οι περισσότερες (13) από τις κρατούμενες είχαν «άνεση» στην αλληλεπίδραση με τους/τις ερευνητές/-τριες. Δεν αρνήθηκαν να απαντήσουν σε καμία ερώτηση, αντίθετα χρειάστηκε σε κάποια σημεία να παρέμβει ο/η συνεντευκτής/-τρια προκειμένου να μη χαθεί η ροή της συνέντευξης.

Γενικότερα, έδειχναν να απαντούν με ευχέρεια σε όλες τις ερωτήσεις, εκτός από τα ερωτήματα που αφορούσαν στο έγκλημα, στα οποία επεδείκνυαν διστακτικότητα. Δεν μιλούσαν ιδιαίτερα γι' αυτό. Γενικά, επεσήμαναν την έλλειψη χρόνου, έλεγαν χαρακτηριστικά, ότι θα ήθελαν πολλά να πουν, αλλά ότι δεν υπήρχε ο χρόνος γι' αυτό. Στα θέματα περί κακοποίησης μιλούσαν αρκετά ανοικτά, εξιστορώντας και τις προσωπικές τους σχετικές εμπειρίες.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι μόνο πέντε (5) από τις κρατούμενες προσήλθαν στη συνέντευξη με ιδιαίτερα προσεγμένη την εξωτερική εμφάνισή τους. Ωστόσο, κάποιες ήλθαν κατευθείαν από την εργασία τους, μη έχοντας προλάβει να αλλάξουν, κάτι το οποίο σχολίασαν οι ίδιες.

Η αίσθηση των ερευνητών/-τριών είναι ότι οι περισσότερες από τις κρατούμενες υπήρξαν σε γενικές γραμμές ειλικρινείς στις απαντήσεις τους, ενώ σε πέντε (5) περιπτώσεις η εντύπωση που δημιουργήθηκε ήταν ότι μάλλον απέφευγαν ή διαστρέβλωναν την αλήθεια.

Τέλος, μόνο δύο (2) από τις κρατούμενες έδειξαν να θέλουν να «εκμεταλλευτούν» τη συμμετοχή τους στη διεξαγωγή της έρευνας προς όφελος τους. Ας σημειωθεί, ότι το Κ.Ε.Θ.Ι., ως φορέας διεξαγωγής της έρευνας, ενημέρωνε τις κρατούμενες για τις δυνατότητες παροχής σε αυτές συμβουλευτικών και άλλων υπηρεσιών, στα πλαίσια της εν γένει λειτουργίας του. Κατά συνέπεια, η συγκεκριμένη απόπειρα «εκμετάλλευσης» αποσκοπούσε σε ζητήματα διαμεσολάβησης προς τη διοίκηση του σωφρονιστικού καταστήματος.

IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ανθρωποκτονία αποτελεί το έγκλημα-ταμπού από την εποχή του Κάιν, και ταυτόχρονα ένα συμβάν που κατ' εξοχήν υπόκειται σε υποκειμενική αξιολόγηση και σε θεσμική οριοθέτηση, για να αποκτήσει κοινωνική σημασία και περιεχόμενο⁸⁴. Η παρούσα έρευνα επιχείρησε τη διερεύνηση του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας από πρόθεση με δράστες γυναίκες, στο πλαίσιο της ενδο-οικογενειακής βίας. Από τη δεκαετία του 1960 και ιδιαίτερα του 1970, η «βία στο σπίτι» έχει τεθεί στο κέντρο της προσοχής ως αθέατο φαινόμενο με βαρύτατη κοινωνική απαξία. Ειδικότερα για τις γυναίκες-θύματα, σύμφωνα με τα ευρήματα των θυματολογικών ερευνών στη Μ. Βρετανία στο τέλος του 20^{ου} αιώνα, μία στις τέσσερις γυναίκες υφίσταται τέτοιας μορφής βία σε κάποια φάση της ζωής της, δύο γυναίκες χάνουν τη ζωή τους από πρώην ή νυν συντρόφους τους κάθε εβδομάδα, ενώ η ενδο-οικογενειακή βία συνιστά το ένα τέταρτο του συνόλου της βίαιης εγκληματικότητας στη χώρα⁸⁵. Ανεξάρτητα από τα αίτια της βίαιης θυματοποίησης της γυναίκας-συντρόφου, είτε πρόκειται για έκφραση κατοχής και εξουσίας, είτε οφείλεται σε παθολογία του δράστη ή της αδυναμίας του να κερδίσει ισότιμα εκτίμηση και σεβασμό, είτε ανάγεται σε υποπολιτισμικές αξίες, παρατηρείται το φαινόμενο της εναλλαγής ρόλων θύματος και θύτη. Κάποιες γυναίκες αντιδρούν με ακραία βία, φθάνοντας στην ανθρωποκτονία, μόνες ή με συνεργό - συνήθως άλλο ερωτικό σύντροφο.

Αυτή την ερευνητική υπόθεση έθεσε η παρούσα έρευνα, επιχειρώντας να εντοπίσει παράγοντες που οδηγούν στο συγκεκριμένο έγκλημα, τις συνθήκες πριν από τη διάπραξή του, αλλά και τα βιώματα των ανθρωποκτόνων γυναικών.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί η σχεδόν παντελής απουσία από τους φακέλους αναφορών στην ύπαρξη περιστατικών κακοποίησης ή εν γένει βίαιης συμπεριφοράς κατά των κρατούμενων γυναικών, πράγμα που επιβεβαιώνει ίσως την κοινωνική αδιαφορία προς το φαινόμενο, καθώς η ύπαρξη του προκύπτει από τις συνεντεύξεις. Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων *υπήρξαν μαρτυρίες κακοποίησης, κυρίως από την πλευρά του συζύγου/συντρόφου και κατά δεύτερο λόγο (σε λίγες όμως περιπτώσεις) από εκείνη των γονέων/συγγενών*. Τα παραπάνω ευρήματα δεν επαληθεύουν μία από τις υποθέσεις της έρευνας, ότι δηλαδή οι γυναίκες που είχαν υποστεί βία κατά το παρελθόν στην οικογένεια καταγωγής τους, είναι πιθανότερο να αποκτήσουν επιθετικότητα που μπορεί να τις οδηγήσει στην τέλεση του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας στο μέλλον. Επιβεβαιώνεται, όμως, η

⁸⁴ Δημητρίου Σ., *Μορφές Βίας*, Αθήνα, Σαββάλας, 2003.

⁸⁵ McLaughlin E. & Muncie J., *The Sage Dictionary of Criminology*, London, Sage Pub., 2001.

εναλλαγή των ρόλων, καθώς από τις τέσσερις (4) περιπτώσεις ανθρωποκτονίας, οι δύο (2) αφορούσαν τη μητέρα-θύτη.

Από την άλλη πλευρά, φαίνεται να επιβεβαιώνεται η υπόθεση της μετατροπής του θύματος σε δράστη, κυρίως στις περιπτώσεις των γυναικών που βιώνουν κακοποίηση από το σύζυγο/σύντροφό τους. Η ζήλεια αποτελεί την πιο συχνή «δικαιολογία» για τη χρήση βίας από το σύζυγο/σύντροφο (αναφέρθηκε σε 4 από τις 15 συνεντεύξεις). Αξιοσημείωτη είναι, επίσης, η προσπάθεια ορισμένων γυναικών να δικαιολογήσουν την ψυχολογική ή/και σωματική βία του συζύγου τους.

Η οικονομική εξάρτηση από το σύζυγο/σύντροφο προβάλλεται ως ο βασικότερος λόγος παραμονής στη σχέση, παρά τα δεδομένα προβλήματα βίαιης συμπεριφοράς του τελευταίου. Επιπλέον, ως προς τις αλλοδαπές, τα νομικά κωλύματα παραμονής στη χώρα λειτουργούν ως σημαντικός ανασταλτικός παράγοντας για τη φυγή από τη σχέση.

Ουσιαστικός είναι ο ρόλος του άλλου ερωτικού συντρόφου, σε όσες περιπτώσεις υπάρχει, ως ενδεχόμενος καταλύτης για την απόφαση διάπραξης του εγκλήματος. Εκείνος λειτουργεί είτε ως «όργανο» για την τέλεση του εγκλήματος, είτε και ως ηθικό στήριγμα και ισότιμος συνένοχος. Στην περίπτωση αυτή ίσως υπεισέρχονται και υπολογισμοί οικονομικού χαρακτήρα από τους συνεργούς.

Ορισμένα από τα βιογραφικά στοιχεία των κρατουμένων γυναικών δεν είναι τα αναμενόμενα στερεοτυπικά. Η πλειοψηφία των γυναικών είναι λυκειακής μόρφωσης (σε ποσοστό 43,5%). Το εύρημα αυτό έρχεται σε αντίθεση με μία από τις υποθέσεις της έρευνας, αλλά και με την ευρέως αποδεκτή άποψη περί χαμηλού μορφωτικού επιπέδου των κρατουμένων γυναικών. Η ανθρωποκτονία κατά του συντρόφου, ιδιαίτερα όταν υπάρχει ιστορικό κακοποίησης, έχει συγκεκριμένες ιδιαιτερότητες και είναι βέβαιο ότι αφορά ευρύτερα κοινωνικά στρώματα⁸⁶.

Το οικονομικό επίπεδο των γυναικών είναι καλό μέχρι και πριν τον εγκλεισμό, όπως δήλωσε το 53,3%, δηλαδή 8 στις 15 κρατούμενες. Η επιδείνωση της οικονομικής τους κατάστασης είναι ραγδαία μετά την τέλεση του εγκλήματος και τη φυλάκισή τους. Οι περισσότερες δηλώνουν ότι βρίσκονται σε δεινή οικονομική κατάσταση λόγω της αδυναμίας τους να εργαστούν και την έλλειψη οικονομικής υποστήριξης.

Ο τόπος κατοικίας βρίσκεται κατά κύριο λόγο στην περιφέρεια πρωτεύουσας (46,7% του δείγματος, δηλαδή 7 στις 15 κρατούμενες). Αυτό είναι εύλογο λόγω της πληθυσμιακής πυκνότητας, αλλά και του γεγονότος ότι σημαντικό μέρος του

---

⁸⁶ Πανούσης Ι., Δημόπουλος Λ., Καρύδης Β., *Θυματολογικά Κείμενα*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα, 1994.

δείγματος αφορά σε αλλοδαπές, οι οποίες έχουν μετεγκατασταθεί στην Ελλάδα, προτιμώντας τη συγκεκριμένη περιφέρεια λόγω ευκαιριών ανεύρεσης εργασίας.

Χαρακτηριστικό, επίσης, είναι το γεγονός ότι οι περισσότερες κρατούμενες θεωρούν ότι αδικήθηκαν από τα δικαστήρια. Παραδόξως, η παρουσία γυναικών δικαστών στην έδρα θεωρείται ότι αποτέλεσε πρόβλημα.

Η παρουσία των ΜΜΕ και η αρνητική προβολή τους από αυτά, ήταν ένα από τα στοιχεία που προβλήθηκαν ως παράγοντες επιβάρυνσης της θέσης τους εν όψει της δικαστικής διαδικασίας. Εξίσου προβληματικό παρουσιάζεται από τις ίδιες και το γεγονός ότι είναι γυναίκες, τόσο ως προς την αντιμετώπισή τους από τα δικαστήρια, όσο και από την «κοινή γνώμη» και τα ΜΜΕ.

Οι περισσότερες κρατούμενες καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να προστατέψουν τα παιδιά τους από την όποια εμπλοκή με την υπόθεση. Παράλληλα, προσπαθούν να διατηρήσουν μία θετική και ουσιαστική σχέση με αυτά –στο βαθμό βέβαια που αυτό είναι εφικτό δεδομένου των συνθηκών- και αρκετές από αυτές φαίνονται να το έχουν επιτύχει (10 στις 15 δήλωσαν ότι εξακολουθούν να έχουν στενή σχέση με τα παιδιά τους).

Τέλος, οι κρατούμενες δε βίωσαν τις αρνητικές επιδράσεις της πράξης και του εγκλεισμού τους στις σχέσεις τους με το υπόλοιπο συγγενικό περιβάλλον (11 στις 15 δήλωσαν ότι απολαμβάνουν της στήριξης του συγγενικού περιβάλλοντος). Το ίδιο δεν συνέβη, όμως, με το φιλικό και εργασιακό τους κύκλο, ο οποίος σταδιακά τις έχει απομακρύνει (όπως δήλωσαν 8 στις 15 γυναίκες).

Συγκεκριμένα, τα *πορίσματα της έρευνας* συνοψίζονται ως εξής:

- Οι **ηλικίες** των κρατουμένων γυναικών είναι μεταξύ **29 και 68 ετών**.
- Η **πλειοψηφία** των κρατουμένων γυναικών **έχει γεννηθεί στο εξωτερικό** (σε ποσοστό 26,1%). Ακολουθούν σε ποσοστό 21% οι γυναίκες που έχουν γεννηθεί στην Αθήνα.
- Οι περισσότερες γυναίκες είναι **Ελληνίδες**, ενώ ακόμα και οι γυναίκες που έχουν γεννηθεί σε χώρες του εξωτερικού, έχουν δηλώσει ότι έχουν την ελληνική ιθαγένεια. Ως **θρήσκευμα** οι περισσότερες δήλωσαν **Χριστιανές Ορθόδοξες** (σε ποσοστό 87%).
- Οι περισσότερες γυναίκες **διέμεναν στην ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας** πριν τον εγκλεισμό τους (σε ποσοστό που αγγίζει το **43,5%**).
- Το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών (**48%**) είναι **χήρες**, καθώς έχουν προβεί σε ανθρωποκτονία του συζύγου.
- Η **πλειοψηφία** των κρατουμένων του δείγματος έχει **λυκειακή μόρφωση (43,5%)**.

- Η συνηθέστερη **απασχόληση** των γυναικών που κρατούνται στις Φυλακές Κορυδαλλού είναι τα **οικιακά** σε ποσοστό **62,5%**.
- Η μεγάλη πλειοψηφία του δείγματος (**74%**) **δεν είχε καμία προηγούμενη καταδίκη**.
- Η πλειοψηφία των γυναικών του δείγματος (**56,5%**) ήταν **φυσικοί αυτουργοί** στο αδίκημα, για το οποίο καταδικάστηκαν.
- Οι περισσότερες γυναίκες **δεν έχουν καταδικαστεί** για άλλα **ταυτόχρονα αδικήματα** μαζί με το συγκεκριμένο αδίκημα της ανθρωποκτονίας (ποσοστό **43,5%**).
- Στις περισσότερες υποθέσεις χρησιμοποιήθηκε **πυροβόλο όπλο ή караμπίνα (34,8%)**.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό (**69,6%**) των κρατουμένων **έχει διαπράξει το έγκλημα στην οικία του**.
- Τα δύο **πιθανά κίνητρα** που φαίνεται να έχουν προκαλέσει το έγκλημα στις περισσότερες υποθέσεις, είναι είτε η **εξωσυζυγική σχέση (21,7%)**, είτε **οικονομικοί λόγοι (21,7%)**.
- Το **69,6%** των υποθέσεων **διέπραξαν την πράξη σε ήρεμη ψυχική κατάσταση και έχοντας προσχεδιάσει αυτήν**.
- Οι περισσότερες κρατούμενες μετά το αδίκημα είτε **τράπηκαν σε φυγή**, είτε **προσπάθησαν να συγκαλύψουν την πράξη τους**.
- Το **69,6%** **δεν κάνουν χρήση ουσιών ή αλκοόλ**.
- Το θύμα είναι **άντρας σε ποσοστό 69,6%**, στο **47,8%** ο σύζυγος της κρατούμενης.
- Η πλειοψηφία των κατηγορουμένων **δηλώνουν αθώες στο δικαστήριο**, σε ένα ποσοστό της τάξεως του **56,6%**
- Το μεγαλύτερο ποσοστό των αποφάσεων έχουν ήδη **δικαστεί και σε Β' βαθμό (69,6%)**.
- **Επικρατέστερη ποινή**, είναι η **ισόβια κάθειρξη σε ποσοστό 61%**.
- Στο δεύτερο βαθμό εκδίκασης, σε ποσοστό **94,1%** η κατηγορία **δεν μεταβάλλεται**.
- Η **έλλειψη οικονομικής ανεξαρτησίας** ήταν από τους βασικούς λόγους που οι γυναίκες **δεν επέλεξαν να απομακρυνθούν από τη συζυγική στέγη**.
- Η **οικονομική κατάσταση** των γυναικών προ του εγκλεισμού χρόνο, χαρακτηρίζεται κατά μέσο όρο **καλή**, σε ποσοστό **53,3%**.
- **Μετά τον εγκλεισμό τους η πλειοψηφία των γυναικών βίωσε ραγδαία επιδείνωση της οικονομικής τους κατάστασης**. Ως σημαντικό παράγοντα

αυτής της επιδείνωσης, οι κρατούμενες πρόβαλαν κατά **κύριο λόγο τα έξοδα της δικαστικής διαδικασίας.**

- Στην **πλειοψηφία** των περιπτώσεων, οι **γυναίκες** κρατούμενες αναφέρουν ότι είχαν **καλές έως πολύ καλές σχέσεις με τους γονείς τους.**
- Σε όλες τις περιπτώσεις που υπήρξε αναφορά σε **κακοποίηση**, έντονη ήταν η **άσκηση της ψυχολογικής βίας.**
- Ως πιθανά αίτια για ανάλογη συμπεριφορά οι ερωτώμενες πρόβαλαν παράγοντες όπως η **ζήλια, η χρήση αλκοόλ και ουσιών, η απειλή χωρισμού, η κούραση του συζύγου από τη δουλειά του και η μεγάλη διαφορά ηλικίας.**
- Η **αντίδραση** των κρατουμένων στην κακοποίηση από τους συζύγους/συντρόφους ήταν στις περισσότερες περιπτώσεις η **φυγή από το σπίτι** μαζί με τα παιδιά.
- Στο **33,3%** των περιπτώσεων αναφέρθηκε στη συνέντευξη **χρήση ναρκωτικών** πριν τον εγκλεισμό.
- Οι κρατούμενες δηλώνουν σε **πολύ μικρό ποσοστό** χρήση **ψυχοτρόπων φαρμάκων πριν τον εγκλεισμό, ωστόσο το ποσοστό αυξάνεται μετά τον τελευταίο.**
- Οι κρατούμενες **δεν** είχαν καμία προηγούμενη εμπλοκή με αστυνομικές ή δικαστικές αρχές.
- Η **πλειοψηφία των γυναικών** πίστευε ότι **αδικήθηκε από το δικαστήριο.**
- Στις υποθέσεις που υπήρξε **δημοσιότητα από τα ΜΜΕ**, η τελευταία αποδείχθηκε **ζημιογόνα** για την έκβαση της υπόθεσης.
- Η **παρουσία γυναικών-δικαστών** στην έδρα θεωρήθηκε **αρνητικός παράγοντας στην εξέλιξη της υπόθεσης.**
- Σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις το **άμεσο οικογενειακό περιβάλλον** συνεχίζει να **στηρίζει συναισθηματικά** την κρατούμενη και μετά τον εγκλεισμό της.
- Οι αντίστοιχες σχέσεις με το **ευρύτερο κοινωνικό και φιλικό περιβάλλον, αντιμετώπισαν δυσκολίες** μετά τον εγκλεισμό.
- Ο **εργασιακός κύκλος των γυναικών, όσων εξ' αυτών εργάζονταν εκτός σπιτιού, διαταράχθηκε/διακόπηκε** εκ των πραγμάτων.
- Ως προς την **επικοινωνία με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον**, οι **10 από τις 15** κρατούμενες δήλωσαν ότι **έχουν επισκεπτήρια συχνά και μερικές φορές.**
- Σχεδόν οι **μισές** από τις γυναίκες (7 από τις 15), **δεν θα επιθυμούσαν συχνότερη επικοινωνία** με τη μορφή επισκεπτηρίων.

- Η **μεγαλύτερη προσδοκία** των γυναικών αναφορικά με το μέλλον, είναι να **είναι κοντά στα παιδιά τους και να μπορέσουν να εργαστούν.**

V. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Πρόληψη - αντιμετώπιση του φαινομένου

Από τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας και την ανάλυση των αποτελεσμάτων προέκυψε η ύπαρξη περιστατικών ενδο-οικογενειακής βίας με θύματα τις γυναίκες, σε βαθμό που απαιτεί την αναζήτηση προτάσεων όσων αφορά στην πρόληψη του φαινομένου, αλλά και την αντιμετώπισή του. Σε μια προσπάθεια διατύπωσης προτάσεων για την πρόληψη-αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδο-οικογενειακής βίας –η οποία αποτελεί παράγοντα σημαντικό σε κάποιες περιπτώσεις γυναικείας εγκληματικότητας- η εφαρμογή συγκεκριμένων πολιτικών και δράσεων σε εθνικό επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, θεωρείται αναγκαία. Συνεργασία κυβερνητικών και μη κυβερνητικών φορέων θα μπορούσε να βοηθήσει στο σχεδιασμό ανάλογων πρακτικών για την πρόληψη–αντιμετώπιση του φαινομένου.

Η πολυπλοκότητα του φαινομένου όσων αφορά στην αναγνώρισή του, αλλά και τις συνέπειες της εκδήλωσής του, τα ζητήματα ισότητας μεταξύ των φύλων, ο βαθμός επικινδυνότητας και η δημιουργία συνθηκών κατάλληλων όσων αφορά στην παροχή βοήθειας στα θύματα ενδο-οικογενειακής βίας είναι θέματα που πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη στην προσπάθεια υλοποίησης πολιτικών και δράσεων για την πρόληψη αλλά και αντιμετώπιση του φαινομένου.

Επιπλέον, η δημιουργία προγραμμάτων οφείλει να παρέχει παρεμβάσεις με στόχο. Συγκεκριμένα, η ανάπτυξη προγραμμάτων που θα αφορούν σε γυναίκες με πολιτισμικές–εθνικές διαφοροποιήσεις, η δημιουργία συνθηκών ασφάλειας για τη γυναίκα-θύμα ενδο-οικογενειακής βίας και τα παιδιά της, η δημιουργία εξειδικευμένων υπηρεσιών, η συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων, η ανάπτυξη εκστρατειών ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης του κοινού και των εμπλεκόμενων επαγγελματιών είναι ορισμένες από τις παραμέτρους που θα μπορούσαν να συντελέσουν στην αποτελεσματικότερη πρόληψη – αντιμετώπιση του φαινομένου.⁸⁷

Βελτίωση συνθηκών εγκλεισμού και προώθηση ενός πλαισίου καταπολέμησης της συνεπαγόμενης ιδρυματοποίησης

Είναι κοινώς παραδεκτό ήδη εδώ και πάνω από έναν αιώνα, ότι σκοπός της ποινής είναι ο σωφρονισμός και η κοινωνική επανένταξη του/της κρατούμενου/-ης και όχι η τιμωρία για την πράξη του/της. Είναι, βέβαια, επίσης, αλήθεια ότι ακριβώς

⁸⁷ Βλ. αναλυτικότερα το πλαίσιο των σχετικών προτάσεων αναφορικά με την αντιμετώπιση της ενδο-οικογενειακής βίας, Αρτινοπούλου, Β. & Φαρσεδάκης, Ι., *Ενδο-οικογενειακή Βία Κατά των Γυναικών...*, ό.π.

αυτός ο πρωταρχικός σκοπός της φυλακής είναι και ο πλέον δύσκολος στην επίτευξή του για διάφορους λόγους που δεν θα ήταν δυνατόν να παρουσιαστούν εδώ. Παράλληλα, όπως έχει αναλυθεί διεξοδικώς από την ακαδημαϊκή κοινότητα (και όχι μόνο), η ζωή σε συνθήκες εγκλεισμού δημιουργεί σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα, τα οποία λειτουργούν ως σοβαρός ανασταλτικός παράγοντας της επανακοινωνικοποίησης. Παρακάτω θα παρουσιαστούν συνοπτικά κάποιες προτάσεις που θα μπορούσαν να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσης μέσα στη φυλακή και με αυτόν τον τρόπο να συμβάλλουν ενδεχόμενα στην καταπολέμηση ως ένα βαθμό των «παρενεργειών» του εγκλεισμού. Πρέπει, βέβαια, να γίνει σαφές ότι μια αναμόρφωση του σωφρονιστικού συστήματος, ακόμη και μικρής κλίμακας, δεν μπορεί παρά να είναι αποτέλεσμα γενικότερης και εις βάθος συζήτησης και πολιτικής βούλησης. Επίσης, είναι σαφές ότι, οι παρακάτω προτάσεις δεν αποτελούν σε καμία περίπτωση «πανάκεια», αλλά μόνον καταγραφή προτεινόμενων μέτρων, ως αποτέλεσμα των δεδομένων που προέκυψαν κατά την παρούσα έρευνα ως προς τις ανάγκες των έγκλειστων γυναικών.

1. Νομική στήριξη (κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού και μετά την αποφυλάκιση για ενδεχόμενες νομικές εκκρεμότητες). Η ανάγκη νομικής βοήθειας, ακόμη και κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού, προέκυπτε συνεχώς κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Θα μπορούσε ενδεχομένως να προβλεφθεί η ύπαρξη νομικού-μόνιμου υπαλλήλου των φυλακών, ο οποίος να μπορεί να παράσχει τέτοιου είδους στήριξη. Στο ίδιο πλαίσιο, θα έπρεπε να θεσμοθετηθεί, ή να ενισχυθεί όπου υπάρχει, η παροχή νομικής στήριξης μέσω τηλεφώνου από φορείς ικανούς να την παρέχουν (Δ.Σ.Α., Κ.Ε.Θ.Ι., Μ.Κ.Ο., κ.λπ.).

2. Ψυχολογική στήριξη (κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού και μετά την αποφυλάκιση). Έγινε, επίσης, εμφανής, κατά τις συνεντεύξεις, η ανάγκη πληρέστερης ψυχολογικής στήριξης των κρατουμένων, αντί για τη σποραδική επίσκεψη του/της ψυχολόγου/ψυχιάτρου της φυλακής, συνήθως μόνο για συνταγογράφηση φαρμάκων. Η στήριξη αυτή θα μπορούσε να εκδηλώνεται και με την ενίσχυση του θεσμού του ψυχολόγου της φυλακής, στην οποία θα αναφερθούμε αμέσως παρακάτω, αλλά και με θεσμούς όπως η τηλεφωνική συμβουλευτική γραμμή βοήθειας (από Μ.Κ.Ο. ή άλλους φορείς που διαθέτουν την υποδομή για κάτι τέτοιο) ή από ομάδες, των ίδιων παραπάνω φορέων που να επισκέπτονται σε τακτά διαστήματα τις φυλακές. Στο ίδιο πλαίσιο θα έπρεπε, όπως προαναφέραμε, να ενισχυθεί ο θεσμός του/της ψυχολόγου της φυλακής, με πρόβλεψη για ειδικότητες

σχετικές με θύματα και δράστες εγκλημάτων βίας και μεγαλύτερη παρουσία στο χώρο της φυλακής.

Είναι αναγκαίο να διευκρινιστεί εδώ ότι τα όσα προτείνονται δεν αποσκοπούν σε καμία περίπτωση στη δημιουργία του όποιου κλίματος ασφυκτικού ελέγχου της ζωής και της συμπεριφοράς των κρατούμενων, αλλά στην πρόβλεψη των δομών εκείνων στις οποίες η ενδιαφερόμενη κρατούμενη μπορεί να απευθυνθεί, εάν το χρειάζεται και το κρίνει αναγκαίο.

Τέλος, θα ήταν απαραίτητη *μια διαρκής ψυχολογική παρακολούθηση και στήριξη τόσο για τις κρατούμενες, όσο και για το σωφρονιστικό προσωπικό*. Αυτό το τελευταίο είναι εξίσου σημαντικό με τη στήριξη των κρατούμενων. Το σωφρονιστικό προσωπικό είναι ίσως το σημαντικότερο από τα μέρη της σχέσης της κρατούμενης με το σωφρονιστικό κατάστημα, λόγω της καθημερινής και συνεχούς επαφής και επικοινωνίας, αλλά και λόγω της πολύ έντονης άσκησης άμεσης εξουσίας που συνεπάγεται.

Το προσωπικό αυτό θα έπρεπε λοιπόν, κατ' αρχάς να είναι κατάλληλα εκπαιδευμένο ώστε να μπορεί να αντιμετωπίσει την καθημερινότητα της φυλακής (μέσω ειδικής επιμόρφωσης τόσο σε γενικότερα ζητήματα φύλαξης και συμπεριφοράς, όσο και ειδικότερα στις ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης κατηγορίας κρατούμενων (γυναίκες δράστες εγκλημάτων βίας). Κατά δεύτερον, θα ήταν αναγκαία η πρόβλεψη ψυχολογικής παρακολούθησης – υποστήριξης και του προσωπικού φύλαξης, που ως ένα βαθμό αντιμετωπίζει παρόμοιες συνθήκες ιδρυματισμού με τις κρατούμενες.

3. Ενίσχυση των κοινωνικών υπηρεσιών που προσφέρει η φυλακή, με πρόσληψη επιπλέον ειδικού επιστημονικού προσωπικού (κοινωνικοί λειτουργοί, ειδικοί ψυχολόγοι). Με αυτό τον τρόπο θα μπορούσε η κοινωνική υπηρεσία να λειτουργήσει αποδοτικότερα, παράλληλα να υπάρξει γενικότερη βελτίωση των συνθηκών επικοινωνίας με το οικείο περιβάλλον και περαιτέρω διευκόλυνση αυτής της επικοινωνίας. Ειδικά για τις μητέρες–κρατούμενες, παραπέρα διευκόλυνση της επικοινωνίας με το/τα παιδί/-ά, με παράλληλες υποστηρικτικές ψυχολογικές δράσεις. Είναι κοινό πρόβλημα των κρατούμενων–μητέρων η δυσκολία διαχείρισης του θέματος «εγκλεισμός» σε σχέση με τα παιδιά τους και ο προβληματισμός για τη συντήρηση της σχέσης μητέρας–παιδιού κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού.

4. Αύξηση των θέσεων εργασίας για τις έγκλειστες, βελτίωση των όρων εργασίας και ειδικότερες προβλέψεις για τις μητέρες–κρατούμενες (ενδεχόμενη συμβολή σε αυτό Μ.Κ.Ο. και άλλων ενδιαφερόμενων φορέων). Η εργασία στη φυλακή είναι

σημαντικότετος παράγοντας ψυχικής ισορροπίας για το έγκλειστο άτομο και παράλληλα λειτουργεί ευεργετικά για τη συντόμευση της έκτισης της ποινής.

5. Πρόβλεψη με κάποιο τρόπο οικονομικής στήριξης για την αντιμετώπιση του κόστους διαβίωσης μέσα στη φυλακή (προσωπικά έξοδα). Η διαβίωση στη φυλακή αποτελεί και ένα οικονομικό βάρος που σε συνδυασμό με την κατά κανόνα οικονομική δυσχέρεια που συνεπάγεται ο εγκλεισμός, οδηγεί ορισμένες κρατούμενες σε στέρηση βασικότατων ειδών καθημερινής χρήσης, με το ότι φυσικά συνεπάγεται αυτό στο πεδίο της προσωπικής αξιοπρέπειας.

6. Παροχή βοήθειας στην εύρεση εργασίας μετά την αποφυλάκιση σε συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς (Ο.Α.Ε.Δ., Ο.Ε.Ε.Κ, Υπ. Απασχόλησης, κ.λπ.). Ενίσχυση και επέκταση των σχετικών προγραμμάτων επιχορήγησης θέσεων εργασίας και γενικότερα ενίσχυση των κινήτρων που δίνονται σε εργοδότες για πρόσληψη αποφυλακισθέντων ατόμων.

Μέτρα διευκόλυνσης της ερευνητικής δραστηριότητας εντός και εκτός των φυλακών

Κατά την πραγματοποίηση της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας έγινε εμφανές ότι στο θέμα της γυναικείας εγκληματικότητας υπάρχει ερευνητικό έλλειμμα (βλ. αναλυτικότερα σε άλλα μέρη του κειμένου). Το γεγονός αυτό οφείλεται κατ' αρχάς στο μικρό αριθμό γυναικών ανθρωποκτόνων σε σχέση με τους αντίστοιχους άνδρες, αλλά ίσως και σε μια γενικότερη «υποτίμηση» της ιδιαιτερότητας της γυναίκας-δράστη. Είναι, όμως, ακριβώς αυτή η ιδιαιτερότητα στην πρόσληψη της πραγματικότητας αλλά και στην αντίδραση σ' αυτή, δύο από τα στοιχεία που κάνουν αναγκαία την εις βάθος διερεύνηση της γυναικείας εγκληματικότητας. Σε αυτό το πλαίσιο, θα ήταν αναγκαία η απλοποίηση των διαδικασιών εισόδου στις φυλακές ερευνητικών φορέων (πανεπιστημιακών και άλλων ομάδων ερευνητών/-τριών) και ειδικών επιστημόνων, που θα διαθέτουν τις κατάλληλες πιστοποιήσεις διεξαγωγής ερευνητικής εργασίας.

Η πρόσβαση ερευνητών/-τριών στις φυλακές είναι δυσχερής και κατά περιόδους ιδιαίτερα δυσχερής, γεγονός που περιορίζει τις δυνατότητες εξαγωγής «ασφαλών» συμπερασμάτων, αλλά και αποτρέπει από την πραγματοποίηση ανάλογων προσπαθειών. Το επιχείρημα που προβάλλεται, συνήθως, είναι αυτό της ασφάλειας αλλά και της μη «διατάραξης» της ζωής στη φυλακή. Ως προς το θέμα της ασφάλειας, υπάρχουν τρόποι να διαφυλαχτεί, χωρίς αυτό να αποτελεί τροχοπέδη σε

μια επιστημονική εργασία, η οποία μπορεί να φέρει θετικά αποτελέσματα, όσον αφορά τόσο στην αντεγκληματική, όσο και τη σωφρονιστική πολιτική που ασκείται.

Ως προς τη διατάραξη της ζωής στη φυλακή, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ότι, όταν εξασφαλίζεται κατά το δυνατόν η επιστημονική επάρκεια του ερευνητικού προσωπικού, η επαφή των κρατουμένων με αυτό είναι δημιουργική και για τις δύο πλευρές. Όπως έγινε φανερό και από την παρούσα προσπάθεια, μετά από μια αρχική επιφυλακτικότητα, οι ίδιες οι κρατούμενες έδειξαν να έχουν την ανάγκη να επικοινωνήσουν με ανθρώπους έξω από την καθημερινή τους πραγματικότητα, ενώ παράλληλα εκτίμησαν το ενδιαφέρον κάποιου φορέα για συζήτηση επί των περιστατικών που τις οδήγησαν στη θέση που βρίσκονται.

Πέραν, λοιπόν, από τη γενικότερη απλοποίηση της πρόσβασης ερευνητών/-τριών στο χώρο της φυλακής, που προαναφέρθηκε, η πρόβλεψη χώρου για τη διεξαγωγή συνεντεύξεων και γενικότερα ερευνητικής εργασίας θα διευκόλυνε και θα προωθούσε την ερευνητική δραστηριότητα με στόχο, όπως προαναφέρθηκε, την όσο το δυνατόν βαθύτερη κατανόηση του φαινομένου και, ίσως, την προσπάθεια σχεδιασμού αποδοτικότερων προληπτικών πολιτικών.

Τέλος, θα έπρεπε να προωθηθεί η διεξαγωγή ερευνών πεδίου και σε άλλους τομείς της ποινικής δικαιοσύνης (Αστυνομία, Δικαστές), ώστε να είναι πιο ολοκληρωμένη η «εικόνα» του συστήματος απονομής της και να γίνουν πιο κατανοητοί οι όροι με τους οποίους αυτοί οι φορείς αντιμετωπίζουν το θέμα της γυναικείας εγκληματικότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adler F.**, *Sisters in Crime: The Rise of the New Female Criminal*, New York, MacGraw Hill, 1975.
- Allen H.**, *Justice Unbalanced Gender, Psychiatry and Judicial Decisions*, Milton Keynes, Open University Press, 1987.
- Αρτινοπούλου Β. & Φαρσεδάκης Ι.**, *Ενδο-οικογενειακή Βία κατά των Γυναικών: Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική Έρευνα*, Αθήνα, εκδ. Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.), 2003.
- Barthes R.**, *Mythologies*, Paris: Éditions du Seuil, 1957.
- Benedek E.P.**, *Women and Homicide*, στο Danto, B. L., Bruhns, J., και Kutscher, A.H. (eds.), *The human side of homicide*, Columbia University Press, New York, 1982, σ. 155.
- Bern S.L.**, The Measurement of Psychological Androgyny, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 1974, 155-162.
- Braidotti S., De Dreu H. & Rammrath C.**, *Women's Studies in Europe*. Final Report of the Evaluation of Women's Studies Activities in Europe for the SIGMA Network and Directorate general XII of the Commission of the European Union, September, 1995.
- Broidy L. & Agnew R.**, Gender and Crime: A General Strain Theory Perspective, *The Journal of Research in Crime and Delinquency*, 34, 1997, 275-306.
- Brown B.**, Women and Crime: The Dark Figures of Criminology, *Economy and Society*, 15, 1986, 355-402.
- Campbell C.S., MacKenzie D.L. & Robinson J.W.**, Female Offenders: Criminal Behavior and Gender-role Identity, *Psychological Reports*, 60, 1987, 867-873.
- Γενική Γραμματεία Ισότητας (Γ.Γ.Ι.)**, *Εθνική Έκθεση της Ελλάδας προς την Επιτροπή του Ο.Η.Ε. για την Εξάλειψη κάθε Μορφής Διάκρισης σε Βάρος των Γυναικών*. Αθήνα, Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, 1996.
- Chesney-Lind M. & Pasko L.** (επιμ.), *The female Offender* (2^η εκδ.), Thousand Oaks, Sage pub., 2004.
- Conradi E., Biller-Andorno N., Boos M., Sommer C. & Wiesemann C.**, Gender in Medical Ethics: Re-examining the Conceptual Basis of Empirical Research, *Medicine, Health Care and Philosophy*, 6, 1, 2003, 51-58.
- Daly K.**, *Gender, Crime and Punishment*, New Haven, Yale University Press, 1994.
- Daly K.**, Gender and Varieties of White-Collar Crime, *Criminology*, 27, 1989, 769-793.

- Δημητρίου Σ.**, *Μορφές Βίας*, Αθήνα, Σαββάλας, 2003.
- Directorate General XII of the Commission of the European Union**, *Women and Science*, Proceedings of the Conference, 1999.
- Douglas J.D.**, *Creative interviewing*, Beverly Hills, Sage, 1985.
- DuBois B.**, Passionate Scholarship: Notes on Values, Knowing and Method in Feminist Social Sciences, στο G. Bowles & R. Duelli Klein (επιμ.), *Theories of Women's Studies*, London, Routledge and Kegan Paul, 1983, 105-117.
- Duelli Klein R.**, How To Do What We Want To Do: Thoughts About Feminist Methodology, στο: G. Bowles & R. Duelli Klein (επιμ.), *Theories of Women's Studies*, London, Routledge and Kegan Paul, 1983, 88- 105.
- Duverger M.**, *Μέθοδοι κοινωνικών επιστημών I,II*. Μιφρ. Ν. Παπαδήμα, Ε.Κ.Κ.Ε. Β' έκδοση, Αθήνα 1978.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας**, *Στατιστική της Δικαιοσύνης, Πολιτικής Δικαιοσύνης, Εγκληματολογικής και Σωφρονιστικής, ετών 1987-1996*.
- Elias R.**, Paradigms and Paradoxes of Victimology, στο: C. Sumner, M. Israel, M. O'Connell & R. Sarre (επιμ.), *International Victimology: Selected Papers from the 8th International Symposium: Proceedings of a Symposium held 21-26 August 1994*, Canberra, Australian Institute of Criminology, 1996.
- Ζαϊμάκης Γ.**, *Εκτίμηση αναγκών και μέθοδοι ποιοτικής έρευνας*, Ξάνθη, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, 2002.
- Feinman C.**, *Women in the Criminal Justice System*, Westport, Praeger pub., 1994.
- Flavin J.**, Feminism for the Mainstream Criminologist: An Invitation, *Journal of Criminal Justice*, 29, 4, 2001, 271-285.
- Flowers R.B.**, *Women and criminality: The woman as a victim, offender and practitioner*, Greenwood Press, Connecticut, 1987.
- Fontana A., Frey J.**, «Interviewing: the art of science», στο: N. Denzin, Y. Lincoln (eds.), *Collecting and interpreting qualitative materials*, London, New Delhi, Sage Publication, 1998.
- Φρονίμου Ε.**, Γυναίκα και Φυλακή: Όψεις της Ελληνικής Πραγματικότητας *Εγκληματίες και Θύματα στο Κατώφλι του Εικοστού Πρώτου Αιώνα*. Αφιέρωμα στη μνήμη του Ηλία Δασκαλάκη, Αθήνα, ΕΚΚΕ, 2000.
- Gelsthorpe L. & Morris A.**, *Feminist Perspectives in Criminology*, London, Open University Press, 1990.
- Gelsthorpe L. & Morris A.**, Feminism and Criminology in Britain, *British Journal of Criminology*, 28, 2, 1988, 93-110.
- Gelsthorpe L.**, Towards a Skeptical Look at Sexism, *International Journal of the Sociology of Law*, 14, 1986, 125-152.

- Giddens A.**, *Κοινωνιολογία*, Αθήνα, Gutenberg, 2002.
- Goetting A.**, *Homicidal wives: A profile of family issues*, στο Τσουραμάνης, Χ., ό.π., σ. 36.
- Graham D. & Rawlings E.**, *Feminist Research Methodology: Comparisons, Guidelines and Ethics*, Paper presented at the annual meeting of the American Psychological Association, 1980.
- Graham H.**, Do Her answers Fit His questions? Women and the Survey Method, στο: E. Gamarnikow, D. Morgan, J. Purvis & D. Taylorson (επιμ.), *The Public and the Private*, London, Heinemann, 1983, 132-147.
- Greaves L., Hankivsky O. et al.**, *Sex, Gender and Women's Health*, Vancouver, British Columbia Center of Excellence for Women's Health, 1999.
- Θανοπούλου Μ., Φρονίμου Ε. & Τσιλιμιγκάκη Β.**, *Αποφυλακισόμενες Γυναίκες: Το Δικαίωμα στην Επαγγελματική Επανάταξη*. Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα, 1997.
- Haraway D.**, *Simians, Cyborgs and Women: the Reinvention of Nature*, London, Free Association Books, 1991.
- Harding S. & McGregor E.** (επιμ.), *The Gender Dimension of Science and Technology*, Απόσπασμα από την Παγκόσμια Έκθεση Επιστήμης (World Science Report), UNESCO, 1995.
- Holstein J. Gubrium J.**, "Active interviewing", στο: Silverman D., (ed.) *Qualitative research: theory, method, practice*, London, Sage Publication, 1997.
- Holstein J. Gubrium J.**, *The active interview*, Thousand Oaks, Sage, 1997.
- Holtmann B.**, *Gender Bias in Service Delivery to Victims of Crime*, Paper submitted for the XIth International Symposium on Victimology, 13-18 July 2003, Stellenbosch, South Africa.
- Hoogland R.C.**, *Gender and/in European Research: The Fifth Framework Program of the European Community for Research, Technological Development and Demonstration Activities 1998-2002 (2nd ed.)*, Utrecht, 1999.
- Huselid R.F. & Cooper M.L.**, Gender Roles as Mediators of Sex Differences in Expressions of Pathology, *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 1994, 595-603.
- Ιωακείμογλου Η.**, Παραβατικότητα και εγκληματικότητα στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία, στο: Χ. Βερναρδάκης (επιμ.), *Η Κοινή Γνώμη στην Ελλάδα*, V PRC, Αθήνα, 2003
- Ιωσηφίδης Θ.**, *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Κριτική, Αθήνα, 2003.

- Janeau C.I.**, *Η Έρευνα με Ερωτηματολόγιο - Το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή*, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2000.
- Jayarathne T.**, The Value of Quantitative Methodology for Feminist Research, στο: G. Bowles & R. Duelli Klein (επιμ.), *Theories of Women's Studies*, London, Routledge and Kegan Paul, 1983, 140-162.
- Κουράκης Ν.**, Η ανθρωποκτονία χθες, σήμερα, αύριο - Βασικά πορίσματα Επιστημονικού Συμποσίου για την ανθρωποκτονία, *ΠοινΔικ.* 11/1999, 1151.
- Κυριαζή Ν.**, *Η Κοινωνιολογική Έρευνα, Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999.
- LaGrange T.C. & Silverman R.A.**, Low Self-Control and Opportunity: Testing the General Theory of Crime as an Explanation for Gender Differences in Delinquency, *Social Inquiry*, 64, 1999, 56-68.
- Λαμπίρη-Δημάκη Ι. & Κελπερής Χ.**, *Κοινωνικές έρευνες με στατιστικές μεθόδους*, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα, 1995.
- Λαμπίρη-Δημάκη Ι.**, *Η Κοινωνιολογία και η Μεθοδολογία της. Παραδείγματα και μέθοδοι*, Β΄ αναθεωρημένη έκδ. Έρευνας, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήναι-Κομοτηνή 1990.
- Λαμπίρη-Δημάκη Ι.**, *Κοινωνιολογία και Κοινωνική Έρευνα. Βασικά στοιχεία*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήναι 1969.
- Leyton, E.**, *Men of Blood*, Constable, 1995.
- Lloyd A.**, *Doubly Deviant*, Sydney, Penguin Books, 1995.
- Lugones M.C. and Spelman E.V.**, Have We Got a Theory for You!: Feminist Theory, Cultural Imperialism and the Demand for 'The Woman's Voice, στο: A. Y. Al-Hibri & M. A. Simons (επιμ.), *Hypathia Reborn: Essays in Feminist Philosophy*, Bloomington, Indiana University Press, 1990, 18-33.
- Maguire P.**, *Doing Participatory Research: A Feminist Approach*, Massachusetts, University of Massachusetts, 1987.
- Mann C.**, *Getting even? Women who kill in domestic encounters*, *Justice Quarterly*, τ. 5, σσ. 33-51, στο Τσουραμάνης, Χ., οπ.π., σ. 36.
- Mann C.**, *Female murderers and their motives: A tale of two cities*, στο Vuano, E.C., *Intimate violence: Interdisciplinary perspectives*, Taylor and Francis, 1992, κεφ. 7, σσ. 73 – 81.
- McCaffrey D.**, Victim Feminism/Victim Activism, *Sociological Spectrum: the Official Journal of the Mid-South Sociological Association* 11, 1, January/March 1991, 263-284.
- McLaughlin E. & Muncie J.**, *The Sage Dictionary of Criminology*, London, Sage Pub., 2001.

- McLeer A.**, Saving the Victim: Recuperating the Language of the Victim and Reassessing Global Feminism, *Hypatia*, 13, 1, 1998.
- Messerschmidt J.W.**, *Crime as a Structured Action: Gender, Race, Class, and Crime in the Making*, Thousand Oaks, Sage pub., 1997.
- Μηλιώνη Φ.**, Ενδο-οικογενειακή Βία : Η Κακοποιημένη Γυναίκα- Η Νομική Διάσταση από την Οπτική του Φύλου. *Ποινικά: Αντεγκληματική Πολιτική IV*. Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα, 62, 2002, 205-236.
- Mies M.**, Towards a Methodology for Feminist Research, στο: G. Bowles & R. Duelli Klein (επιμ.), *Theories of Women's Studies*, London, Routledge and Kegan Paul, 1983, 117-140.
- Mishler E.**, *Η συνέντευξη έρευνας*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1996.
- Moody S.**, *What Victims Want to Know: Information Needs and the Right to Information*, Paper submitted for the XIth International Symposium on Victimology, 13-18 July 2003, Stellenbosch, South Africa.
- Naffine N.**, *Feminism and Criminology*, Sydney, Allen & Unwin, 1997.
- Oakley A.**, *Science, Gender, and Women's Liberation: An Argument against Postmodernism*, *Women's Studies International Forum*, 21, 2, 1998, 133-146.
- Oakley A.**, *The Gendering of Methodology: An Experiment in Knowing*, Seminar to Swedish Collegium for Advanced Study in the Social Sciences, Uppsala, Sweden, 10th April, 1997.
- Oakley A.**, *The Sociology of Housework*, London, Martin Robertson, 1974.
- Πανούσης Ι., Δημόπουλος Λ., Καρύδης Β.**, *Θυματολογικά Κείμενα*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα, 1994.
- Πανούσης, Γ.**, *Θεμελιώδη ζητήματα της εγκληματολογίας*, Αθήνα-Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2000, σ. 97.
- Pugh A.**, My Statistics and Feminism, στο: L. Stanley (επιμ.), *Feminist Praxis*, London, Routledge, 1990, 103-113.
- Radford J. & Stanko E.**, The Contradictions of Patriarchal Crime Control, *Peace Review*, 6, 1994, 149-158.
- Rafter N.H. & Heidensohn F.**, *International Feminist Perspectives in Criminology: Engendering a Discipline*, Buckingham, Open University Press, 1995.
- Reinharz S.**, *Feminist Methods in Social Research*, Oxford, Oxford University Press, 1992.
- Segal L.**, Thinking Like a Man? The Cultures of Science, *Women: A Cultural Review*, 14, 1, 2003, 1-19.
- Shackelford, T.K.**, *Partner-killing by women in cohabiting relationships and marital relationships*, *Homicide Studies*, vol. 5, No. 3, Florida, Sage, 2001, 253-266.

- Smart C.**, *Feminism and the Power of Law*, London, Routledge, 1989.
- Smart C.**, The New Female Criminal: Reality or Myth?, *British Journal of Criminology*, 19, 1979, 50-59.
- Smart C.**, *Women, Crime and Criminology: A feminist Critique*, London, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1976.
- Snider L.**, The Potential of the Criminal Justice System to Promote Feminist Concerns, *Studies in Law, Politics and Society*, 10, 1990, 143-172.
- Spence J.T.**, Masculinity, Femininity, and Gender-related Traits: A Conceptual Analysis and Critique of Current Research, στο: B. A. Maher (επιμ.), *Progress in experimental research in personality* (Vol. 13, 1-97), New York, Academic Press, 1984.
- Stanley L. & Wise S.**, *Breaking Out Again*, London, Routledge, 1993.
- Stanley L. & Wise S.**, Method, Methodology and Epistemology in Feminist Research Processes, στο: L. Stanley (επιμ.), *Feminist Praxis*, London, Routledge, 1990, 20-60.
- Steffenmeier D.J. & Allan E.**, Gender and Crime: Toward a Gendered Theory of Female Offending, *Annual Review of Sociology*, 22, 1996, 459-487.
- Stringer R.**, Blaming Me, Blaming You: Victim Identity in Recent Feminism, *Outskirts: Feminisms across the Edge* (online journal), 8, May 2001.
- Stringer R.**, A Nietzschean Breed: Feminism, Victimology, Resentment, στο: A. Schrift (επιμ.), *Why Nietzsche Still? Reflections on Drama, Culture and Politics*, Berkeley, University of California Press, 2000, 225-247.
- Τσαλίκουλου, Φ.**, *Σχιζοφρένεια και φόνος, Μια ψυχολογική-εγκληματολογική έρευνα*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1984.
- Τσιγκρής Α.**, *Το Έγκλημα της Ανθρωποκτονίας στην Ελλάδα*, Αθήνα–Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 2002.
- Τσουραμάνης Χ.**, *Ο Φόνος στην Ελλάδα, Εγκληματολογική Θεώρηση*, Αθήνα–Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα, 1998.
- Φρονίμου, Ε.**, *Γυναίκα και φυλακή, Όψεις της ελληνικής πραγματικότητας, στο, Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα, Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, 2000.
- Χριστοδούλου, Α.Χ.**, *Το έγκλημα της ανθρωποκτονίας στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη, 1965, στο: Τσουραμάνης Χ., *Ο Φόνος στην Ελλάδα, Εγκληματολογική Θεώρηση*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα, 1998, σ. 31.
- United Nations**, *UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, General Assembly Resolution, 40/34, 29 November 1985.

- Vaughan-Evans L. & Wood D.**, Women as Victims, στο: E. A. Fattah (επιμ.), *The Plight of Crime Victims in Modern Society*, New York, Palgrave-MacMillan, 1989, 141-160.
- Voigt L., Thornton W., Bamle L. & Seaman J.**, *Criminology and Justice*, New York, MacGraw-Hill pub., 1994.
- Widom C.S.**, Female Offenders: Three Assumptions about Self-esteem, Sex-role Identity, and Feminism, *Criminal Justice and Behavior*, 6, 365-382, 1979.
- Wolf D.L.**, Situating Feminist Dilemmas in Fieldwork, στο: D. L. Wolf, *Feminist Dilemmas in Fieldwork*, Colorado, Westview Press, 1996, 1-55.
- Ψαρρού Μ. και Ζαφειρόπουλος Κ.**, *Επιστημονική Έρευνα, Θεωρίες και Εφαρμογές στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2001.